

Nr 120

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående vissa frågor rörande försöksverksamheten med nioårig enhetskola, m. m.; given Stockholms slott den 25 februari 1955.

Kungl. Maj:t vill härmed, under åberopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden för denna dag, föreslå riksdagen att bifalla de förslag, om vilkas avlåtande till riksdagen föredragande departementschefen hemställt.

GUSTAF ADOLF

Ivar Persson

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen lämnas först en redogörelse för den under skolöverstyrelsens ledning pågående försöksverksamheten.

Vidare hemställs om bemyndigande för Kungl. Maj:t att för budgetåren 1954/55—1956/57 provisoriskt reglera vissa ekonomiska och organisatoriska frågor, som sammanhänger med de statliga realskolornas ställning i försöksdistrikten och med samordnandet av högre skolor och försöksskolan i dylika distrikt.

Därjämte framlägges förslag rörande vidgad behörighet till distriktsöverlärartjänster i försöksdistrikten samt beträffande förstärkning av den pedagogiska ledningen i försöksdistrikten och vid de i folkskolan inbyggda realskollinjerna genom anställande av lärare som studieledare. För studieledare föreslås viss nedsättning av undervisningsskyldigheten samt arvode utöver lön. Till dessa kostnader föreslås statsbidrag skola utgå.

Slutligen behandlas i propositionen vissa ändringar och tillägg beträffande grunderna för verksamheten på försöksskolans högstadium. Därvid förordas bland annat viss förbättring av statsbidraget till avlöning åt yrkeslärare för den förberedande yrkesundervisningen i klass 9 y. Anslaget till försökskostnadsbidrag föreslås höjt med 60 000 kronor.

*Utdrag av protokollet över ecklesiastikärenden, hållet inför
Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms
slott den 25 februari 1955.*

N ä r v a r a n d e:

Statsministern ERLANDER, ministern för utrikes ärendena UNDÉN, statsråden SKÖLD, ZETTERBERG, TORSTEN NILSSON, STRÄNG, ANDERSSON, NORUP, HEDLUND, PERSSON, HJALMAR NILSON, NORDENSTAM, LINDSTRÖM, LANGE.

Efter gemensam beredning med statsrådets övriga ledamöter anför chefen för ecklesiastikdepartementet, statsrådet Persson, följande.

I årets statsverksproposition har Kungl. Maj:t under bilagan åttonde huvudtiteln, punkten 237, föreslagit riksdagen att, i avbidan på särskild proposition i ämnet, för budgetåret 1955/56 till Folkskolor m. m.: Försökskostnadsbidrag beräkna ett förslagsanslag av 200 000 kronor.

Jag anhåller nu att få ånyo anmäla denna anslagsfråga, varvid jag jämväl torde få behandla vissa andra spørsmål rörande försöksverksamheten med nioårig enhetsskola, m. m.

I. Erfarenheter av den allmänna försöksverksamheten

Den av skolöverstyrelsen ledda försöksverksamheten omfattar i överensstämmelse med 1950 års riksdagsbeslut *dels* försök med en enhetsskoleorganisation i anslutning till de riktlinjer, som uppdrogs i propositionen nr 70 nämnda år, *dels* också försök av olika slag inom de äldre skolformerna. Överstyrelsen har att inkomma med årliga redogörelser för de vid försöksverksamheten gjorda erfarenheterna.

Utanför 1950 års försöksverksamhet står vissa senare tillkomna anordningar inom de äldre skolformerna, som enligt uttalande av 1951 års riksdag (prop. 136, SU 167) må komma till användning under en övergångstid. Hit hör bland annat de i folkskolan inbyggda realskollinjerna. Då dessa linjer är att betrakta som provisorier i avvaktan på att enhetsskolan mera allmänt skall kunna införas, har det icke ansetts nödvändigt föreskriva, att regelbundna redogörelser för erfarenheterna skall insändas av skolöverstyrelsen.

Från och med år 1951 har vederbörande departementschef årligen i lämpligt sammanhang lämnat översikter rörande försöksverksamhetens gång (prop. 1951: 136 s. 3; 1952: 149 s. 93; 1953: 126 s. 2; 1954: 137 s. 2). I mån av behov har departementschefen därvid även berört den till 1951 års riksdagsbeslut anknytande utvecklingen utanför försöksdistrikten.

1. Försöken med enhetsskoleorganisation

Skolöverstyrelsen har nu inkommit med redogörelse för försöksåret 1953/54. Försöken hade detta läsår inom de första försöksdistrikten nått upp till den linjedelade högsta klassen. För bestridande av kostnaderna för försöksverksamheten stod nämnda budgetår till förfogande det å riksstaten under rubriken Skolöverstyrelsen: Försöksverksamhet m. m. anvisade reservationsanslaget å 600 000 kronor. Nettoutgiften under budgetåret har uppgått till 479 908 kronor.

Försöksverksamhetens omfattning läsåret 1953/54 framgår av följande tabell. Antalet läraravdelningar tillhörande försöksverksamheten hade stigit från 1 009 läsåret 1952/53 till 1 525 och antalet barn i försöksavdelningarna från 22 725 till 35 784.

Skolöverstyrelsens försöksavdelning har under året varit organiserad på tre rotlar. Avdelningschefen undervisningsrådet Norinder har handlagt allmänna frågor rörande försöksverksamheten samt frågor rörande enhets-

Försöksdistrikt	Startår	I försöksverksamheten deltagande			
		läraravdelningar		lärjungar	
		totalt	därav på högstadiet	totalt	därav på högstadiet
1. Bergsjö	1953	16	—	132	—
2. Bollnäs landskommun	1949	47	—	875	—
3. Bollnäs stad	1949	29	—	742	—
4. Burlöv	1949	25	6	629	154
5. Gustavsberg	1952	17	4	403	105
6. Göteborg	1953	95	17	2 690	531
7. Hassela	1953	5	—	97	—
8. Hietaniemi	1949	31	8	553	180
9. Huskvarna	1951	46	4	1 301	118
10. Hälsingborg	1951	21	2	470	38
11. Jönköping	1953	12	—	347	—
12. Laxå	1950	26	4	522	81
13. Lerum	1949	37	7	865	198
14. Lillhärdal	1949	14	4	277	88
15. Linköping	1950	66	10	1 832	241
16. Lomma	1951	18	2	384	54
17. Mörbylånga	1950	27	4	570	104
18. Nederkalix	1951	100	12	2 054	300
19. Njurunda	1952	41	—	854	—
20. Oland	1949	42	13	866	273
21. Perstorp	1952	18	—	357	—
22. Ramnäs	1953	9	—	127	—
23. Råneå	1950	66	11	1 374	338
24. Rämmen	1953	7	—	102	—
25. Skellefteå	1949	41	6	948	142
26. Skön	1950	55	10	1 416	285
27. Staffanstorp	1953	15	—	183	—
28. Stockholm	1949	221	15	5 875	421
29. Sundbyberg	1951	86	4	2 355	133
30. Sura	1949	34	8	843	191
31. Svedala	1950	26	4	595	111
32. Södertälje	1952	64	—	1 628	—
33. Timrå	1949	60	17	1 435	405
34. Töre	1952	22	—	415	—
35. Vifolka	1949	33	11	561	147
36. Åhus	1949	29	6	557	131
37. Österåker	1949	24	6	550	143
Summa		1 525	195	35 784	4 912

skolans låg- och mellanstadium, e. o. undervisningsrådet Beskow frågor rörande teoretisk och praktisk yrkesorientering, förberedande yrkesutbildning och praktiska realskolor samt t. f. undervisningsrådet Lagerstedt frågor rörande teoretiska ämnen på enhetsskolans högstadium och rörande försöksverksamheten vid högre skolor. Skolpsykologen docent Märta Björ-

sjö har lett avdelningens psykologiska och pedagogiska undersökningar. På avdelningen har vidare — utom administrativ personal — tjänstgjort tre heltidsanställda konsulenter. För bearbetning av undersökningsmaterial i samband med försöksverksamheten har tidvis extra biträdespersonal måst anlitas.

Genom beslut den 18 december 1953 har Kungl. Maj:t bemyndigat skolöverstyrelsen att till främjande av det regionala samarbetet vid försöksverksamheten med nioårig enhetsskola tillsätta regionala samarbetskommittéer och förordna ett antal deltidanställda konsulenter. Samarbetskommittéerna är tolv till antalet och består av rektorerna vid inom regionen belägna seminarier och läroverk med praktisk lärarkurs, vederbörande statens folkskolinspektörer, en av skolöverstyrelsen utsedd representant för högre skolor inom regionen samt kommunala folkskolinspektörer, rektorer och distriktsöverlärare, som är engagerade i försöksverksamheten. För fältarbetet är anställda deltidanställda konsulenter. Kostnaderna för de deltidanställda konsulenternas och samarbetskommittéernas verksamhet har under redovisningsåret uppgått till 67 143 kronor.

Försöksavdelningen har utgivit en tryckt publikation »På försök», som utgått i en upplaga av 3 000 exemplar, samt anordnat ett antal konferenser, två med allmänt program, avsedda för de lokala skolledarna i försöksdistrikten, samt en rörande den regionala konsulentverksamheten i musik och en rörande enhetsskolan och folkbildningsverksamheten.

Under året har skolöverstyrelsen anordnat en kurs i Timrå för lärare i naturvetenskapliga ämnen, en kurs på Gripsholms folkhögskola för lärare i engelska och franska på högstadiet, en kurs vid Domnarvets husmodersskola för hushållslärarinnor (i samråd med överstyrelsen för yrkesutbildning) och en kurs på Yxtaholm för praktikhandledare vid praktisk yrkesorientering och förberedande yrkesutbildning (i samarbete med arbetsmarknadens yrkesråd). Vidare har understöd beviljats till en kurs i Haparanda för lärare på lågstadiet, två kurser för lärare på låg- och mellanstadierna, den ena i Södertälje och den andra i Skön, samt en kurs för övningsskollärare och konsulenter angående modersmålet i försöksarbetet. Vid dessa kurser har försöksavdelningens konsulenter medverkat. Kostnaderna för samtliga under året anordnade kurser uppges ha varit 53 691 kronor.

Beträffande närmare detaljer angående försöksverksamhetens organisation, erfarenheterna av konsulentverksamheten m. m. hänvisas till skolöverstyrelsens utförliga redogörelse, som är publicerad i »Aktuellt» 1955 nr 1 (enhetsskolan) och nr 2 (högre skolor). Likaså må i fråga om erfarenheterna från låg- och mellanstadierna hänvisas till nämnda publikation. Nyheterna för året gäller huvudsakligen det under uppbyggnad varande högstadiet och i synnerhet dess högsta klass.

Enhetsskolans högstadium utmärkes av en successivt stigande ä m n e s - d i f f e r e n t i e r i n g. Vid inträdet i klass 7 måste lärjungarna bestämma sig för ett tillvalsämne, som kan vara antingen tyska eller en svensk övningskurs eller ett praktiskt ämne. Såsom framgår av följande tabell är det tyskan och det praktiska ämnet, som visar den största dragningskraften. Den svenska övningskursen har innevarande år endast intresserat 15 procent av lärjungarna, vilket är sämre än föregående år, då 20 procent valde

Tillvalsämnen	Pojkar %	Flickor %	Samtliga %
1. Tyska	34,1	46,1	40,1
2. Svensk övningskurs	15,7	15,2	15,4
3. Praktiskt ämne	50,2	38,7	44,5

den svenska övningskursen. Överstyrelsen drar slutsatsen, att detta tillvalsämne varken till namn eller uppläggning är lockande nog för ungdom i övergångsåldern, och har uppdragit åt särskilda sakkunniga att utarbeta nya kursplaner och metodiska anvisningar i ämnet i samband med en översyn av hela modersmålsämnets ställning på högstadiet.

Det kan vara av intresse att även lägga märke till olikheten i de båda könen ämnesval: flickorna väljer tyska i större utsträckning, pojkarna ett praktiskt ämne.

Grupp	Pojkar %	Flickor %	Samtliga %
1. Två främmande språk	32,9	41,5	37,2
2. Ett främmande språk	29,6	38,0	33,8
3. Intet främmande språk	37,5	20,5	29,0

I klass 8 vidgas differentieringsmöjligheterna, då även engelskan kan ersättas med annat ämne. Klassen kommer på grund härav att omfatta lärjungar med två, ett eller intet främmande språk. Storleken av dessa grupper framgår av förestående tabell. I jämförelse med närmast föregående år visar gruppen med två främmande språk en viss tillbakagång (från 41,4 till 37,2 procent av hela lärjungeuppsättningen), och gruppen med ett främmande språk en viss frammarsch (från 29,6 till 33,8 procent). Förskjutningen betecknas till en del som ett resultat av studieorienteringen i närmast lägre klass men beror självfallet också på lärjungarnas egna erfarenheter av de främmande språkens svårighetsgrad. Inom skolöverstyrelsen pågår för närvarande en revision av kurserna i främmande språk för enhetsskolans högstadium. Därvid kommer att utarbetas enklare och mera praktiskt inriktade kurser i dessa ämnen för de mindre språkbegåvade men också mera krävande kurser för särskilt studiebegåvade, som är inriktade på klass 9 g.

De främmande språkens dragningskraft på den kvinnliga ungdomen kan utläsas även av den för klass 8 gällande tabellen. Av flickorna omfattar tvåspråksgruppen dubbelt så många som gruppen utan främmande språk, medan av pojkarna fler har valt denna senare grupp än den tvåspråkiga.

De lärjungar, som inte läser tyska, har på högstadiet möjlighet att under någon veckotimme ägna sig åt ett fritt valt ämne. Statistik föreligger nu beträffande valet av det fria ämnet i klasserna 7 och 8. Pojkarna lockas mest av matematik och slöjd, därefter av teckning, målning och modellering.

Flickorna i sjuan skjuter fram maskinskrivningen framför dessa ämnen och låter i klass 8 bokföreläsningen slå ut matematiken.

I klass 9, där lärjungarna har att välja mellan enhetsskolans tre linjer: 9 y, 9 a och 9 g, ser tabellen över lärjungarnas val av studieriktning ut som följer:

Elevgrupper	År	9 y		9 a		9 g	
		Antal	%	Antal	%	Antal	%
Pojkar	{ 53/54	196	65,1	64	21,8	41	13,6
	{ 54/55	419	60,7	155	22,4	117	16,9
Flickor	{ 53/54	162	49,8	104	31,6	63	19,1
	{ 54/55	286	42,9	235	35,8	145	21,8
Samtliga	{ 53/54	358	56,8	168	26,7	104	16,5
	{ 54/55	705	52,0	390	28,7	262	19,8

Skolöverstyrelsen kommenterar tabellen på följande sätt.

»Det kan möjligen förefalla överraskande, att . . . intresset för den yrkesförberedande linjen (9 y) procentuellt visar en tendens till minskning, medan intresset för de teoretiska linjerna (9 g och 9 a) synes vara på väg att öka. Ehuru den iakttagna ökningen av tillströmningen till de båda teoretiska linjerna — för 9 g från 16,5 till 19,3 procent och för 9 a från 26,7 till 28,7 procent — i intetdera fallet kan betraktas såsom statistiskt säkerställd, bör tendensen likväl observeras. Även om den i fortsättningen skulle komma att bli mera bestämd, innebär den, om den håller sig inom måttliga gränser, knappast något orostecken för rekryteringen av den egentliga yrkesutbildningen, enär det visar sig, att åtskilliga elever från teoretiska linjer, särskilt efter genomgång av 9 a, söker sig över till fortsatt kvalificerad yrkesutbildning. Det är i vissa fall rentav önskvärdt, att yrkesutbildning av detta slag får bygga på den allmänbildningsgrund, som nuvarande eller rättare sagt vissa i allmänt-praktisk riktning modifierade former av 9 a skulle kunna ge.»

Överstyrelsen har ägnat en specialundersökning åt allmän-intelligensens fördelning mellan linjerna och kommit till det ingalunda oväntade resultatet, att 9 g får mottaga lärjungar, som genomsnittligt ligger över, och 9 y lärjungar, som genomsnittligt ligger under medelnivån. Spridningen är dock störst i 9 y, särskilt för pojkarna.

»Detta innebär att — ehuru dessa elevs allmänt-intellektuella genomsnittsstandard är förhållandevis låg — det dock på denna linje finns pojkarna, som är väl eller synnerligen väl begåvade även i denna mening. Bland flickorna på samma linje synes gruppen intellektuellt välbegåvade vara mindre än bland pojkarna. Detta beror delvis därpå att flickorna . . . hittills i högre grad än pojkarna känt sig dragna till teoretiska linjer. På dessa linjer, sådana de ännu är upplagda, har flickorna tack vare sina åtminstone under övergångsåldern större förutsättningar för främmande språk också större möjligheter att kunna hävda sig än pojkarna.»

Om syftet att tillförsäkra det praktiska livet sin rättmätiga andel av allmänbegåvningarna skall kunna vinnas, är det enligt överstyrelsens mening nödvändigt, att 9 y-linjen i första hand avses för tidigt yrkesmogna och välkvalificerade elever. Linjen bör i framtiden icke utan vidare mottaga hjälpklass elever eller andra med alltför begränsade förutsättningar att kunna tillgodogöra sig den utbildning, som här avses; en av överstyrelsen tillsatt kommitté överväger redan frågan om hjälpklassbarnens utbildning på enhetsskolans olika stadier. Vidare bör i direkt anslutning till klass 9 y ordnas kompletteringsmöjligheter för lärjungar med god allmänbegåvning, så att dessa snarare med tidsvinst än med tidsförlust skall kunna övergå till fortsatt praktisk utbildning av kvalificerat slag, även sådan av gymnasial karaktär, anser överstyrelsen.

A v g å n g e n av lärjungar från enhetsskolans klasser till andra skolformer belyses av nästa sammanställning:

Klass i enhetsskolan	4	5	6	7	8	9
Proc. lärjungar, som från klassen övergått till andra skolor	9,4	2,0	10,9	1,5	1,6	10,6

Övergången från klasserna 4—7 sker till realskolor av olika slag och flickskolor, från klass 7 även till yrkesskolor. Siffrorna är för dessa klasser högre än närmast föregående år (Aktuellt 1954 nr 3 s. 19); försöksverksamhetens utsträckande till större tätorter förmodas därvid ha medverkat. Från klass 8 sker övergång huvudsakligen till det fyraåriga gymnasiet. Den största övergången till gymnasiet sker dock från klass 9. Lärjungarnas val av gymnasieinje visar inga påfallande drag. Huruvida några särdrag framträder vid valet mellan tre- och fyraårigt gymnasium torde först ett följande år kunna med någon säkerhet bedömas.

L ä r a r k å r e n s s a m m a n s ä t t n i n g på enhetsskolans högsta-dium läsåren 1952/53 och 1953/54 belyses av följande tablå:

	Procent	
	1952/53	1953/54
Lärare med akad. examen (fil. mag. eller fil. kand.)	46,8	33,7
Folkskollärarexamen jämte vissa akademiska betyg	5,4	3,8
Enbart folkskollärarexamen	39,1	53,8
Annan utbildning	8,7	8,7
Summa	100,0	100,0

Svårigheten att anskaffa lärare med akademisk utbildning synes att döma av dessa siffror ha ytterligare accentuerats. I två skoldistrikt saknade enhetsskolan helt lärare av detta slag. De vid fjolårets riksdag beslutade åtgärderna för främjande av enhetsskolans lärarerekrytering har givetvis icke kunnat påverka förhållandena de båda läsår, varom nu är fråga.

I fråga om undervisningen framhåller både distriktsöverlärare och konsulenter, att det behövs ytterligare förstärkningsanordningar i form av gruppundervisning för att kunna ta vara både på hjälpklassbarnen och på de särskilt studiebegåvade. Beträffande högstadiet anser man allmänt en differentiering vara nödvändig. Man påpekar vidare svårigheten att effektivt kunna undervisa klasserna 9 a och 9 g tillsammans, vilket ofta måste ske på grund av alltför ringa elevantal. En del överlärare anser, att det även i klasserna 5—7 behövs viss gruppundervisning — särskilt i matematik, främmande språk och modersmålet — för att kunna ge de mest studiebegåvade full sysselsättning efter deras förmåga.

Flertalet överlärare tycks anse, att det i klass 9 bör finnas a-linjer med endast ett främmande språk och med större möjligheter än nu att i stället välja till andra färdighetsämnen, praktiska ämnen eller handelsämnen.

I likhet med föregående år har överstyrelsen utfört vissa undersökningar rörande lärjungarnas kunskapsnivå och prestationer.

Kunskapsundersökningarna har under året koncentrerats till färdigheten i engelska, detta dels därför att det första främmande spåket ur differentieringssynpunkt kommit att inta en viss nyckelställning i skolsystemet, dels därför att den av skolkommissionen föreslagna uppläggnings av undervisningen i ämnet avsevärt skiljer sig från den i realskolan vanliga.

Enligt skolkommissionen borde vid undervisningen i engelska inom enhetsskolan huvudvikten läggas vid förmågan att på egen hand läsa och förstå text på det främmande språket. Att höra och förstå och att delta i samtal på det främmande språket kommer närmast i betydelse. »Först därefter följer förmågan att skriva. Skrivövningarna bör i allmänhet vara av annan art än de nuvarande översättningsproven.» Endast för elever, som önskar fortsätta på gymnasiet, borde bestämda krav på färdighet att skriva upprätthållas. »Lärjungar, som inte i större utsträckning deltar i skrivning, har mindre behov av omfattande grammatikkunskaper», inskärper skolkommissionen.

I överensstämmelse med denna målsättning finnes betydande skillnader mellan enhetsskolans och realskolans kursplaner, särskilt i fråga om grammatikens omfattning och inpassning.

»Enligt kursplanen för 5-årig realskola förutsättes redan i andra klassen — motsvarande enhetsskolans klass 6 — formläran vara slutad och repeterad samt viktigare syntaktiska företeelser genomgångna i anslutning till

textläsning. I realskolans avslutningsklass på 5-årig linje, klass 5⁵, förutsättes grammatiken i sina huvuddrag vara avslutad och repeterad, även genom tillämpningsövningar. Enhetsskolans kursplaner för högstadiet t. o. m. klass 9 nämner endast: »huvuddragen av formläran samt viktigare syntaktiska företeelser i samband med läst text». I fråga om skriftliga övningar på enhetsskolans högstadium nöjer sig kursplanerna med följande: »övningar av växlande slag avsedda att inöva och befästa ordförråd, fraseologiska kunskaper och grammatikens element, även fri skrivning».

De provuppgifter, som förelagts lärjungarna i enhetsskolans klass 9, avsåg att ge en uppfattning om i vad mån lärjungarna tillgodogjort sig de huvudsakliga delarna av enhetsskolans kursplaner för högstadiets teoretiska linjer, 9 g och 9 a. De var sammansatta så, att de belyste lärjungarnas ordförståelse, deras förmåga att läsa och uppfatta text och deras förmåga att översätta vardagliga fraser och uttryck från engelska till svenska och från svenska till engelska. Något särskilt prov i engelsk skrivning utarbetades inte. Eleverna i klass 9 g fick i stället, utan att i förväg ha underrättats, vara med om vårens realexamensskrivning i engelska.

Som man kunde vänta, lyckades lärjungarna i 9 g vid samtliga prov bättre än lärjungarna i 9 a och flickorna bättre än pojkarna. Betygsättningen standardiserades genom att proven — även de som inte ingick i realexamen — förelades en grupp lärjungar i realskolans klass 5⁵. Med den betygsskala, som på detta sätt erhöles, befanns genomsnittresultaten för lärjungarna i 9 g ligga mellan B och Ba, om man bortser från examensskrivningen. I examensskrivningen gick det sämre: endast 38,5 procent av pojkarna och 46,7 procent av flickorna skrev godkänt eller därutöver.

Skolöverstyrelsen påpekar, att resultaten av proven i viss mån stämmer överens med den av skolkommissionen formulerade allmänna målsättningen för ämnet, liksom med de kursföreskrifter, som på kommissionens förslag fastställts på försök. Ordförståelsen och läsningen skulle i enhetsskolan räknas till ämnets centrala delar, och i dessa delar är också lärjungarnas resultat bäst. Vid de formala grammatiska momenten lägger kursföreskrifterna däremot mindre vikt. Skillnaden i resultat mellan 9 g och 9 a är också mycket naturlig. Det fria ämnesvalet leder nämligen av sig självt till en mycket utpräglad differentiering av lärjungematerialet i allmänt-intellektuellt avseende, som bekräftades genom de anställda testningarna.

De svagare resultaten på examensskrivningen föranleder överstyrelsen till följande uttalande:

»Skolkommissionen har av allt att döma föreställt sig, att det av den själv insedda behovet av att ge större skrivfärdighet åt de elever, som ämnar fortsätta i gymnasium, skulle kunna tillgodoses genom viss differentiering eller individualisering inom klassens ram. Detta har emellertid i hög grad försvårats för den första årgången elever i klass 9 g. I alla de första elva försöksdistrikten utom ett har nämligen dessa elever till antalet varit så

få, att de måst undervisas tillsammans med eleverna i klass 9 a. Eftersom de sistnämnda eleverna . . . i genomsnitt ej äger på långt när samma allmänt-intellektuella förutsättningar som eleverna i 9 g, förorsakar i verkligheten en samläsning mellan så pass heterogena elevkategorier på högstadiet självfallet mycket stora svårigheter. Ej minst blir det undervisningstekniskt svårt att medelst överkurser inom klassen kunna effektivt differentiera undervisningen efter »varje elevs intresse och förmåga», såsom skolkommissionen tänkt sig. Så länge ämneslärarna på högstadiet ännu till stor del är otillräckligt utbildade och dessutom alltjämt ovana vid den metodik, som undervisningen av heterogena grupper kräver, måste svårigheterna att effektivt kunna tillgodose enhetsskolans gymnasieinriktade elever bli stora.»

Överstyrelsen föreslår, att för de lärjungar, som övergår från enhetsskolan till gymnasium, en kompletterande undervisning anordnas vid de mottagande skolorna, i den mån detta visar sig behövt. Men även inom enhetsskolan bör åtgärder vidtagas för att göra utbildningen effektivare för denna lärjungegrupp. En kursomläggning bör genomföras, som ger enhetsskolans tidigt gymnasieinriktade lärjungar tillfälle att, om möjligt redan från högstadiets början, inhämta överkurser, som svarar mot deras begåvning och intresse. Om de av organisatoriska skäl måste undervisas tillsammans med andra elevkategorier på högstadiet, bör de i vissa ämnen beredas tillgång till särskild undervisning genom utvidgning av hittills praktiserade förstärkningsanordningar. »Den gymnasieinriktade elevgruppen, som visserligen numerärt är mindre omfattande men fördenskull inte mindre viktig, konstituerar redan tidigt på högstadiet en urvalsgrupp, som i såväl språk som en del andra ämnen både kan och bör få prestera mera än nu gällande kursplaner föreskriver och nuvarande organisation av högstadiet medger», framhåller överstyrelsen sammanfattningsvis.

Förutom de kunskapsprov, som anställts i engelska, har överstyrelsen förelagt lärjungarna i klass 9 ett prov i bokkunskap och i anslutning därtill skriftlig framställning. Uppgiften har ytterst varit att undersöka, i vad mån lärjungarna lärt sig arbeta självständigt och systematiskt med utnyttjande av tillgängliga källor. Till jämförelse har även en grupp lärjungar i klass 5⁵ förelagts samma prov.

Provet utgjordes av en serie frågor, som eleverna skulle besvara skriftligt med hjälp av ett särtryck, innehållande ett antal artiklar ur en uppslagsbok. Särtrycket bestod av 17 sidor text, diagram och bilder jämte ett register. Att besvara frågorna fordrade dels att man kunde orientera sig i uppslagsboken-särtrycket och där slå upp de rätta nyckelorden, dels att man främst genom texten men också genom diagrammen och de övriga illustrationerna kunde finna och rätt kombinera för frågans besvarande väsentliga fakta. Antalet frågor var 30.

Resultaten kan sammanfattas i följande tabell:

Provets natur	Pojkar		Flickor	
	Antal	Medelpoäng	Antal	Medelpoäng
<i>I. Bokkunskap:</i>				
Realskola, klass 5 ⁵	443	21,6	416	21,1
Enhetsskola, klass 9 g	40	20,9	59	20,4
» » 9 a	63	18,6	107	17,1
» » 9 y	173	14,4	144	12,8
<i>II. Skriftlig framställning:</i>				
Realskola, klass 5 ⁵	217	24,8	216	21,8
Enhetsskola, » 9 g	40	24,7	59	22,7

Överstyrelsen meddelar, som sig bör, också siffror rörande spridningen för varje särskild grupp; beträffande dessa hänvisas till den utförliga publikationen i Aktuellt.

Den markerade skillnaden mellan 9 g och 9 y är, säger överstyrelsen, i första hand betingad av den genomsnittliga begåvningskillnaden. Korrelationen mellan lärjungarnas resultat vid provet i bokkunskap och deras allmänt intellektuella status, sådan den fastställts genom testning, var mycket markerad. »Det tyder på att man med hjälp av ett studieprov av det ur skolsynpunkt verklighetsbetonade slag, som detta prov representerar, även kan få en uppfattning om elevernas allmänt-intellektuella förutsättningar. Hur sådana prov bör konstrueras för att med tillräcklig säkerhet ge besked både om dessa förutsättningar och om elevernas förvärvade studieteknik, får vidare undersökningar utvisa.»

Däremot varnar överstyrelsen för förhastade slutsatser av de obetydliga skillnaderna mellan enhetsskolans 9 g och realskolans 5⁵.

»Så länge jämförelsematerialet ännu är alltför begränsat för att kunna sammanställas till i olika avseenden mera ekvivalenta elevgrupper från enhetsskola och realskola, måste man ... vara ytterligt försiktig i sina slutsatser, när det gäller alla sådana jämförelser. Förutom redan omnämnda skillnader i fråga om läraruppsättning och lärogång är dessa båda skolutyer varandra mycket olika med hänsyn till elevklienteletets struktur. Så utgör exempelvis de överåriga eleverna i enhetsskolans klass 9 g endast 15,3 % men i klass 5⁵ ej mindre än 49,7 %. Vidare är att märka, att endast 1,7 % av den första årgången elever i klass 9 kom från socialgrupp 1, medan denna grupp i det jämförda realskolematerialet representerades av 14,0 %. I fråga om socialgrupp 5 är förhållandet det motsatta — nämligen 11,4 % i enhetsskolan och 0,8 % i realskolan.»

Den här nämnda »socialgrupp 5» omfattar de i jordbruk och skogsbruk anställda.

Slutligen meddelar överstyrelsen i detta sammanhang resultaten av en redan år 1950 påbörjad undersökning av lärjungarnas intresse för olika ämnen och arbetsformer i skolan. Syftet var att få veta, i vad mån den skol-

Ämnen och sysselsättningar	Pojkar Klasser					Flickor Klasser				
	5	6	7	8	9	5	6	7	8	9
Teoretiska ämnen	3,02	3,01	2,86	2,65	2,61	3,24	3,27	3,13	2,97	2,94
Tyst läsning	3,37	3,47	3,41	3,38	3,37	3,28	3,46	3,41	3,41	3,48
Övningsämnen	3,40	3,32	3,20	3,14	3,05	3,62	3,61	3,48	3,38	3,35
Lek och idrott	3,93	3,90	3,85	3,84	3,81	3,79	3,85	3,82	3,78	3,62
Slå i uppslagsböcker	3,19	3,30	3,15	3,02	2,96	3,24	3,31	3,22	3,11	3,04
Hålla på med experiment	3,48	3,77	3,53	3,26	3,18	3,38	3,50	3,43	3,31	3,35
Tillhöra en grupp inom klassen	3,40	3,42	3,34	3,08	3,02	3,62	3,57	3,42	3,25	3,18
Sitta och arbeta själv	3,03	3,06	2,77	2,73	2,93	3,11	3,17	3,05	3,04	3,13
Göra arbetsböcker	3,49	3,46	3,06	2,79	2,73	3,66	3,71	3,50	3,44	3,25
Vara med om diskussioner i klassen	3,19	3,29	3,18	3,11	3,24	3,07	3,21	3,03	2,97	3,08
Stiga fram för klassen och redogöra för något	2,44	2,50	2,06	1,84	1,96	2,76	2,62	2,89	2,02	2,12
Göra upp en arbetsplan	3,09	2,99	2,78	2,49	2,37	3,30	3,33	3,02	2,81	2,71

leda, som brukar göra sig märkbar inemot och under puberteten, är särskilt prononcerad i enhetsskolan med dess förlängda skolplikt. Lärjungarna hade att för varje ämne, sysselsättning eller verksamhetsform rita ett kryss i en av de fyra »intressekolumnerna» i ett frågeformulär. I kolumnhuvudet var de fyra intressegraderna angivna med följande text och färg:

- »Nästan alltid tråkigt» (svart = 1).
- »Mera tråkigt än roligt» (mörkgrått = 2).
- »Mera roligt än tråkigt» (ljusgrått = 3).
- »Nästan alltid roligt» (vitt = 4).

Ett sammandrag av resultaten återges i förestående tabell. Överst meddelas medeltalen för poängsiffrorna dels i teoretiska läroämnena, dels i övningsämnena. Sifferserierna visar både för pojkar och flickor den för åldern karakteristiska nedgången av intresset för skolarbetet men också en viss stabilisering under det avslutande skolåret. Av den utförliga publikationen framgår, att intresseminskningen inte drabbar alla ämnen lika. Jämförelsevis bra har »tyst läsning» stått sig inom den teoretiska gruppen samt »lek och idrott» bland övningsämnena. Siffrorna för dessa fack har särskilt angivits i tabellen. Överstyrelsen finner det glädjande, att elevernas intresse för att läsa på egen hand, alltså den arbetsform, som man i skolan kallar tystläsning och vilken är den vuxna människans viktigaste studieform, hos både pojkar och flickor tycks stå sig tämligen oförändrat och på hög nivå även under den eljest så intresselabila övergångsåldern.

I fortsättningen redovisar tabellen lärjungarnas intressereaktioner inför de olika arbetsformer, som bjuds i skolan. Överstyrelsen skriver om denna del av undersökningen:

» Intresset för att 'sitta och arbeta själv' ökar under det sista skolåret, under det att intresset för att 'tillhöra en grupp inom klassen' sjunker både hos pojkar och flickor inemot puberteten. Dock står sig intresset för att

'vara med om diskussion i klassen' på relativt hög nivå genom åren. Intresset för den traditionella formen för muntlig framställning, nämligen 'att stiga fram för klassen och redogöra för något' är däremot avsevärt lägre under de sista skolorna än tidigare. Allt detta i förening med elevernas ökade mognad ger stöd för skolkommissionens rekommendation att på enhetsskolans högstadium med vissa elevkategorier börja pröva vuxnas studiesätt, exempelvis både studiecirkel- och korrespondensundervisningsmetoder. Förutom att sådana metoder i sig själv är mera stimulerande än klassundervisning och därför i sin mån kan motverka skolledan, kan de både hjälpa och inspirera en del elever att sedan fortsätta i det fria och frivilliga folkbildningsarbetet eller studera på egen hand.»

Undersökningen synes icke ha bekräftat farhågorna för en just i enhetsskolan särskilt utpräglad skolleda. Det måste dock framhållas, att tillräckligt jämförelsematerial från andra skolformer ännu icke föreligger.

Huvudintresset i årets rapport knyter sig till de första erfarenheterna av den förberedande yrkesutbildningen i 9 y. Denna föregås i klasserna 7 och 8 av teoretisk och praktisk yrkesorientering.

Den teoretiska yrkesorienteringen omfattar cirka 10 lektioner i klass 7, 35 i klass 8 och 10 i klass 9. Särskilt utsedda yrkesvalslärare — vanligen folkskollärare — har haft hand om denna del av undervisningen, för vilken de kvalificerat sig genom fortbildningskurser. Såsom hjälpmedel vid undervisningen använder man en på skolkommissionens initiativ utarbetad studieplan i ämnet samt arbetsmarknadsstyrelsens material för yrkesvägledare. Dessutom begagnar man i flertalet distrikt filmer och bildband, broschyrer, tidningsartiklar o.d. Man efterlyser ännu mera illustrerat material i form av bildband, filmer och planscher, då det visat sig svårt att hålla lärjungarnas intresse uppe enbart genom samtal och läsning om yrken.

Den praktiska yrkesorienteringen är förlagd till klass 8 och har begagnats av 46 procent av lärjungarna. Vanligen sker praktiken hos enskilda företagare. Pojkarna gillar i synnerhet praktik som bilreparatör, elektriker, metall- eller annan verkstadsarbetare, i jordbruk eller skogsbruk, flickorna praktik som affärsbiträde, sjukvårdsbiträde, barnsköterska eller damfrisör-ska. Än så länge har praktikanskaffningen tack vare bistånd från arbetsmarknadsorganens sida kunnat ordnas tillfredsställande åtminstone på större orter. På mindre orter med föga differentierat näringsliv är däremot svårigheterna att tillgodose önskningarna i fråga om praktikplats mycket stora.

Den teoretiska och praktiska yrkesorientering, som bedrivits på högstadiet, synes ha varit en tacksam men mycket krävande uppgift för yrkesvalslärarna. För dessa behövs därför en mera omfattande fortbildning, säger överstyrelsen. I fråga om den praktiska yrkesorienteringen, som enligt flera yrkesvalslärares åsikt verksamt bidragit till att göra även skolarbetet mera meningsfullt för eleverna, efterlyser flertalet överlärare större möjligheter till praktisk anlagsorientering i skola, främst genom mera mångsidigt utrustade skolverkstäder.

Skoldistrikt	Jord- och skogsbruk	Husligt arbete	Metallarbete	Massaindustri	Handel o. kontor	Bland. hantv.	Allm. prakt.
Burlöv	1	1	1	—	1	—	—
Hietaniemi	1	1	—	—	—	—	—
Lerum	—	1	1	—	1	1	—
Lillhärdal	1	1	—	—	—	—	—
Oland	1	1	1	—	1	—	—
Skelleftehamn ..	—	—	1	—	1	—	—
Sura	—	1	1	—	1	1	—
Timrå	—	1	1	1	1	1	1
Vifolka	1	1	1	—	1	—	—
Åhus	1	1	—	—	1	1	—
Österåker	—	1	1	—	—	1	—
S:a avdelningar	6	10	8	1	8	5	1
S:a elever { pojkar	38	3	82	7	46	17	6
{ flickor	—	110	—	—	42	7	—

Den förberedande yrkesutbildningen i klass 9 y var uppdelad på sju linjer enligt förestående tabell. Linjen för husligt arbete är som synes flickornas huvudlinje, medan metallarbetslinjen visat sig särskilt lockande för pojkarna. Alla sju linjerna var icke representerade i något skoldistrikt; i tre mindre distrikt (Hietaniemi, Lillhärdal och Skelleftehamn) hade man till och med detta första år endast två, vilket anses innebära en alltför snäv begränsning av lärjungarnas yrkesvalsmöjligheter. Endast i Timrå har en allmänpraktisk linje försökts. Utbildningen har där bedrivits i en s. k. kombinerad verkstad, utrustad för orientering inom de tre områdena metallarbete, elektroteknik och snickeri. Flera överlärare framhåller, att en stor del av lärjungarna i stället för en ensidigt inriktad förberedande yrkesutbildning skulle ha behov av en dylik allmänpraktisk utbildning i kombinerad skolverkstad. Överstyrelsen är beredd att låta pröva denna utbildningsform, där det finns behov av den och kan skapas tillräckligt goda förutsättningar, främst i fråga om lärare och lokaler.

Flertalet lärjungar (63 %) har i denna klass haft yrkespraktiken förlagd till enhetsskolan eller annan skola, återstoden till enskilda företag utan skolavdelningar. Samarbetet med företagare och arbetsförmedling har enligt överlärare och yrkesvägledare varit tillfredsställande. Företagarnas intresse för den förberedande yrkesutbildningen har varit mera positivt än när det gällt den praktiska yrkesorienteringen. Förmedlingen av praktikplatser har i regel skett genom yrkesvalslärens direkta kontakt med företagarna, i flertalet distrikt under samarbete med arbetsförmedlingen eller ungdomsförmedlingen. Jämväl kontakten och samarbetet med föräldrarna har enligt överlärarna i allmänhet varit gott. Av en del uttalanden av yrkesvalslärarna tycker man sig dock kunna märka, att en negativ inställning till skolan hos föräldrarna, särskilt till den förlängda skolplikten, ligger bakom vissa elevers

bristande intresse för arbetet i klass 9 y. För en del föräldrar tycks också elevernas ersättning för yrkespraktiken ha tett sig alltför ringa.

De elever, som fått sin yrkespraktik utanför skolan, har i de flesta fall fått ersättning för sitt arbete. Arbetsmarknadsorganisationerna föreslog i en gemensam rekommendation en ersättning med 2 kronor per dag såsom lämplig. Kontraktbundna lärlingar borde dock få ersättning enligt lärlingsavtalet. I flertalet distrikt har man följt rekommendationen, men på några håll har man lokalt kommit överens om en något högre ersättning. Vidare har i två distrikt enstaka företagare ansett sig inte kunna lämna någon ersättning alls till elever i klass 9 y.

I två skoldistrikt har, enligt vad överstyrelsen erfarit, några elever i klass 9 y skolstrejkat närmast på grund av föräldrarnas inställning till skolan. Helt torde konflikter av detta slag ej kunna undvikas, så länge skoldistrikt med 9-årig skolplikt gränsar till distrikt med endast 7-årig skolplikt. Frånvaron av författningsbestämmelser vid början av läsåret 1953/54 beträffande skolpliktstidens längd har nog i sin mån varit en bidragande orsak till en viss osäkerhet hos föräldrarna och kanske också hos överläraren, när det gäller att ge besked.

Läraryrket för den yrkesförberedande undervisningen i 9 y har under året i stort sett kunnat lösas på ett tillfredsställande sätt.

På den husliga linjen har skolköks- och lanthushållslärarinnor undervisat i hushållspraktik, kostlära, hemvårds- och materiallära samt hushållsekonomi. Även i sömnad har man på den husliga linjen utom i ett par fall haft fullt kompetenta lärare. I barnavård har man däremot endast i några fall kunnat få barnavårds- eller barnträdgårdslärarinnor. I övriga distrikt har undervisningen i barnavård skötts av sjuksköterska eller någon lärare vid skolan, oftast skolkökslärarinna.

Lärarna på metallinjen har i regel haft motsvarande utbildning som lärare i verkstadsskolor för metallarbetare, d. v. s. långvarig praktik samt undervisningsvana och/eller pedagogisk utbildning i någon av de yrkespedagogiska kurser, som anordnats av överstyrelsen för yrkesutbildning. Före läsårets början anordnade skolöverstyrelsen en kort instruktionskurs för lärare på metallinjen.

Såsom lärare på linjen för jordbruk och skogsbruk har agronomer och lantmästare tjänstgjort samt i ett fall en lärare utan någon sådan examen men med omfattande praktisk utbildning och erfarenhet av undervisning inom JUF-rörelsen. Den skogliga undervisningen har anordnats i samarbete med skogsvårdsstyrelserna, domänverket eller enskilda skogsbolag och har skötts av dessa verks och företags skogliga personal.

På handelslinjen, där undervisningen i handelsämnen i skola omfattat 6—8 timmar, i två fall 16—17 timmar per vecka som ett komplement till praktisk utbildning, huvudsakligen i enskilda företag, har timlärarna i de flesta fall varit praktiskt verksamma yrkesmän. I två fall har man haft heltidsanställda handelslärare, som också haft viss annan undervisning i skolan. I maskinskrivning har i några fall folkskollärare undervisat. De har genom betyg från genomgångna kurser, tidigare anställningar m. m. styrkt sin lämplighet.

På hantverkslinjen har den yrkesteoretiska undervisningen i den mån den inte sammanförts med den husliga linjen eller handelslinjen skett per korrespondens under lokal handledning av en folkskollärare.

Tillsynen över utbildningen har hittills genomgående skötts av yrkesvalslärare. Både dessa och skolledarna tycks vara ense om att detta är ett lämpligt arrangemang. I ett par stora försöksdistrikt anser man dock, att det vid verksamhetens utvidgning kan bli svårt för en enda lärare att hinna med båda uppgifterna.

Enligt yrkesvalslärarnas rapporter har varje elevarbetsplats utanför skolan besökts en gång vid början av läsåret och därefter en eller flera gånger under praktikperioden. I några fall önskar man att få mera tid för besök på arbetsplatserna. Detta gäller i synnerhet stora distrikt. Men i allmänhet tycks man anse, att tiden hittills räckt till för att uppehålla kontakten med eleverna i deras arbete utanför skolan.

Skolöverstyrelsen anser, att försöket med förberedande yrkesutbildning i stort sett kunnat genomföras programenligt, om också ej på det fullständiga sätt, som är önskvärt för framtiden. Överstyrelsen framhåller emellertid önskvärdheten av att yrkesskolväsendet utbyggs på sådant sätt, att en naturlig arbetsfördelning mellan enhetsskola och yrkesskola kan genomföras. »Det är angeläget, att så sker, liksom också att försöksverksamhet med enhetsskola i större utsträckning än hittills kommer i gång i distrikt med tillräckligt utbyggt yrkesskolväsende», slutar överstyrelsen sin redogörelse för försöksverksamheten inom enhetsskolan.

2. Försöksverksamheten inom det högre skolväsendet

Jämväl försöksverksamheten vid de högre skolorna har ganska stor omfattning. Antalet beviljade försök av olika slag uppgick läsåret 1953/54 till 271. Av dessa avslutades 61 med läsårets utgång. Antalet beviljade försök läsåret 1954/55 uppgår till 475. Mer än tredjedelen av de högre skolorna medverkar numera aktivt i den allmänna försöksverksamheten med ett eller flera försök. Skolöverstyrelsen ger följande tabellariska översikt av deltagandet vid olika skolformer:

Skolform	Högre allmänt läroverk	Statlig realskola	Kommunal flickskola	Kommunal realskola	Praktisk kommunal realskola	Övriga	Summa
Antal befintliga skolor	84	137	49	61	21	21	373
Antal deltagande skolor läsåret 1953/54	53	43	13	16	7	7	139
Antal deltagande skolor läsåret 1954/55	60	55	17	17	5	10	164

En grupp av försök gäller nya linjer och utbildningsvägar på realskolestadiet; dit hör bland annat försök rörande treåriga realskol-

linjer, jordbruksteknisk linje, korrespondensrealskolor och fast linjedelning på flickskolans högstadium samt anordnandet av en förenklad variant av realexamen kallad »särskild realexamen».

En annan grupp gäller det inre arbetet på realskolestadiet och innefattar fördelningen mellan de olika klasserna av undervisningen i samhällskunskap, nya skrivningstyper i främmande levande språk, förläggandet av skrivingar till vederbörande läroämnes egna timmar, slopande av höstterminsbetygen i klasserna 1⁵ och 1⁴, avkortad kurs i matematik, organiserad läxhjälp och olika koncentrationsanordningar.

Den tredje huvudgruppen gäller gymnasiet. Det är fråga om åtgärder för ämneskoncentration, förläggandet av vissa skriftliga examensprov till någon av terminerna före examensterminen, slutprövning i vissa ämnen redan före studentexamen (s. k. särskild prövning), fria studier på det differentierade gymnasiet samt särskild undervisning i muntlig framställning.

Slutligen förekommer vissa försök, på vilka överstyrelsen denna gång ej gått närmare in, exempelvis försök med fritt valt arbete, grupparbete och individualiserande arbetsmetoder, läxfrihet i vissa klasser och ämnen m. m. samt försök med för klassen gemensamma överläggningar m. m. (»klassens timme»), gemensam underhållning för hela skolan o. d.

Vissa av försöken har redan förts så långt och utfallit så pass gynnsamt, att de enligt överstyrelsens mening bör kunna läggas till grund för definitiva åtgärder.

Jag redogjorde i fjol för de då föreliggande erfarenheterna rörande treåriga realskollinjer (»stocksundssystemet» m. m.), den jordbrukstekniska linjen vid samrealskolan i Söderköping, experimenten med särskild realexamen och den avkortade kursen i matematik och kan nu beträffande dessa frågor i huvudsak hänvisa till överstyrelsens förnyade redogörelse, som är publicerad i Aktuell 1955 nr 2.

Då försöken med särskild realexamen synes ha väckt stort intresse vid skolorna och är avsedda att få vidgad omfattning, skall jag dock litet utförligare beröra de senaste erfarenheterna av denna förenklade examensform.

Försöken påbörjades vårterminen 1951, då gällande bestämmelser för flyttning till klasserna 2⁵, 3⁵ och 2⁴ sattes ur kraft vid de deltagande skolorna, varigenom kvarsittningen i de lägre klasserna vid dessa skolor kunde begränsas. I de högre klasserna fick lärjungarna möjlighet att utbyta vissa teoretiska ämnen antingen mot praktiska kurser i de nedlagda ämnena eller mot utvidgade kurser i övningsämnena eller mot praktiska ämnen. Lärjunge, vilken begagnat sig av denna rätt, avlägger en examen, som i vissa ämnen helt överensstämmer med den vanliga realexamen, och kan i de ämnen, där fordringarna skiljer sig, sedermera komplettera examen och på så sätt erhålla ett vanligt realexamensbetyg.

Läsåret 1953/54 deltog 15 skolor i denna försöksverksamhet, därav 2

praktiska realskolor. I åtskilliga fall har extra lärarkraft icke varit behöf-
lig för försöken. Där nya läroämnen tillkommer, måste dock särskild under-
visning ställas till förfogande. Sju av skolorna har sålunda för försökens
genomförande tilldelats ett varierande antal extra veckotimmar, från 2 till
20. Kostnaderna steg under budgetåret till sammanlagt 29 560 kronor.

Vid de i försöken deltagande skolorna uppgick lärjungeantalet i klasserna
4⁵ och 3⁴ till 1 353, varav 225 siktade på särskild realexamen, nämligen
16,5 % av pojkarna och 16,8 % av flickorna. I klasserna 5⁵ och 4⁴ var lär-
jungeantalet 944, varav 210, eller 21,7 % av pojkarna och 22,8 % av flickor-
na, siktade på särskild realexamen. Av dem avlade 194 den åsyftade exa-
men. Anslutningen skiftar betydligt från skola till skola; den var vid en
skola 42,9 % av hela antalet lärjungar i klassen, men vid en annan endast
11,1 %.

De teoretiska ämnen, som oftast bortväljs, är tyska, engelska och mate-
matik. Vid fyra skolor ersätts de vanliga kurserna i dessa ämnen med prak-
tiska kurser i samma ämnen och vid två skolor med sådana utbytesämnen
som maskinskrivning, teckning, slöjd, praktiska kurser i skogsvård och trä-
teknik, hemsjukvård med barnavård och hushållsgöromål. Vid sju skolor
har man vid sidan av en praktisk kurs i något språk tagit upp en praktiskt
betonad handelsutbildning. Vid de två praktiska realskolorna för man fram
lärjungarna till en på motsvarande sätt förenklad praktisk realexamen.

De i försöket deltagande skolorna är av den åsikten, att den särskilda
linjen blivit en mycket värdefull tillgång, och skolorna önskar alla fort-
sätta med verksamheten. Minskningen av kvarsittningen är en vinst, och
bara det faktum, att rektor fått ett alternativ till kvarsittning och utkugg-
ning har eliminerat mycken irritation och många svårigheter för föräld-
rarna. Överstyrelsen har också i icke så få fall erhållit direkta förfråg-
ningar från målsmän, var närmaste realskola med s. k. särskild realexamen
finns.

Men även rent pedagogiskt har försökslinjen visat sig ha betydande för-
delar. När de svagare eleverna får en undervisning, som är bättre anpassad
för deras förutsättningar, stiger deras intresse, och deras tidigare apati för-
byts i aktivitet. På samma gång är de praktiska ämnena en god förbere-
delse till kommande yrkesutövning, framhålles från en skola.

Att den särskilda realexamen har ett rent personligt värde för en del
elever och ett icke ringa allmänbildningsvärde är man ense om. Frågan om
kompetensvärdet är det ännu för tidigt att besvara. Vid den enda skola där
särskild realexamen avlagts redan vårterminen 1953 — praktiska realskolan
i Örebro — har erfarenheterna av den särskilda praktiska realexamens värde
på arbetsmarknaden varit gynnsamma. Av de 11 svar, som erhållits på
en rundfråga till de 13 elever, som nämnda termin tog sådan examen, fram-
går, att de alla erhållit anställningar och löner fullt jämförbara med dem,
som deras kamrater med fullständig praktisk realexamen förvärvat.

Med anledning av hittills gjorda erfarenheter av försöken med särskild
realexamen och med hänsyn till framförda önskemål om modifiering av ut-

färdade anvisningar har överstyrelsen uppdragit åt en särskild sakkunnig att bearbeta frågan. Det är sannolikt, att förslag hinner framläggas i så god tid, att nya anvisningar kan utfärdas före slutet av vårterminen 1955.

Försök med organiserad läxhjälp har förekommit vid 17 skolor. Varje skola har haft en tilldelning av en till två extra veckotimmar för att genomföra försöket. Där man haft möjlighet, har läxhjälpen förlagts inom schemats ram, så att resande elever kunnat delta utan att behöva göra extra resor. Oftast har den dock varit förlagd till eftermiddagarna, en gång i veckan under hela läsåret. Deltagandet har varit helt frivilligt.

Problemet med fördelningen av läxhjälpen har lösts på olika sätt. Vid vissa skolor, där lärjungeantalet inte varit så stort, har det stått alla lärjungar fritt att begagna sig av läxhjälpen, vid andra har förmånen begränsats till en eller ett par klasser. På ett ställe har endast lärjungar, som blivit efter på grund av sjukdom, mottagits. Slutligen har en skola låtit föräldrarna ta initiativet efter samråd med lärarna; i detta fall var läxhjälpen begränsad till de två lägsta klasserna och till ämnena engelska, tyska och matematik.Handledning i studieteknik har förekommit i samband med läxhjälpen, dock företrädesvis för lärjungar i de lägsta klasserna.

Att den organiserade läxhjälpen varit lärjungarna till stort gagn omvittnas. Särskilt gäller detta de lärjungar, som ej kan få hjälp med läxorna i hemmet eller som varit efter i ett ämne på grund av frånvaro. Lärjungar och föräldrar har också varit tacksamma för anordningen. Från många skolor framhålles önskvärdheten av att läxhjälpen utvidgas, så att man ej behöver avvisa några elever, som vill delta.

Vårterminen 1954 upptogs som ny försöksgren en undervisning i muntlig framställning för gymnasieelever. Det nya gymnasiets kursplaner betonar starkt det muntliga momentet, men möjligheten att i praktiken omsätta kursanvisningarnas intentioner är till följd av det stora lärjungeantalet i klasserna tämligen beskuren. Genom tilldelning av extra lärarkraft har emellertid nu 16 skolor beretts möjlighet att dela avdelningar av första ringen i två undervisningsavdelningar under en veckotimme vid övningar i muntlig framställning.

Uppläggningsen av undervisningen och övningarna har skett antingen efter den plan, som Gundel Rende ger i sina skrifter *Tala bättre* och *En svensk tiger* eller också i anslutning till den radiokurs i muntlig framställning, som sändes höstterminen 1953.

Eleverna har övats i att hålla korta föredrag eller anföranden och göra diskussionsinlägg. Anförandena har i huvudsak koncentrerats till följande typer: informerande föredrag, demonstrationer eller instruktioner, propagerande föredrag och diskussionsinledningar.

I största utsträckning har eleverna själva fått välja ämnen inom dessa områden, och varje elev har hållit ett anförande av varje typ. Dessutom har eleverna fått öva sig i att göra intervjuer och reportage.

Tidningarnas betydelse, när det gäller att finna lämpliga ämnen i aktuella frågor, betonas.

Eleverna har haft tre till fem minuter på sig att hålla anförandet. I allmänhet har de ej tillåtits att ha manuskript, medan de däremot, om de önskat, fått ha s. k. stolpar och begynnelse- och slutmeningen antecknade. Ett helt oförberett anförande över ett av kamraterna förelagt ämne har på de flesta håll varit slutpunkten i övningarna.

Den kritik, som givits, har till en början ej anknutits till enskilda framträdanden utan riktats till hela gruppen. Kritiken av den enskildes anförande har man försökt göra så positiv som möjligt. Vid ett läroverk har läraren utarbetat blanketter, på vilka de för tillfället icke engagerade lärjungarna två och två fått poängbedöma anförandena med hänsyn till hörbarhet, uttal, tempo, uppträdande, kontakt med publiken, sätt att börja, förmågan att fångsla, förmågan att använda hjälpmedel, språkbehandling och sätt att sluta. För en allsidig bedömning visade sig blankettsystemet mycket bra.

Erfarenheterna av denna försöksverksamhet är genomgående mycket goda, säger överstyrelsen. Det framhålles i rapporterna, att man hos de flesta elever kan iakttaga en påfallande utveckling redan efter några framträdanden. De blyga mister sina hämningar, och de alltför talföra får sin självsäkerhet dämpad av kamratkritiken. Den vana att inför publik framträda och yttra sig vårdat och obesvärat, som mycket lättare grundlägges i en liten intim avdelning, blir bestående, när hela klassen är samlad.

För duktiga lärjungar i de båda översta gymnasieringarna är det ofta ett önskemål att få koncentrera sina självstudier på ett visst ämne och få sina framsteg i ämnet kontrollerade och erkända. För sådana lärjungar har försöksvis anordnats en särskild prövning efter fordringarna för studentexamen. Lärjunge, som därvid når upp till minst Ba i den muntliga prövningen och minst B i den skriftliga prövningen, om sådan förekommer, är i fortsättningen frikallad från undervisningen i ämnet och kan efter vissa regler tillgodoräkna sig betyget i studentexamen.

Särskild prövning är vanligast i moderna språk. Då företaget kräver speciell studiebegåvning, är det icke alltför många som ger sig på det; i medeltal redovisas under året fyra fall vid vart och ett av de läroverk, vid vilka försök är medgivna.

Erfarenheterna av anordningen har varit uteslutande goda, meddelar skolöverstyrelsen. Alla berörda skolor önskar fortsätta med försöksverksamheten. Den friare studieformen bereder de begåvade eleverna stor tillfredsställelse. De ovanligt goda betygsresultaten tyder på att de prövande verkligen förstått att självständigt tillägna sig de erforderliga kunskaperna. Några ansatser till missbruk av rätten har ej förmärkts. Snarare — och med rätt — betraktas den av eleverna som ett privilegium.

Slutligen vill jag beröra de vid ett antal kommunala flickskolor pågående försöken med fast linjedelning på flickskolans högsta stadium.

Vid flertalet av de kommunala flickskolorna tillämpas alltså 1928 års differentieringssystem. Lärjungarna är skyldiga att vara med i fem fasta och tre fritt tillvalda ämnen och kan därtill i vissa fall lägga ännu ett nionde läroämne. Vid gymnasierna står detta system nu under avveckling, och det har ansetts lämpligt, att en fast linjedelning prövas även vid flickskolorna.

Skolöverstyrelsen fastställde år 1951 en linjeorganisation, som skulle försöksvis tillämpas vid de flickskolor, som önskade delta i försöken. Lärjungarna skulle enligt denna plan vid inträdet i näst högsta klassen välja mellan en humanistisk linje (tre främmande språk), en allmän linje (två främmande språk) och en reallinje (endast ett främmande språk obligatoriskt). Linjerna differentierades ytterligare något; viktigast är i detta sammanhang att reallinjen upptog två alternativ: reallinje A med undervisning i matematik och naturvetenskapliga ämnen och reallinje B med förstärkt undervisning i slöjd och hushållsgöromål samt ett par veckotimmar barnavård. De skolor, som ansluter sig till försöken, kan på schemat upptaga alla de nämnda linjerna utom reallinje B, vilken till följd av den därmed förändrade kostnadsökningen endast må införas efter särskilt tillstånd av Kungl. Maj:t. Läsåret 1953/54 pågick försök vid nio skolor, av vilka fyra även hade reallinje B.

Vid flera skolor visar lärjungarna benägenhet att välja linjer med matematik. Möjligen verkar elevernas starka intresse för sjuksköterskeyrket liksom intresset för utbildning vid folk- och småskoleseminarier till förmån för de linjer, som har ett starkt inslag av realämnena. Önskemålen beträffande tilläggsämnen går i samma riktning. Fysik, kemi, repetitionskurs i matematik och biologi är de tilläggsämnen, som väljes av de flesta eleverna.

Ändamålet med genomförandet av den fasta linjedelningen — att hindra, att ovidkommande faktorer bestämmer ämnesvalet, och i stället grunda detta på kommande utbildning för ett visst yrke — tycks emellertid ha nåtts. På alla håll har man den uppfattningen, att den fasta linjedelningen är till fördel för undervisningen och hjälper eleverna att välja en kombination, som är lämplig med tanke på den senare yrkesutbildningen, meddelar skolöverstyrelsen.

Från tre skolor framhålles, att reallinje B är ett nödvändigt komplement till de övriga linjerna. Det fasta linjevalet har enligt erfarenheterna vid dessa skolor gjort de teoretiska linjerna svårare; lärjungar med bestämd praktisk begåvning kommer till sin rätt endast på reallinje B. En rektor skriver:

»Vad reallinje B angår, har såväl lärare och elever som föräldrar hälsat inrättandet av denna med stor glädje. För samtliga elever, som valt denna studielinje, har skolarbetet blivit mera lustbetonat. De har fått utlopp för sitt intresse och sin fallenhet i praktiska ämnen, och de framsteg de gjort på dessa områden, har skänkt dem tillförsikt och tilltro till sin förmåga, som verkat stimulerande på deras mottaglighet för undervisningen i rent teoretiska ämnen. Det obligatoriska deltagandet i psykologiundervisningen anser jag i högsta grad utvecklande för dem.»

Frågan om konstruktionen av flickskolans högstadium är en av de uppgifter, som förelagts den i somras tillsatta *realskoleutredningen*.

Överstyrelsen avslutar redogörelsen för försöksverksamheten vid de högre skolorna med att framhålla, att denna hittills i första hand har varit inriktad på en inventering av möjligheterna till pedagogiskt nydaningsarbete inom de existerande skolformerna. När försöksverksamheten nu har pågått några år och en viss säkerhet kunnat uppnås om vilka försök som kan anses ha bestående värde, är enligt överstyrelsens uppfattning tiden inne att vid några läroverk inleda en mera systematiskt ordnad försöksverksamhet. Denna kan tänkas i en framtid förlagd till särskilda försöksskolor, varom utredning enligt Kungl. Maj:ts bemyndigande för närvarande pågår inom överstyrelsen.

3. Utvecklingen utanför försöksdistrikten

Den förr i tiden mycket skarpa administrativa gränsen mellan folkskola och läroverk har småningom genombrutits av vissa försök att i folkskolan inbygga linjer ledande till realexamen. Början gjordes år 1941, då vid de s. k. s å n g k l a s s e r n a i Adolf-Fredriks folkskola i Stockholm en femårig realskolelinje utdifferenterades, på vilken realskolexamen avlagts sedan vårterminen 1946. Arbetsresultaten på denna linje har enligt eftergranskarnas bedömningar varit mycket goda; linjen passerade påfallande snabbt det egentliga försöksstadiet.

I slutet av 1940-talet utvidgades försöken i Stockholm genom inrättandet av de linjer, som ingår i 1947 års försöksverksamhet. Dessa linjer kan karakteriseras som inbyggda treåriga realskollinjer grundade på odifferentierad folkskola med engelska i klasserna 5 och 6. Realexamen avlägges innevarande vårtermin för fjärde gången vid de folkskolor, som är anslutna till 1947 års försöksverksamhet.

Liknande linjer har de senaste åren inbyggts även i folkskolorna på vissa andra orter. Jag kommer i ett senare avsnitt av mitt anförande att redogöra för förekomsten av dylika linjer innevarande läsår. En del av linjerna leder till allmän realexamen, andra till praktisk realexamen på handelslinje, maskinteknisk linje eller huslig linje; en del förberedes genom utdifferenterade avdelningar i folkskolans klass 5 och 6, andra icke.

Även vid vissa allmänna och enskilda läroverk tillhandahålles för närvarande en treårig lärokurs för realexamen, avsedd för lärjungar med förkunskaper från folkskolan i engelska.

Enligt Kungl. Maj:ts bemyndigande den 30 juni 1954 har av mig fem sakkunniga tillkallats för att verkställa utredning och avge förslag rörande skolväsendets utbyggnad på realskolestadiet under övergångstiden före enhetsskolans genomförande. Denna utredning — realskoleutredningen —

måste för fullgörande av sitt uppdrag ingå på en kritisk bedömning av de föreliggande erfarenheterna av de inbyggda linjerna och pröva lämpligheten av att ge dem en fastare ställning i övergångstidens skolorganisation. Då utredningens betänkande rörande grunderna för realskolestadiets organisation torde komma att föreligga före nästa års riksdag, synes det icke vara nödvändigt att nu gå närmare in på de här ifrågavarande, i detaljerna mycket skiftande försöken.

4. Departementschefen

För första gången har enhetsskolans hela lärogång prövats i praktiken. Erfarenheter föreligger nu av den förberedande yrkesutbildning, som skall meddelas i klass 9 y. Även om utbildningen i framtiden kan rikare förgrenas, har dock detta första försök visat, att programmet är genomförbart. Det organisationsarbete, som måste utföras innan denna yrkesutbildning överallt kan förverkligas, är visserligen stort och i mer än ett avseende krävande, men det finnes ingen anledning att tveka och se tillbaka.

Skolöverstyrelsen har framhållit önskvärdheten av att yrkesskolväsendet bygges ut, så att en naturlig arbetsfördelning mellan enhetsskola och yrkesskola kan komma till stånd, samt att någon form av komplettering ordnas för lärjungarna i 9 y, så att dessa utan tidsförlust kan fortsätta med praktisk utbildning av kvalificerat slag. Båda önskemålen torde kunna successivt realiseras om riksdagen bifaller den proposition angående utbyggnad av yrkesutbildningen, som Kungl. Maj:t på mitt förslag beslutat. Den nya organisationen på yrkesutbildningens område torde komma att växa fram parallellt med enhetsskolans högstadium under en beräknad tid av femton år; den utgör en väsentlig del av det program för förbättrad yrkesutbildning, vari 9 y ingår, och skapar några av de nödvändiga förutsättningarna för enhetsskolans slutliga och allmänna genomförande.

Ett betydande organisationsarbete återstår dock även för enhetsskolans allmänbildande uppgifter. Beslut fattades vid fjolårets riksdag om åtgärder till förbättrande av lärarekryteringen på högstadiet. Hur väl de behövdes framgår av de nya siffror om lärarkårens sammansättning, som skolöverstyrelsen i år meddelat. Men det är uppenbart, att resultaten av de beslutade åtgärderna först småningom kan komma enhetsskolan till del och möjliggöra en snabbare utbyggnad.

Härjämte måste de pedagogiska grundvalarna för enhetsskolans arbete målmedvetet förstärkas. Vad det gäller är i synnerhet att skapa förutsättningarna för ett framgångsrikt arbete även i landsbygdens skolor, där ingen stark uppsortering av lärjungematerialet kan komma i fråga. Icke heller detta planeringsarbete är snabbt och lätt genomförbart. »Det förarbete, som *måste* utföras, för att skolans inre arbete skall kunna uppbära refor-

men, är stort nog att fylla ut ett årtionde eller mer», yttrade dåvarande departementschefen vid framläggandet av 1950 års skolproposition (s. 582).

Av skolöverstyrelsens redogörelse framgår icke, efter vilka grunder klasserna i enhetsskolans sjunde och åttonde klasser i praktiken formeras. Det är dock begripligt, om man mångenstädes tillgripit tämligen omfattande differentieringar, eftersom man måst gå till verket utan det pedagogiska förarbete, som alltifrån början ansetts oundgängligen nödvändigt. Skolöverstyrelsen har i detta läge funnit det nödvändigt att särskilda försökskolor inrättas för att jämna vägen för systematiska försök med undervisning i odifferentierade klasser på högstadiet. Av dess i maj 1954 gjorda framställning i detta ämne framgår bland annat, att man vid folkskoleseminariet för manliga elever i Göteborg, som har en försökslinje i sin övningsskola, förklarat sig villig att på högstadiet så långt möjligt bedriva undervisningen i odifferentierade klasser. Genom sådana försök torde successivt komma att klargöras, vilka hjälpmedel som bör ställas till lärarnas förfogande för att möjliggöra en fruktbarande undervisning även under de besvärliga förhållanden, varunder de minsta centralskolorna måste arbeta. Kungl. Maj:t har genom beslut den 18 juni 1954 bemyndigat skolöverstyrelsen att verkställa utredning rörande inrättandet av särskilda försökskolor såsom ett led i den systematiska försöksverksamheten.

I avvaktan på de erfarenheter, som vid dessa och andra skolor successivt kommer att göras, måste den redan pågående undervisningen i enhetsskolans klasser utformas så ändamålsenligt som det är möjligt med våra nuvarande resurser. Av försöksberättelsen framgår, att överstyrelsen har under utarbetande nya kursplaner för enhetsskolans högstadium. Hänsyn skall därvid tagas till olika lärjungegrupperns behov. De teoretiskt bäst begåvade skall sättas i tillfälle att såväl i språk som i en del andra ämnen prestera mer än vad som enligt nuvarande bestämmelser vanligen kan ske. Enkla och mera praktiskt inriktade kurser kommer att utarbetas för de mindre språkbegåvade. En särskilt avpassad utbildning skall tillhandahållas hjälpklassbarnen. Ett arbete som det av överstyrelsen påbörjade synes mig svara mot det faktiska läget för närvarande vid flertalet av våra enhetsskolor och kan mycket väl genomföras, utan att man behöver tappa ur sikte angelägenheten av att de skolor, som måste hålla tillsammans ett heterogent lärjungematerial, bereds så gynnsamma betingelser som möjligt för sin undervisning. Över huvud visar årets försöksredogörelse, att åtskilliga detaljer i enhetsskolans organisation kan behöva jämkas och successivt förbättras, sedan erfarenhet nu vunnits av lärogången i hela dess längd. I den mån sådana åtgärder är av beskaffenhet att påkalla Kungl. Maj:ts prövning, torde jag längre fram få återkomma, sedan formliga förslag framlagts av överstyrelsen.

II. Vissa frågor rörande statliga realskolor inom försöksdistrikten

I några av de skoldistrikt, där försök med enhetsskoleorganisation pågår, finnes vid sidan av folkskoleväsendet högre skolformer, bland annat statliga realskolor. När försöksverksamheten når upp till realskolestadiet, uppkommer automatiskt frågor rörande realskolans inarbetande i enhetsskoleorganisationen eller samordnande med densamma. Därmed uppstår även spörsmål av ekonomisk natur. Frågan om förefintliga realskolors ställning inom försöksdistrikt med nioårig enhetsskola upptogs första gången till behandling vid 1952 års riksdag, varvid i propositionen nr 149 (s. 110—122) angivna grunder för försöksverksamhetens organisation på realskolestadiet och för statsbidrag till nämnda verksamhet i skoldistrikt, där statlig realskola finnes, godkändes av riksdagen (SU 174, Rskr 333).

Beträffande principerna för realskolans ställning i här avsedda försöksdistrikt innebär nämnda grunder i huvudsak följande. Samordnande av enhetsskolan och realskolan inom ett försöksdistrikt bör ske efter endera av följande två linjer, nämligen antingen så att realskolan successivt avvecklas och ersättes av enhetsskolans högstadium eller också på det sätt att realskolan tills vidare bibehålles som en statlig sektion av kommunens skolväsende, varvid realskolans organisation och arbete så nära som möjligt anpassas efter enhetsskoleprogrammet. Det ankommer på Kungl. Maj:t att i varje särskilt fall pröva vilket alternativ som skall användas.

I anslutning härtill må erinras om statsutskottets uttalande i utlåtandet 1953:139 (s. 27), att partiell försöksverksamhet inom ett och samma distrikt med försöksskola och realskola, vilka i pedagogiskt avseende hålles skilda från varandra, såvitt möjligt icke bör komma i fråga i andra fall än där särskilda lokala förhållanden nödvändiggör en dylik organisation, exempelvis i vissa större skoldistrikt. Till den principiella frågan om realskolans ställning i försöksdistrikten hör även ett av riksdagen godkänt uttalande i propositionen 1954:137, att, eftersom det är av stort intresse att med försöksverksamheten inlemmas även distrikt av den större stadstypen men det samtidigt av olika skäl torde vara omöjligt att vid införande av försöksverksamhet i städer av denna struktur helt avveckla med försöksskolan parallella högre skolformer, någon erinran icke bör riktas mot att i dylika fall högre skolor övergångsvis bibehålles vid sidan av försöksskolan.

I förevarande sammanhang torde få behandlas vissa med frågan om realskolans ställning i försöksdistrikten förknippade spörsmål av ekonomisk

och administrativ natur. Till en början torde få lämnas en redogörelse för vad i *propositionen 1952: 149* anfördes i dessa hänseenden.

Tillämpades alternativet att *successivt avveckla realskolan* bleve huvudfrågan, i vad mån kommunernas vidgade förpliktelser kunde motivera motprestationer från statens sida. I tillämpningen uppstode praktiska svårigheter, som särskilt berodde på vanskligheten att i förväg värdera de fördelar, som komme att tillföras kommunerna genom byggnadsbidrag för högstadiet enligt de för folkskolan gällande grunderna. Det kunde icke gärna undvikas, att avvägningen bleve tämligen summarisk; full rättvisa kunde icke uppnås för varje särskild kommun. Under sådana omständigheter vore det knappast nödvändigt att ta i beräkning alla de smärre poster, som figurerade i statens och kommunernas ekonomiska mellanhandvanden. En uppgörelse borde kunna knytas till huvudposterna. Det syntes emellertid ej obefogat att göra skillnad mellan poster, som vid övergången till enhetsskolesystem komme att överflyttas från staten till kommunen, och sådana poster, som komme att överflyttas från målsmännen till kommunen (terminsavgifter). Om staten skulle träda emellan, borde det i första hand ske genom att staten fortföre med utbetalningar för ändamål, som den redan tidigare sört för, men först i andra hand genom att den övertog kostnader, som dittills icke hade ankommit på statsverket.

Det vore icke möjligt att redan i detta sammanhang framlägga förslag på längre sikt. Så snart tillräckliga erfarenheter föreläge, borde dessa bearbetas och bestämmelser av längre varaktighet utfärdas. Tills vidare måste man nöja sig med ett provisorium för tiden till och med utgången av budgetåret 1953/54.

Beträffande statsbidraget till avlöning åt lärare i läroämnen — vilket på försöksskolans högstadium vid denna tidpunkt utgick enligt folkskolans grunder, alltså med avdrag enligt kungörelsen 1948: 208 — förordades att visst fyllnadsbelopp skulle utgå, motsvarande summan av nämnda avdrag.

De kostnader, som vid de allmänna läroverken bestredes av termins- och inskrivningsavgifterna, borde övertagas av kommunen. Staten borde dock fortfarande stå för de fyllnadsbelopp, som dittills utgått för täckande av ljus- och vedkassornas utgifter. Statens bidrag borde i detta hänseende beräknas till skillnaden mellan medeltalet av statsbidraget under de tre budgetåren närmast före avvecklingens påbörjan och det bidrag, som i vanlig ordning utginge till den krympande realskolan. Sedan realskolan helt avvecklats, borde — såvida icke annat dessförinnan föreskrevs — statsbidraget vara lika med nys nämnda treårsgenomsnitt.

Särskilda statsbidrag borde sålunda tills vidare utgå som kompensation för de förmåner, kommunen haft av statens huvudmannaskap för realskolan, samtidigt som kommunen borde svara för vissa kostnader, som dittills bestritts på annat sätt. Kommunerna syntes icke bli lidande på en dylik uppgörelse. Den måste bedömas med beaktande jämväl av de byggnadsbidrag, vartill kommunen bleve berättigad, när realskolan inlemmades i enhetsskolan. Det kunde till och med ifrågasättas, huruvida icke en kommun med hänsyn till byggnadsbidragens storlek i vissa fall kunde komma att intaga en alltför gynnad ställning, om den dessutom skulle få räkna sig till godo de särskilda statsbidragen. Det förutsattes därför, att det i samband med blivande beslut om statsbidrag till byggnadsföretag, som berörde enhetsskolans högstadium, från fall till fall skulle av Kungl. Maj:t prövas, huruvida det borde ställas som villkor, att de särskilda förmånerna skulle nedsättas eller upphöra utgå.

Så länge någon del av realskolan funnes kvar, borde realskolans ordinarie och extra ordinarie lärare fortfarande vara knutna till denna skola. Skulle deras tjänstgöring icke rymmas inom realskolans ram, kunde den i behöflig utsträckning förläggas till enhetsskoleklasser. Till frågan, huruvida lärartjänsterna på realskolans stat även längre fram under försökstiden skulle anses knutna till realskolan och huruvida ledigblivande tjänster skulle kunna återbesättas, syntes ställning icke behöva tagas i det förevarande sammanhanget.

Vid tillämpning av det andra alternativet, att *bibehålla realskolan*, borde termins- och inskrivningsavgifter upphöra att uttagas och motsvarande kostnader övertagas av kommunen i den mån de ej komme att täckas genom statens bidrag till ljus- och vedkassan eller genom andra inkomstkällor.

Sedan genom beslut vid 1953 års riksdag (prop. 126, SU 139, Rskr 276) statsbidraget till avlöning åt lärare i kunskapsämnen på försöksskolans högstadium höjts till 100 procent utan avdrag enligt kungörelsen 1948: 208, har det förutberörda fyllnadsbidraget till lärarlöner blivit obehöfligt.

Successiv avveckling av statliga realskolor har hittills beslutits beträffande tre försöksdistrikt med dylika skolor, nämligen Timrå, Svedala och Nederkalix.

T i m r å. Försöksverksamheten på högstadiet startade läsåret 1951/52. Samtidigt började avvecklingen av den 4-åriga samrealskolan i Timrå. Från och med läsåret 1954/55 uppgår denna alltså helt i försöksskolans högstadium. Enligt Kungl. Maj:ts beslut den 30 juni 1952 har till distriktet för bestridande av kostnader för enhetsskolan av den art, som enligt § 217 läroverksstadgan skall vid allmänt läroverk bestridas av ljus- och vedkassan, av förslagsanslaget Allmänna läroverken: Bidrag till ljus- och vedkassorna under budgetåren 1951/54 utgått statsbidrag enligt följande grunder. Sedan medeltalet av de belopp beräknats, som för vart och ett av budgetåren 1948/51 tilldelats samrealskolan såsom statsbidrag till ljus- och vedkassan, har till distriktet för vart och ett av budgetåren 1951/54 av statsmedel utgått det belopp, varmed sagda medeltal må ha överstigit det belopp, som för budgetåret i vederbörlig ordning tilldelats samrealskolan såsom bidrag till dess ljus- och vedkassa. Den 19 november 1954 har Kungl. Maj:t föreskrivit, att rektorstjänsten vid samrealskolan tills vidare icke skall återbesättas eller uppehållas av vikarie samt att på rektor ankommande administrativa uppgifter tills vidare under budgetåret 1954/55 skall fullgöras av särskilda skolstyrelsen i skol-distriktet.

S v e d a l a. Försöksverksamheten nådde högstadiet läsåret 1952/53. Samtidigt påbörjades avvecklingen av den 4-åriga samrealskolan i distriktet. Denna kommer alltså att från och med läsåret 1955/56 helt uppgå i försöksskolans högstadium. Enligt Kungl. Maj:ts beslut den 23 oktober 1952 har till skoldistriktet under budgetåren 1952/54 utgått fyllnadsbidrag för de utgifter, vilka eljest skolat bestridas av ljus- och vedkassan, enligt samma grunder, som nyss angivits beträffande Timrå, varvid dock medeltalsbeloppet beräknats för perioden 1949/52. Förordnandet å rektorstjänsten vid samrealskolan utlöper med utgången av budgetåret 1954/55 och

rektor uppnår samtidigt i sin adjunktstjänst pensioneringsperiodens nedre gräns.

N e d e r k a l i x. Försöksverksamheten på högstadiet påbörjades läsåret 1953/54. Den 23 oktober 1953 har Kungl. Maj:t föreskrivit, att, räknat från och med läsåret 1953/54, tills vidare intagning icke skall äga rum i den 4-åriga samrealskolans första klass och därefter successivt ej heller i följande klasser. Samrealskolan kommer alltså att vara helt avvecklad med utgången av läsåret 1955/56. Framställning om fyllnadsbidrag för sådana skoldistriktets utgifter, som eljest skolat bestridas av ljus- och vedkassan, har ej gjorts av distriktet. Frågan om rektorstjänstens ställning i samband med inrättande av försöksgymnasium i Nederkalix från och med budgetåret 1955/56 har närmare berörts i 1955 års statsverksproposition, VIII ht s. 384.

I övriga försöksdistrikt med statliga realskolor har realskolorna tills vidare bibehållits men organisatoriskt på olika sätt anpassats till försöksverksamheten. Härom må lämnas följande uppgifter.

H u s k v a r n a. Försöksverksamheten nådde högstadiet läsåret 1953/54. Enligt Kungl. Maj:ts beslut den 10 april 1953 må från och med nämnda läsår i första klassen av den 4-åriga samrealskolan endast intagas sådana elever, som icke genomgått för inträde i andra klassen erforderliga kurser i engelska. För inträde i andra klassen tillämpas stocksundssystemet (övergång från folkskolans klass 6 till realskolans klass 2⁴ eller 3⁵). Inskrivnings- och terminsavgifter är under successiv avveckling med början i realskolans båda lägsta klasser läsåret 1953/54. Parallellt härmed överföres på skoldistriktet de kostnader, som jämlikt gällande bestämmelser ankommer på realskolans kassor, i den mån kostnaderna ej bestrides genom statsbidrag eller andra inkomstkällor.

S u n d b y b e r g. Försöksverksamheten på högstadiet började läsåret 1953/54. Enligt Kungl. Maj:ts beslut den 30 juni 1953 och den 10 december 1954 tillämpas stocksundssystemet för inträde i den 4-åriga samrealskolans andra klass. Intill dess annorlunda förordnas må elever ej intagas i realskolans första klass. Beträffande inskrivnings- och terminsavgifter samt bestridandet av kostnader, som jämlikt gällande föreskrifter ankommer på realskolans kassor, gäller samma föreskrifter som för Huskvarna.

B o l l n ä s. Försöksverksamheten på högstadiet har börjat läsåret 1954/55. Enligt Kungl. Maj:ts beslut den 24 juli 1953 må i den 4-åriga samrealskolan från och med nämnda läsår i regel endast intagas lärjungar, som tillhör de delar av realskolans eller annat läroverks lärjungeområde, inom vilka försöksverksamhet med nioårig enhetsskola icke pågår.

S k e l l e f t e å. Sedan försöksverksamhet tidigare påbörjats inom Skelleftehamns och Skelleftestrands skolområden, har innevarande läsår startats dylik verksamhet inom övriga delar av staden. Högstadieverksamheten för hela staden avses skola börja läsåret 1956/57. Enligt Kungl. Maj:ts beslut den 9 juli 1954 skall den 5-åriga realskolan helt avvecklas med början beträffande första klassen innevarande läsår. Från och med det läsår, då högstadieverksamheten startar, skall i den 4-åriga realskolan i regel intagas endast lärjungar, som tillhör de delar av läroverkets eller annat läroverks lärjungeområde, inom vilka försöksverksamhet med nioårig enhetsskola icke pågår. Stocksundssystemet må tillämpas för intagning i klass 2¹.

En del av enhetsskolans högstadium må såsom en kommunal sektor anknytas till läroverket. Skolöverstyrelsen har att före den 1 juli 1955 till Kungl. Maj:t inkomma med förslag dels till bestämmelser i fråga om de för läroverket och enhetsskolan gemensamma ekonomiska förhållandena, dels rörande åtgärder för att bereda lärjungarna i med enhetsskolan parallella klasser av läroverket jämställdhet med enhetsskolans lärjungar med avseende på avgiftsfrihet och skolsociala förmåner.

S u n d s v a l l. Försöksverksamhet på högstadiet avses skola börja läsåret 1956/57. Enligt Kungl. Maj:ts beslut den 26 maj 1954 skall den 5-åriga realskolan helt avvecklas med början beträffande första klassen innevarande läsår. Från och med det läsår, då försöksverksamheten når högstadiet, skall i den 4-åriga realskolan i regel intagas endast lärjungar, som tillhör de delar av läroverkets eller annat läroverks lärjungesområde, inom vilka försöksverksamhet med nioårig enhetsskola icke pågår. Klasserna 1⁷ och 2⁷ samt 1⁶ av den kommunala flickskolan avvecklas med början innevarande läsår. Av enhetsskolans högstadium skall en del, innefattande dels linjer som syfta mot gymnasiet, dels minst en linje som icke i första hand syftar till gymnasiet, såsom en kommunal sektor anknytas till läroverket. Skolöverstyrelsen har att före den 1 juli 1955 till Kungl. Maj:t inkomma med förslag till bestämmelser i fråga om de för läroverket och enhetsskolan gemensamma ekonomiska förhållandena.

F a l u n. Försöksverksamhet på högstadiet avses skola börja läsåret 1956/57. Enligt Kungl. Maj:ts beslut den 26 maj 1954 skall den 5-åriga realskolan krympas till 3-årig realskola med början beträffande första klassen innevarande läsår. Från och med det läsår, då högstadieverksamheten startar, skall i den 4-åriga realskolans första klass i regel intagas endast lärjungar från de delar av läroverkets eller annat läroverks lärjungesområde, inom vilka försöksverksamhet med nioårig enhetsskola icke pågår. Klasserna 1⁷ och 2⁷ av den kommunala flickskolan avvecklas med början innevarande läsår. Från och med det läsår, då högstadieverksamheten börjar, skall i klass 1⁶ av den kommunala flickskolan i regel intagas endast lärjungar, som tillhör skoldistrikt, inom vilka försöksverksamhet med nioårig enhetsskola icke pågår. Den högre folkskolan skall senast från och med läsåret 1956/57 successivt anordnas som en 4-årig praktisk kommunal realskola med teknisk linje och handelslinje. Stocksundssystemet må tillämpas beträffande intagning i klasserna 2⁴ och 3³ av läroverket, 2⁶ och 3⁷ av kommunala flickskolan samt 2⁴ av praktiska kommunala realskolan. Skolöverstyrelsen skall före den 1 juli 1955 till Kungl. Maj:t inkomma med förslag i fråga om åtgärder för att bereda lärjungarna i med enhetsskolan parallella klasser av läroverket, kommunala flickskolan och praktiska kommunala realskolan jämställdhet med enhetsskolans lärjungar med avseende å avgiftsfrihet och skolsociala förmåner.

S t o c k h o l m. Enligt Kungl. Maj:ts beslut den 4 juni 1954 må i samtliga överlärardistrikt inom Enskede — Brännkyrkaområdet folkskolan anordnas såsom försöksskola med nio obligatoriska klasser (1949 års skoltyp) med början i klasserna 1 och 2 från och med läsåret 1954/55. I de överlärardistrikt, där nioårig folkskola med treårig teoretisk examenslinje eller praktisk linje (1947 års skoltyp) ej redan är anordnad eller 1949 års skoltyp ej är anordnad på stadium motsvarande femte och högre klasser, må från och med läsåret 1954/55 anordnas 1947 års skoltyp med början i klass 5. 1947 års skoltyp skall dock, där ej Kungl. Maj:t framdeles annor-

lunda förordnar, i vederbörande överläroverdistrikt successivt ersättas av 1949 års skoltyp från och med det att denna når klass 5. Intagning av lärjungar i den 5-åriga realskolan vid läroverken i Enske, Brännkyrka och Gubbängen skall tills vidare från och med läsåret 1954/55 ej äga rum i första klassen samt tills vidare från och med läsåret 1955/56 ej heller i andra klassen.

Söder tälje. Försöksverksamheten har nått högstadiet läsåret 1954/55. Enligt Kungl. Maj:ts beslut den 21 januari 1955 skall den 5-åriga realskolan krympas till 3-årig med början beträffande första klass läsåret 1955/56. Samtidigt avvecklas på samma sätt klasserna 1⁷ och 2⁷ samt 1⁶ av den kommunala flickskolan.

I skrivelse den 4 augusti 1954 har *skolöverstyrelsen*, med anledning av framställningar från vissa lokala skolmyndigheter i Bollnäs, Timrå och Svedala, hemställt att Kungl. Maj:t måtte besluta bland annat

att särskild utredning verkställas i syfte att mera definitivt reglera förhållandena vid den temporära eller partiella avvecklingen av vissa högre skolor i försöksdistriktet,

att ordinarie lärartjänster vid läroverken i Bollnäs, Svedala och Timrå må under budgetåret 1954/55 återbesättas i hittillsvarande omfattning under förutsättning, att vid tilldelningen av ordinarie lärartjänster till försökskolans högstadium iakttages, att de ordinarie tjänster vid läroverket som kan anses belöpa på den avvecklade delen av skolan skall anses i motsvarande mån ersätta ordinarie lärartjänster på högstadiet,

att vaktmästartjänsten vid samrealskolan i Timrå får bibehållas under budgetåret 1954/55

samt att de till samrealskolan i Timrå hörande kassorna och fonderna under budgetåret 1954/55 skall förvaltas av särskilda skolstyrelsen i Timrå skoldistrikt.

Skolöverstyrelsen, som i denna framställning endast syftat till en provisorisk lösning av förevarande spörsmål även för budgetåret 1954/55, har anfört bland annat följande.

Enligt överstyrelsens mening bör en *utredning* verkställas med syfte att mera definitivt reglera förhållandena vid den temporära avvecklingen av vissa högre skolor. Med hänsyn bl. a. till att likartade problem kan komma att uppstå även vid partiell avveckling av högre skolor utan samband med enhetsskolan synes det lämpligt, att de genom beslut den 30 juni och den 19 juli 1954 tillkallade sakkunniga för utredning rörande skolväsendets utbyggnad på realskolestadiet under övergångstiden före enhetsskolans genomförande får i uppdrag att verkställa här ifrågakvarande utredning.

Beträffande *ordinarie lärartjänster* föreslår överstyrelsen, att dessa budgetåret 1954/55 vid samtliga tre läroverken får återbesättas i den omfattning de hade före avvecklingens början. Varje åtgärd, som onödigtvis på ett eller annat sätt försvårar försöksverksamheten, bör undvikas. Vakanta tjänster vid här ifrågakvarande realskolor bör därför enligt överstyrelsens mening återbesättas i vanlig ordning och i den omfattning, som skulle ha skett, därest realskolorna bibehållits i oförändrad omfattning. Någon skill-

nad bör därvid enligt överstyrelsens mening icke göras mellan samrealskolan i Timrå, som under läsåret 1954/55 är tills vidare helt avvecklad, och de övriga skolorna. Tilldelningen av ordinarie tjänster till enhetsskolans högstadium bör givetvis i motsvarande grad minskas vid samtliga skolor.

Beträffande *vaktmästartjänsterna* vill överstyrelsen med hänsyn till den relativt höga utgift, som det här är fråga om, förorda, att tjänsten vid samrealskolan i Timrå bibehålles oförändrad under budgetåret 1954/55 i avvaktan på den föreslagna utredningen.

Beträffande dispositionen av *kassor och fonder* bör det ankomma på utredningen att framlägga förslag. I Timrå bör kassor och fonder under budgetåret 1954/55 förvaltas av den särskilda skolstyrelsen. Överstyrelsen förutsätter, att de i propositionen 1952: 149 uppdragna och av riksdagen godkända reglerna för *statsbidrag till ljus- och vedkassorna* får tillämpas även under budgetåret 1954/55.

Beträffande de *mindre anslag*, bidrag till biträden på rektorsexpeditionen, arvode till bibliotekarien, bokinköp m. m., som upptages i framställningen från Timrå skoldistrikt, anser överstyrelsen, att de under ifrågasvarande budgetår får uppvägas av de särskilda anslag, som utgår till enhetsskolan, t. ex. försökskostnadsbidrag, bidrag till skolskjutsar, bidrag till läroböcker. Överstyrelsen erinrar om att departementschefen uttalat, att det knappast är nödvändigt att i detta sammanhang taga i beräkning alla de smärre poster, som figurerar i statens och kommunernas ekonomiska mellanhavanden. En uppgörelse borde kunna knytas till huvudposterna.

Departementschefen

Såsom framgår av den lämnade redogörelsen förfares vid samordnande av statlig realskola och försöksskola i ett försöksdistrikt antingen så att realskolan i takt med utbyggandet av försöksskolans högstadium successivt avvecklas och förpuppas eller ock så att realskolan bibehålles som en statlig sektion av kommunens skolväsende, varvid dock i organisatoriskt hänseende realskolan på olika sätt anpassas till försöksverksamheten. Det första alternativet har hittills tillämpats beträffande realskolorna i Timrå, Svedala och Nederkalix. Det senare alternativet har kommit till användning i vissa större försöksdistrikt, såsom Huskvarna, Sundbyberg, Bollnäs, Skellefteå m. fl. Anpassningen av realskoleorganisationen till enhetsskoleorganisationen har därvid skett på olika sätt, beroende av den lokala utformningen av det högre skolväsendet, de högre skolornas upptagningsområden m. m.

För lösandet av de ekonomiska och administrativa problem, som närmast sammanhänger med avvecklingen av en statlig realskola i ett försöksdistrikt men som även berör de fall, där realskolan tills vidare bibehålles, har vid 1952 års riksdag uppdragits vissa riktlinjer, avsedda att i första hand tillämpas för perioden 1951/52—1953/54. Den av skolöverstyrelsen i somras gjorda framställningen i ämnet syftar endast till en provisorisk lösning för budgetåret 1954/55 av vissa hithörande frågor och den avser för övrigt blott några få av de försöksdistrikt, som här är aktuella.

Jag vill för egen del framhålla, att det synes svårt att på förhand ange några riktlinjer för en definitiv reglering av de ekonomiska och organisatoriska problem, som uppkommer vid införande av försöksverksamhet i skoldistrikt, där statlig realskola och eventuellt även andra högre skolor finnes. Måhända gäller detta icke i så hög grad när realskolan successivt avvecklas och sedan förpuppas. Men beträffande de fall, där realskolan avses skola tills vidare bibehållas, visar de senaste årens erfarenheter med all tydlighet, att anpassningen av realskoleorganisationen till enhetsskoleorganisationen med nödvändighet måste ske på olika vägar alltefter skiftande lokala förhållanden; i dessa fall är problemlösningarna ingalunda entydiga. Utan en särskild undersökning av hithörande frågor kan enligt min mening några fasta riktlinjer för reglering av de ekonomiska och organisatoriska förhållandena ej genomföras. Med avseende å de faktiska lokala förhållanden och omständigheter, som därvid måste beaktas, synes numera ett tillräckligt, om än säkerligen ej fullständigt erfarenhetsmaterial föreligga. Det kommer att ytterligare kompletteras, sedan skolöverstyrelsen till åtlydnad av Kungl. Maj:ts i det föregående återgivna beslut avgivit förslag till bestämmelser i fråga om de för realskola och enhetsskola gemensamma ekonomiska förhållandena i Skellefteå, Sundsvall och Falun. Åtskilliga andra frågor av mera allmän beskaffenhet rörande statens understöd till skolväsendet är numera också föremål för behandling inom särskilda utredningar. Jag erinrar om allmänna statsbidragsutredningen och sakkunnigutredningen för vissa statsbidragsfrågor på skolväsendets område. De med ett framtida avskaffande av terminsavgifterna vid de högre skolorna förknippade frågorna är vidare under överbärande inom realskoleutredningen.

I avvaktan på resultatet av den undersökning, som sålunda enligt min mening nu bör komma till stånd, torde böra utverkas riksdagens bemyndigande för Kungl. Maj:t att efter prövning i varje särskilt fall provisoriskt reglera de ekonomiska och organisatoriska frågor, som sammanhänger med de statliga realskolornas ställning i försöksdistrikten och med samordnandet av högre skolor och försöksskolor i dylika distrikt. Bemyndigandet torde, såvitt nu kan bedömas, lämpligen böra avse perioden 1954/55—1956/57.

Av vad jag i det föregående anför, framgår att jag anser mig icke heller kunna på förhand precisera de linjer, efter vilka förevarande olika problem bör provisoriskt lösas under nämnda tidsperiod. Vissa allmänna normer samt vissa redan nu förutsebara problemställningar torde dock kunna anges.

Sålunda bör enligt min mening de vid 1952 års riksdag uppdragna riktlinjerna alltjämt vara vägledande för de fall, där den statliga realskolan avvecklas och förpuppas. Kommunerna synes alltså i dylika fall alltjämt böra kunna erhålla särskilt statsbidrag till ersättning för de fyllnadsbelopp

av statsmedel, som vid realskolans bibehållande skulle ha utgått för täckande av ljus- och vedkassornas utgifter. Bidragsbeloppet synes kunna beräknas på grundval av det hittills tillämpade treårsgenomsnittet, där ej särskilda lokala förhållanden gör att en dylik medeltalsberäkning blir missvisande. Frågan huruvida och i vad mån förevarande bidrag skall utgå bör vidare alltjämt bedömas med beaktande av storleken av de byggnadsbidrag, som utgått eller må utgå till kommunen för skolbyggnadsföretag, avseende lokaler för försöksskolans högstadium eller ersättningslokaler för sådana utrymmen, som tas i anspråk för högstadiet. Jag erinrar om att både Timrå och Nederkalix skoldistrikt under senare tid erhållit betydande bidrag för dessa ändamål.

Även i de fall, där realskolan bibehålles vid sidan av försöksverksamheten, bör såsom hittills i regel terminsavgiftssystemet avskaffas vid realskolan och kommunen övertaga motsvarande kostnader, i den mån de ej täckes av statsbidrag till ljus- och vedkassan eller av andra inkomstkällor.

Vad gäller lärartjänsterna vid realskolan bör framhållas, att realskolan efter en avveckling visserligen förpuppas och saknar lärjungar och i regel även rektor, men att detta formellt likväl ej innebär att den nedlägges; så länge det är fråga om försöksverksamhet bör ett slutligt nedläggande ej ske. Lärartjänsterna i kunskapsämnen bör således fortfarande kvarstå på realskolans stat. De kan då antingen återbesättas i hittillsvarande omfattning eller ock vakanssättas utan att uppehållas med vikarie. I det förstnämnda fallet är lärarna enligt kungörelsen 1951: 598 skyldiga att helt eller delvis fullgöra sin tjänstgöringsskyldighet på försöksskolans högstadium; i det senare fallet inrättas i stället motsvarande antal tjänster på försöksskolans högstadium. Från ekonomiska synpunkter är det utan betydelse vilken väg som väljes, ty i båda fallen står staten för hela avlöningskostnaden.

Såvitt gäller övningslärartjänster och vaktmästartjänster får observeras, att för avlönande av kommunalt anställda övningslärare statsbidrag utgår med 78 procent och att till kostnaderna för kommunala vaktmästartjänster intet statsbidrag utgår. Frågan huruvida övningslärartjänster och vaktmästartjänster skall återbesättas på realskolans stat i de fall, där realskolan avvecklas och förpuppas, synes liksom frågan om ersättning för bidrag till ljus- och vedkassornas utgifter böra bedömas mot bakgrunden av de byggnadsbidrag, som utgått eller må utgå för försöksskolans högstadium.

I de fall, där realskolan bibehålles men likväl på ett eller annat sätt hopkrympes för anpassningen till försöksverksamheten, kan givetvis för den kvarvarande delen av realskolan uppstå en minskning i behovet av tjänster av nu avsedda slag. Hur därvid bör förfaras är i hög grad beroende av skiftande lokala förhållanden. Även här bör emellertid beaktas bland annat det eventuella byggnadsbidrag, som kommunen må erhålla för sådana lokaler för försöksskolans högstadium, som eljest måst uppföras för realskolans behov.

Där övningslärare och vaktmästare alltjämt är anställda vid realskolan, bör de givetvis vara skyldiga att tjänstgöra även vid försöksskolan.

I distrikt, där den statliga realskolan avvecklas och förpuppas, synes i regel de administrativa uppgifter, som handhafts av rektor vid realskolan, böra ankomma på den särskilda skolstyrelsen. Realskolornas bibliotek, materiel och samlingar bör utan ersättning få nyttjas för försöksskolans räkning. Eventuella behållningar av kassor och fonder torde, där dessa ej kan nyttjas för föreskrivna ändamål och permutation i vederbörlig ordning ej sker, i regel böra fonderas i avvaktan på ett slutligt ställningstagande till frågan om realskolans nedläggande.

I och med att realskolan avvecklas eller krympes, minskas automatiskt de statliga anslagsmedlen till biträdespersonal på rektorsexpeditionen, bibliotekariearvode m. m. Den ökade kostnad, som därmed uppstår för kommunen, torde i regel få anses uppvägd av de statsbidrag, som i olika hänseenden utgår till försöksskolan, bland annat i form av särskilt försökskostnadsbidrag.

Under återopande av vad jag sålunda anfört och förordat hemställer jag, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen

att bemyndiga Kungl. Maj:t att för budgetåren 1954/55—1956/57 provisoriskt reglera de av mig i det föregående berörda ekonomiska och organisatoriska frågor, som sammanhänger med de statliga realskolornas ställning i försöksdistrikten och med samordnandet av högre skolor och försöksskolan i dylika distrikt.

III. Den fackliga ledningen i försöksdistrikten m. m.

1. Inledning

I skrivelse till Kungl. Maj:t den 17 maj 1954 har *Läroverkslärarnas riksförbund* hemställt om en lösning snarast möjligt av frågan om den kommunala skolledarorganisationen och skolledarskapet i skoldistrikt, i vilka försöksverksamhet bedrivs eller i folkskolan inbyggda realskollinjer förekommer. Förbundets framställning avser en provisorisk anordning i avvaktan på det förslag, som 1951 års skolstyrelseutredning enligt givna direktiv har att framlägga i frågan.

Över framställningen har yttranden avgivits av skolöverstyrelsen och 1951 års skolstyrelseutredning. *Skolöverstyrelsen* har därvid, liksom vid flera tidigare tillfällen, understrukit nödvändigheten av att varje stadium av enhetsskolan erhåller en för stadiet i fråga utbildad och erfaren ledare. Enligt överstyrelsens mening kan det bland annat med hänsyn till det stora ansvar och den omfattande arbetsbörda, som åvilar överlärarna i skoldistrikt med enhetsskola eller inbyggd realskola, knappast vara rationellt att låta dessa, utöver de många nya och omfattande arbetsuppgifter av organisatorisk art, som försöksverksamhet med nioårig enhetsskola eller utökning av folkskolan med inbyggd realskola medför, belastas även med de speciella och mycket krävande arbetsuppgifter, som sammanhänger med den direkta pedagogiska ledningen av högstadiet.

Överstyrelsen har i anledning av riksförbundets framställning hemställt, att — därest skolstyrelseutredningen icke skulle framlägga förslag till definitiva bestämmelser i frågan i så god tid, att det kunde läggas till grund för proposition till 1955 års riksdags vårsession — Kungl. Maj:t måtte anmoda utredningen att, med beaktande av riksförbundets framställning, framlägga förslag till provisoriska bestämmelser på sådant sätt, att förslaget kan föranleda proposition till nämnda riksdag.

Med hänsyn till vikten av att frågan om försöksskolornas och de nämnda realskolornas ledning erhåller en ändamålsenlig lösning och att ett kommande förslag i frågan icke föregripes, har överstyrelsen därjämte föreslagit, att vid uppstående vakanser på distriktsöverlärartjänster inom skoldistrikt med i folkskola inbyggd realskola eller försöksverksamhet med nioårig enhetsskola den ledigblivande tjänsten borde tills vidare vakanssättas.

Skolstyrelseutredningen har i sitt yttrande över riksförbundets framställning anmält, att utredningen i de av förbundet berörda avseendena

ämnade avge förslag inom sådan tid att det kunde läggas till grund för proposition till 1955 års riksdag.

Med skrivelse den 3 november 1954 har *skolstyrelseutredningen* i enlighet därmed avlämnat förslag (stencilerat) till *provisorisk reglering från och med budgetåret 1955/56 av vissa frågor rörande den lokala fackliga ledningen av försöksverksamheten och i folkskola inbyggd realskollinje*. Med hänsyn till den utveckling försöksverksamheten nu nått och sedan ordinarie tjänster för lärare i kunskapsämnen från och med budgetåret 1954/55 inrättats i försöksdistrikten, är det enligt utredningens mening av flera skäl angeläget att ägna ökad uppmärksamhet åt organisationen av försöksverksamhetens lokala fackliga ledning. Emellertid är, framhåller utredningen vidare, spørsmålet om den fackliga ledningen endast en del av den större frågan om skolväsendets lokala ledning överhuvudtaget, vilken i sin helhet skall omfattas av utredningens förslag. Den lokala ledningen har i sin tur ett samband med utformningen av skolans regionala ledning, vilken fråga också faller inom utredningens uppdrag. Möjligen kan det, anför utredningen, synas olämpligt att nu bryta ut en del fråga ur detta sammanhang. Behovet av snara åtgärder i syfte att förstärka den fackliga ledningen i försöksdistrikten och distrikt med i folkskolan inbyggd realskola är dock enligt utredningens uppfattning så stort, att dylika åtgärder icke bör anstå till dess ett slutligt förslag till lösning av hela det nämnda frågekomplexet föreligger.

Över skolstyrelseutredningens förslag har yttranden avgivits av *skolöverstyrelsen* — efter hörande av samtliga *folkskolinspektörer* och *skolstyrelserna* i försöksdistrikten — *statskontoret* och *statens lönenämnd* även som av *Rektorernas riksförening*, *Läroverkslärarnas riksförbund*, *Sveriges överlärares förbund*, *Städernas folkskolinspektörsförbund*, *Sveriges folkskol-lärares förbund* och *Sveriges folkskolläraryrkesförbund* (gemensamt yttrande), *Sveriges småskolläraryrkesförbund*, *Svenska stadsförbundet*, *Svenska landskommunernas förbund* samt *Skolstyrelseförbundens rikskommitté*.

2. Nuvarande förhållanden

Försöksdistrikt

Enligt § 8 b) mom. 7 folkskolestadgan skall distriktsöverlärare närmast under skolstyrelsen vara ledare av skoldistriktets folkskoleväsen. Såvida icke annat särskilt föreskrives, äger denna bestämmelse tillämpning också för försöksdistrikten; folkskoleväsendet omfattar där även högstadiet.

Är skoldistriktets folkskoleväsen av stor omfattning, äger skoldistriktet enligt § 8 a 2) folkskolestadgan i stället för distriktsöverlärare anställa kommunal folkskolinspektör. Beträffande dylik inspektör gäller i nämnda

hänseende samma bestämmelser som för distriktsöverlärare. I distrikt med kommunal folkskolinspektör må jämväl anställas en eller flera s. k. annan överlärare.

I 39 av de 46 försöksdistrikten läsåret 1954/55 fungerar distriktsöverlärare som kommunal skolledare. I 5 av distrikten är kommunal folkskolinspektör skolledare. I Stockholms skoldistrikt är skolledningen organiserad på särskilt sätt. I ett försöksdistrikt, Sundbyberg, utövas ledningen av folkskoleväsendet av en särskild skolchef, som jämväl har att utan ersättning uppehålla rektorstjänsten vid samrealskolan i Sundbyberg (Kungl. Maj:ts beslut den 12 oktober 1951 och den 14 maj 1954; jämför 28 § de särskilda bestämmelserna för försöksverksamheten med nioårig enhetsskola, statsliggaren s. 680—685).

Befattning som kommunal folkskolinspektör må, liksom skolchefsbefattningen i Sundbybergs skoldistrikt, ej vara förenad med lärartjänst vid folkskoleväsendet. Distriktsöverlärare däremot skall inneha ordinarie folkskollärartjänst i skoldistriktet. Under innehav av distriktsöverlärartjänsten frånträdes utövningen av folkskollärartjänsten. Distriktsöverläraren har emellertid att meddela undervisning i viss omfattning, närmare angiven i 4 § avlöningsreglementet för folkskolan. För distriktsöverlärare i försöksdistrikten må dock enligt Kungl. Maj:ts beslut den 12 augusti 1949 och den 7 mars 1952 undervisningsskyldigheten nedsättas under de i avlöningsreglementet föreskrivna minimigränserna. För distriktsöverlärare i distrikt med försöksavdelningar i sjunde eller högre klass äger sålunda skolöverstyrelsen nedsätta antalet veckotimmar med högst sex timmar under det antal, som skulle ha fastställts, därest försöksverksamhet ej bedrivits, dock att undervisningsskyldigheten ej må understiga fem veckotimmar. Sistnämnda antal är redan enligt avlöningsreglementet minimum för de större distrikten (40 eller flera läraravdelningar).

Beträffande den pedagogiska delen av skolledningen i försöksdistrikten har Kungl. Maj:t för några försöksdistrikt medgivit särskilda anordningar. Enligt Kungl. Maj:ts beslut den 10 april 1953 skall rektor för samrealskolan i Huskvarna tills vidare vara pedagogisk ledare för försöksverksamheten i Huskvarna skoldistrikt. Vidare har Kungl. Maj:t genom särskilda beslut den 10 september 1954 under vissa villkor medgivit anställande under läsåret 1954/55 av studieledare för högstadierna i Bollnäs stads och landskommuns försöksdistrikt, Sköns försöksdistrikt samt Timrå försöksdistrikt.

För Bollnäs del gäller, att som studieledare skall vara förordnad en lektor vid det med allmänna läroverket i Bollnäs förenade kommunala gymnasiet och att högst åtta veckotimmar av den studieledaren såsom lektor åvilande undervisningsskyldigheten skall fullgöras genom fyllnadstjänstgöring vid försöksskolorna inom de båda skoldistrikten i egenskap av studieledare för deras högstadium. För fyllnadstjänstgöringen utgår statsbidrag med två

tredjedelar av vad som skolat utgå enligt de för försöksverksamheten gällande statsbidragsgrunderna. Studieledararvode må utgå med belopp som skolöverstyrelsen bestämmer, dock högst 2 000 kronor; härtill utgår icke statsbidrag. Beträffande Skön och Timrå gäller, att som studieledare skall vara förordnad en på högstadiet tjänstgörande lärare i kunskapsämnen, vilken skall äga behörighet till ordinarie adjunktstjänst vid allmänt läroverk respektive ordinarie lärartjänst i läroämnen vid kommunal realskola eller ock ha av överstyrelsen förklarats lämplig för befattningen. Skolstyrelsen må för studieledartjänstgöringen bevilja studieledaren nedsättning i den honom såsom lärare åvilande undervisningsskyldigheten, i Skön med högst åtta veckotimmar och i Timrå med högst elva timmar. Statsbidrag till avlönande av timplärare för nedsättningstimmarna utgår med två tredjedelar av det belopp, som enligt gällande statsbidragsbestämmelser skolat utgå. Studieledararvode må utgå med belopp, som överstyrelsen bestämmer, dock högst 3 000 kronor; statsbidrag utgår icke härtill.

Skolstyrelseutredningen framhåller inledningsvis att försöksverksamheten för de därav berörda distriktsöverlärarna medfört

- a) ökat antal klasser på högstadiet (tre i stället för en eller två) med ämneslärarundervisning i samtliga;
- b) ansvar för försöksverksamhetens utformning och bedrivande;
- c) högst väsentligt ökat antal kollegier, klass- och ämneskonferenser;
- d) ökat lärarantal, bland annat tillhörande andra lärarkategorier än tidigare;
- e) ökat organisationsarbete särskilt avseende högstadiet.

Utöver den förutberörda möjligheten till nedsättning av undervisningsskyldigheten för distriktsöverlärarna i försöksdistrikten samt den medgivna anordningen med särskilda pedagogiska ledare i några distrikt har vissa ytterligare åtgärder vidtagits för att lätta skolledarnas arbetsbörda i försöksdistrikten. Härom anför utredningen bland annat följande.

Ett visst biträde med den pedagogiska ledningen lämnas genom den konsulentverksamhet, som under skolöverstyrelsens centrala ledning bedrivs i försöksdistrikten. Av naturliga skäl har denna verksamhet dock endast kunnat få begränsad omfattning. Enligt av utredningen inhämtade uppgifter uppgick de speciellt inom försöksverksamheten tjänstgörande konsulenternas sammanlagda tjänstgöringstid under läsåret 1953/54 till 320,5 dagar. Då försöksdistriktens antal var 37, innebär det i medeltal 8,6 konsulentdagar per distrikt. I jämförelse med läsåret 1953/54 föreligger en minskning med i det närmaste två dagar.

Av betydelse i detta sammanhang är också den i samtliga försöksdistrikt med högstadium verksamme yrkesvalsläraren. Denne är vanligen en heltidsanställd lärare vid skolan och samtidigt arvodestagare inom arbetsmarknadsverket. I hans verksamhet ingår dels undervisning (yrkesvägledning) och kontaktarbete (samråd i yrkesvalsfrågor med lärare, läkare, skolsköterska, målsmän och arbetsförmedling), som helt betalas av skolan, och dels enskild yrkesvägledning, informationsmöten med föräldrar om yrkesvalsproblem, kontakt med arbetsgivar- och arbetstagarparterna, vil-

ken verksamhet arvoderas av arbetsmarknadsstyrelsen. Därjämte skall yrkesvals läraren biträda den kommunale skolledaren med organiserandet av klass 9y.

Skoldistrikt med inbyggda realskollinjer

Innevarande läsår finnes inbyggda realskollinjer, förutom i Stockholm (språklinjen vid Stockholms folkskolors sångklasser och den teoretiska linjen vid 1947 års skolor i Stockholm), i följande skoldistrikt: Halmstad, Linköping, Lund, Malmö, Skövde, Tibro, Västerås och Växjö. Det sammanlagda antalet klassavdelningar på dessa linjers högstadium uppgår till 63. Från och med nästa läsår tillkommer inbyggda linjer i Täby, Umeå landskommuns, Umeå stads och Uppsala skoldistrikt.

Bestämmelser rörande i folkskolan inbyggda realskollinjer har meddelats av Kungl. Maj:t den 4 juni 1954 (statsliggaren s. 685 och 686). Enligt 4 § dessa bestämmelser skall vad i stadgan för kommunala realskolor sägs om kollegium, klasskonferens och ämneskonferens samt rektors åligganden äga motsvarande tillämpning för realskollinje, varvid föreskrifterna rörande rektor skall avse den kommunale skolledare inom skoldistriktet, som skolöverstyrelsen efter förslag av skolstyrelsen bestämmer. Denna föreskrift innebär, att kommunal folkskolinspektör, s. k. annan överlärare eller distriktsöverlärare kan komma i fråga för uppgiften. Däremot kan rektor för i kommunen befintlig högre skola icke utses till ledare för den inbyggda linjen; ej heller kan någon av lärarna förordnas.

Enligt rådande ordning måste således, framhåller *skolstyrelseutredningen*, i de ifrågavarande distrikten folkskolinspektör eller överlärare utöver sina övriga åligganden åtaga sig uppgifter som, om kommunal realskola upprättats, ankommit på en för dylik skola särskilt förordnad rektor.

3. Skolstyrelseutredningens förslag

I det följande lämnas först en sammanfattning av utredningens förslag och därefter en redogörelse för den närmare motiveringen för förslagen.

Skolstyrelseutredningen föreslår följande.

A. Behörighet till distriktsöverlärartjänst i försöksdistrikt m. m.

1. Utöver nuvarande behörighetsbestämmelser skall gälla, att jämväl ordinarie lärare, som är behörig att söka och inneha ordinarie lärartjänst i kunskapsämnen (innefattar även ordinarie folkskollärartjänst i Ca 23) på försöksskolas högstadium, skall vara behörig att i skoldistrikt eller vid skola, där försöksverksamhet med nioårig enhetsskola bedrivs eller medgivits, inneha distriktsöverlärartjänst (rektorstjänst) eller befattning som s. k. annan överlärare (rektorsbefattning).

2. Benämningarna distriktsöverlärare och överlärare avskaffas i samtliga skoldistrikt och ersättes med titeln rektor.

3. Förordnas ordinarie lärare, som avses i p. 1, såsom rektor i försöksdistrikt, skall Kungl. Maj:t för ett år i sänder fastställa rektorns lön.

B. Förstärkning av den pedagogiska ledningen i försöksdistrikten

4. Vid skola eller i skoldistrikt, där försöksverksamhet med nioårig enhetsskola bedrivs och där den facklige skolledaren icke äger utbildning för och erfarenhet av undervisning på såväl låg- och mellanstadiet som högstadiet, skall studieledare — benämnd studierektor — få anställas för att biträda med den pedagogiska ledningen av det stadium eller de stadier, som skolledaren icke själv kan anses representera. Äger skolledare kompetens att leda försöksskolans alla stadier, skall studieledare kunna anställas för det stadium, skolstyrelsen prövar lämpligt.

5. Det skall ankomma på skolstyrelsen att bestämma, hurvida studierektor skall finnas i distriktet, dock att skolöverstyrelsens medgivande skall fordras, om distrikt med mindre än 20 läraravdelningar önskar anställa studierektor eller om distrikt önskar anställa mer än en studierektor.

6. För studierektor skall gälla särskild instruktion.

7. Studierektor skall förordnas av skolstyrelsen för ett år i sänder. Om ej särskilt hinder möter, skall behörig lärare, som är anställd vid försöksskola i distriktet, förordnas. Möter hinder däremot, må efter skolöverstyrelsens medgivande lärare vid annan, närbelägen skola förordnas.

Formellt behörig att förordnas som studierektor för försöksskolans högstadium skall lärare vara, som är behörig till ordinarie lärartjänst i kunskapsämnen (innefattar även ordinarie folkskollärartjänst i Ca 23 å nämnda högstadium.

(Beträffande sistnämnda fråga har ledamoten *Sävborg* i särskilt yttrande föreslagit, att behörighetsbestämmelsen utformas så, att studierektor på högstadiet skall vara behörig till ordinarie adjunktstjänst vid kommunal realskola eller ock ha av skolöverstyrelsen förklarats behörig till här avsedd studierektorsbefattning.)

Behörig att förordnas som studierektor för försöksskolas låg- och mellanstadier skall lärare vara, som är behörig till ordinarie små- eller folkskollärartjänst.

Såsom studierektor skall endast kunna förordnas lärare, som av statens folkskolinspektör förklarats lämplig för uppgiften. Innan skolstyrelsen utfärdar förordnande för studierektor, skall därför ansökningshandlingarna av styrelsen insändas till folkskolinspektören, som skall yttra sig över de sökandes lämplighet.

8. Studierektor skall erhålla nedsättning i den u n d e r v i s n i n g s s k y l d i g h e t, vilken åligger honom som lärare, med ett i förhållande till antalet läraravdelningar på stadiet varierande antal veckotimmar. Nedsättningen skall medges av skolöverstyrelsen enligt följande tabell.

Högstadiet kl. 7—9		Låg- och mellanstadiet kl. 1—6	
Antal avdelningar	Antal timmar nedsättning	Antal avdelningar	Antal timmar nedsättning
4— 9	4— 6	8—18	4— 8
9—14	6— 8	18—28	6—10
14—	8—12	28—	8—14

9. Studierektor skall erhålla särskilt a r v o d e, varierande med hänsyn till storleken av det stadium, för vilket han är anställd. Arvodet bör, på grundval av de uppgifter och den ställning studierektor enligt utredningens förslag skall ha, bestämmas av Kungl. Maj:t efter förhandlingar med berörda personalorganisationer.

10. Till arvode åt studierektor i försöksdistrikt skall s t a t s b i d r a g utgå efter samma grunder som till lön åt lärare i kunskapsämnen å försöks skolans högstadium.

C. Den pedagogiska ledningen i skoldistrikt med i folkskolan inbyggda realskollinjer

Vad under B. föreslagits för att provisoriskt tillgodose försöksdistriktens behov av förstärkt pedagogisk ledning av högstadiet skall i tillämpliga delar gälla jämväl beträffande skoldistrikt med i folkskolan inbyggd realskollinje. Statsbidrag till arvode åt studierektor skall dock utgå enligt de för statsbidrag till avlöning åt rektor vid kommunal realskola gällande grunderna.

Av *skolstyrelseutredningens* m o t i v e r i n g för dessa förslag inhämtas bland annat följande.

A. Behörighet till distriktsöverläraartjänst i försöksdistrikt m. m.

1. De nya lärargrupperna i försöksdistrikten kommer under de närmaste åren att bli allt större. Enligt nu gällande bestämmelser har lärare med adjunkts- eller ämneslärarcompetens icke behörighet att anställas som distriktsöverlärare, såvida de icke också är behöriga att inneha ordinarie folkskollärartjänst. Detta förhållande är enligt utredningens mening icke tillfredsställande.

Vare sig enhetsskolan i ett distrikt framväxer som en utbyggnad av folkskolan eller, i distrikt där realskola finns, uppstår genom en sammansmält-

ning av dessa båda skolformer, blir enhetsskolan en ny skola, som i organisatoriskt hänseende kommer att skilja sig från folkskolan, bland annat genom att den rymmer ett högre stadium och tar i anspråk ytterligare en lärarkategori, ämneslärarna. Det ligger i sakens natur att man, när denna skola genomförs, i fråga om dess fackliga ledning måste gå utanför den nuvarande folkskolans ram och rekrytera skolledarna även ur ämneslärarnas krets. Skäl att vänta härmed till försöksperioden är till ända föreligger emellertid enligt utredningens uppfattning icke.

Det kan synas som om det skulle vara utan betydelse att redan i detta förslag till provisoriska bestämmelser för försöksdistrikten ta upp detta spörsmål, då man kan förutse, att det under den närmaste tiden endast i ett ringa antal fall kan bli aktuellt att ledigförklara tjänster av denna art. Utredningen anser det emellertid vara av vikt, att ett beslut snarast möjligt kommer till stånd i denna fråga, även om det till en början huvudsakligen får principiell betydelse. Det är nämligen angeläget, att varje åtgärd, som kan bidra till att åstadkomma en utjämning mellan olika skolformer och lärarkategorier, vidtages så snart det kan ske. Utredningen föreslår därför, att bestämmelser utfärdas av innebörd att, förutom lärare, som är behörig till ordinarie folkskollärartjänst, även ordinarie lärare, vilken är behörig att söka och inneha ordinarie lärartjänst i kunskapsämnen på försöksskolas högstadium, skall vara behörig *dels* till distriktsöverlärartjänst (rektorstjänst enligt utredningens förslag nedan) i distrikt, där försöksverksamhet med 9-årig enhetsskola bedrivs eller medgivits, *dels ock* till befattning som »annan överlärare» (rektor), där med sådan befattning förenas uppdraget att leda nyss nämnd försöksverksamhet.

Förordnas här föreslagen lärare till skolledare, bör hans ordinarie lärartjänst föras över stat och återbesättas enligt de regler som gäller vid förordnande av rektor för allmänt läroverk eller högre kommunal skola.

Utredningen har även övervägt, huruvida förslaget om behörighet för ämneslärarkategorien till skolledartjänst i försöksdistrikt också bör avse distrikt med i folkskolan inbyggd realskollinje. Anledningen till dessa överväganden är naturligtvis, att ämneslärare här knytes till en kommuns folkskolororganisation. Enligt utredningens uppfattning bör i princip gälla, att folkskollärare, ämneslärare och adjunkter skall vara jämställda vid ansökan till skolledartjänst vid skolform, där alla kategorierna finns anställda. Emellertid är förhållandena i skoldistrikt med inbyggda realskollinjer icke helt likartade med förhållandena i försöksdistrikten utan fordrar särskilda överväganden, vilka utredningen funnit lämpligen böra anstå, tills det genom realskoleutredningens pågående undersökningar skapats större klarhet om i vilken omfattning inbyggda realskolor kan väntas förekomma. I avvaktan härpå bör en provisorisk lösning av detta spörsmål icke nu åvägbringas.

2. För närvarande finns alltså ingen anledning att vidga kretsen av behöriga sökande till skolledartjänster i andra distrikt än sådana försöksdistrikt, där ämneslärare är knuten till folkskolororganisationen. I anslutning till förslaget under p. 1 vill utredningen emellertid beträffande *samtliga* skoldistrikt föreslå, att benämningarna distriktsöverlärare och »annan överlärare» avskaffas och ersättas med benämningen rektor. Att så bör bli fallet i de distrikt, där lärarna i läroämnen blir behöriga till dessa skolledartjänster, torde icke närmare behöva motiveras. Emellertid avser utredningen att i sitt slutliga förslag rörande skolans fackliga ledning föreslå enhet-

liga benämningar på skolledarna. Utredningen vill därför bestämt yrka på att titeln rektor införes i samtliga skoldistrikt i och med att den införes i försöksdistrikten. Åtgärdens syfte är att genom att nu införa en benämning, som har gammal hävd och användes inom praktiskt taget alla andra skolformer än folkskolan, markera att det inte föreligger någon principiell skillnad i skolledaruppgifterna mellan folkskola, försöksskola (enhetsskola) och andra skolor.

Denna namnändring torde böra ske genom en generell ändringsbestämmelse.

3. Utredningen har för avsikt att inom den närmaste tiden framlägga förslag rörande hela skolledarinstitutionens organisation. Utredningen anser sig icke nu böra framlägga förslag till nya bestämmelser av provisorisk natur rörande lön och undervisningsskyldighet för skolledarna i försöksdistrikten. De av utredningen föreslagna ändrade behörighetsreglerna ger enligt utredningens uppfattning icke heller anledning att provisoriskt ändra det nu vid tillsättning av överlärare använda förfarandet. Detta bör i tillämpliga delar alltså gälla.

Vad överlärarlönerna beträffar, så har dessa reglerats varken med tanke på skolledaruppgifterna i försöksdistrikten eller med tanke på att tjänst innehavarna skulle kunna rekryteras bland ordinarie lärare i 25—29 lönegraden. Öppnas vägen för adjunkter och ämneslärare till de ifrågavarande skolledartjänsterna, är det därför skäligt, att en möjlighet skapas att erbjuda en högre lön i de fall tillfredsställande villkor inte kan erbjudas enligt den nuvarande ordningen.

Statsbidrag till avlönande av rektor bör oavsett hans kompetens utgå efter samma grunder som nu gäller för statsbidrag till distriktsöverlärarens lön.

B. Förstärkning av den pedagogiska ledningen i försöksdistrikten

4. Redan vid remissbehandlingen av skolkommissionens principbetänkande uppmärksammades frågan, om inte biträdande skolledare i enhetsskolan skulle bli behövliga för de stadier, vilka ledaren av skolan icke hade utbildning för. Sveriges folkskolläraryrkeförbund uttalade sålunda, att, om en klasslärare bleve rektor för enhetsskolan, högstadiet borde ha en adjunktutbildad studierektor (biträdande rektor), och, om en adjunktutbildad lärare bleve rektor, låg- och mellanstadierna borde ställas under en klasslärarutbildad biträdande rektors ledning.

I sin skrivelse den 17 maj 1954 angående provisoriska bestämmelser rörande skolledarorganisationen i försöksdistrikten har Läroverkslärarnas riksförbund tagit upp denna tanke. Riksförbundet hävdar, att en förstärkning av försöksskolornas pedagogiska ledning är nödvändig och anför som motivering härför bland annat, att en organisation av här ifrågavarande slag medför nya, ansvarsfulla och tidskrävande uppgifter för de lokala skolledarna, uppgifter som till icke ringa del är av annan karaktär än de, som vanligen är förenade med rektorat eller överlärarskap. Principiellt anser riksförbundet, att man icke kan fordra, att en lärare skall vara pedagogisk ledare för ett annat stadium än det, för vilket han utbildats. Förbundet uppehåller sig i sin skrivelse särskilt vid de nuvarande förhållanden, då klasslärare är facklig ledare, och uttalar, att om denne skall utöva ledning-

en även för högstadiet, en försvagning av skolledningen på detta stadium måste bli följden i jämförelse med förhållandena vid läroverken. En sådan försvagning ter sig — fortsätter riksförbundet — så mycket mindre motiverad, som det här är fråga om försöksskolor, vilka följaktligen är i behov av bästa möjliga ledning. Riksförbundet anser emellertid, att i princip liknande svårigheter uppträder beträffande låg- och mellanstadierna, om den facklige ledaren för en enhetsskola har ämnesläraryt utbildning. Utredningen kan i huvudsak ansluta sig till dessa riksförbundets synpunkter.

Genom hänvändelse till de trettio försöksdistrikten med högstadieundervisning läsåret 1953/54 har utredningen sökt närmare utröna behovet av en förstärkning av skolans fackliga ledning. Av svaren framgår, att särskilt den pedagogiska ledningen är mycket krävande. Belysande är härvid att kollegier, klass- och ämneskonferenser, som tidigare endast förekommit sporadiskt och i begränsad omfattning i folkskolan, numera är mycket ofta förekommande, i medeltal cirka 20 gånger under nämnda läsår. Distriktsöverläraren har i regel lett dessa sammanträden. Beträffande de många uppgifter av organisatorisk art, som särskilt hör samman med högstadiet, har skolledaren i försöksdistrikten fått viss hjälp av klassföreståndare, huvudlärare, gymnastiklärare och inte minst av yrkesvals lärare. Trots detta framhålles det allmänt, att organisatoriska och administrativa uppgifter tar så mycket tid, att den pedagogiska ledningen allvarligt får eftersättas.

Den gjorda undersökningen och av utredningen hållna överläggningar med representanter för vissa försöksdistrikt har gett starkt stöd åt uppfattningen, att skolledningarna i försöksdistrikten måste förstärkas och att detta i första hand måste ske genom åtgärder på det pedagogiska området. Utredningen har vid sina överväganden av hur detta bör ske funnit det lämpligt, att man fortsätter på den väg med biträdande studieledare, som redan beträffat i vissa distrikt, och föreslår, att denna institution nu blir föremål för en närmare provisorisk reglering.

I anslutning till utredningens synpunkter och förslag under A. p. 2 angående skolledares benämning bör här avsedd biträdande pedagogisk studieledare få titeln studierektor.

5. Det kan diskuteras, huruvida studierektor fordras i samtliga försöksdistrikt, i de minsta likaväl som i de största. I distrikt, där man med stöd av 28 § de särskilda bestämmelserna beträffande försöksverksamheten med nioårig enhetsskola anställt eller ämnar anställa särskild skolchef, torde studierektor i här avsedd mening inte nödvändigtvis behövas. I Stockholm har man sökt sig fram på andra vägar vid lösningen av förevarande problem och Göteborg avser att pröva liknande anordningar. Utredningen anser det vara betydelsefullt, att man prövar olika sätt att förstärka den pedagogiska ledningen. En utbyggnad av den lokala konsulentorganisationen eller av huvudlärarinstitutionen kan givetvis i vissa avseenden innebära ett bättre stöd åt försöksverksamheten än anordningen med studierektor. Om man å andra sidan vill tillämpa denna anordning i större distrikt, kan det bli nödvändigt att anställa flera studierektorer, därest anordningen skall kunna fungera rationellt.

I de minsta försöksdistrikten åter (under 20 läraravdelningar) torde biträdande studieledare inte alltid bli behövlig. Utredningen tänker här särskilt på distrikt utan eget fullständigt högstadium.

6. När det gäller att bedöma vilken ställning studierektor skall inta i skolororganisationen måste man komma ihåg, att enhetsskolan och därmed försöksskolorna skall vara *en* skola och icke två eller flera. Farhågor för att införandet av särskilda, för olika stadier anställda skolledare skall få den effekten, att skolans enhet brytes sönder, är inte obefogade. För att skolans enhetliga karaktär skall bevaras, inte bara organisatoriskt utan framförallt i fråga om den pedagogiska målsättningen, anser utredningen det vara nödvändigt att det slås fast, att det är skolchefen, som närmast under skolstyrelsen skall bära ansvaret för försöksskolornas ledning, och att hans ställning i detta avseende icke skall förändras genom tillkomsten av en studierektor. Skolan skall alltså ha *en* chef.

Utredningen har utarbetat förslag till normalinstruktion för studierektor. Därvid har utredningen eftersträvat att åstadkomma en avvägning mellan nödvändigheten att å ena sidan förhindra, att studierektorsinstitutionen kan medföra en klyvning av försöksskolorna i två fristående stadier, och att å andra sidan ge studierektor en sådan ställning, att han får möjlighet att göra en självständig och effektiv insats inom det verksamhetsområde han skall ha.

Studierektor skall besöka de olika klassavdelningarna inom det stadium för vilket han är anställd, höra på undervisningen och ta del av elevernas arbeten av olika slag. Han skall med lärarna rådgöra om bästa sättet för skolarbetets uppläggning och särskilt uppmärksamma, att yngre och mindre erfarna lärare får hjälp och handledning. Han skall särskilt ha hand om försöksverksamheten, följa utvecklingen i andra försöksdistrikt och tillse, att gjorda erfarenheter kommer skolarbetet i det egna distriktet till godo. Han skall också ta initiativ till försök av olika slag, som kan främja arbetet inom skolan.

Nära sammanhörande med de här nämnda är elevvårdande uppgifter av olika slag. Studierektor bör sålunda ha en allmän uppsikt över elevernas flit och framsteg liksom över deras ordning och uppförande. Han bör tillse, att skolarbetet upplägges på ett sådant sätt, att eleverna inte överanstränges. Elevernas fritidssysselsättning bör han särskilt uppmärksamma. Om elev visar allvarigare beteenderubbningar av något slag och inte låter sig rätta genom lärares ingripande, skall studierektor biträda rektor med erforderliga åtgärder.

Studierektor skall också ha till uppgift att främja samarbetet mellan hem och skola.

De här nämnda uppgifterna avseende den pedagogiska ledningen och elevvården, är studierektors viktigaste. Vissa organisatoriska och administrativa uppgifter, som hör nära samman härmed, bör också åläggas honom.

Studierektors uppgifter blir i princip lika, oavsett för vilket stadium han är anställd. Beträffande vissa detaljer kan dock olikheter förekomma. I vissa fall, där stadiegränsen inte markerar någon olikhet mellan verksamhetsområdena, bör uppgifterna gå utöver stadiegränsen.

En särskild grupp av skolledaruppgifter på högstadiet är de, som hör samman med yrkesvägledningen och yrkespraktiken, särskilt i klass 9 y. Utredningen har genom sin tidigare nämnda hänvändelse till försöksdistriktet fått den uppfattningen, att dessa uppgifter för närvarande handhaves på ett utmärkt sätt av yrkesvalslärarna. Utredningen vill framhålla, att

anställandet av studierektor på högstadiet inte på något sätt bör inverka på yrkesvalslärarnas uppgifter och ställning i skolorganisationen.

Den av utredningen utarbetade normalinstruktionen för studierektor är avsedd att gälla såväl för studierektor på låg- och mellanstadiet som för studierektor på högstadiet. Beträffande avvikelser från fastställd normalinstruktion, bör samma bestämmelser tillämpas som i fråga om avvikelser från normalinstruktion för distriktsöverlärare (folkskolestadgan § 8 b mom. 8). Skolstyrelse bör således äga att besluta om avvikelser, vilka dock för att bli gällande skall fastställas av statens folkskolinspektör eller, om avvikelsen är av större vikt, av skolöverstyrelsen. Anser inspektören sig icke böra fastställa begärd avvikelser må frågan av skolstyrelsen kunna hänskjutas till överstyrelsen.

7. Principen att lärare, som är behörig att anställas som ordinarie lärare i läroämnena på det stadium eller de stadier det gäller, också skall vara behörig att förordnas som studierektor har utredningen ansett böra gälla utan undantag. Praktisk lärarerfarenhet är emellertid för dessa befattningshavare av minst lika stor betydelse som den egentliga lärarutbildningen. Garantier för att studierektorsbefattning icke tillsättes med innehavare, som saknar sådan erfarenhet, bör skapas.

Studierektor bör under provisorietiden förordnas av skolstyrelsen för ett år i sänder och avlönas medelst arvode. Om icke särskilda omständigheter lägger hinder i vägen bör endast lärare, som tjänstgör vid den försöksskola det gäller, kunna förordnas som studierektor. De uppgifter, som enligt utredningens instruktionsförslag skall åligga denne, är nämligen av sådan art, att de på ett helt tillfredsställande sätt endast torde kunna fullgöras av lärare, som är knuten till skolan och där har sitt dagliga arbete. Föreligger särskilda skäl, bör dock skolöverstyrelsen äga medge, att lärare vid annan, närliggande skola må anställas som studierektor.

Med undantag för detta fall kan sökande från annat håll än det egna distriktet icke påräknas med mindre behov föreligger att samtidigt med studierektor anställa lärare i distriktet. Föreligger sådant behov och skall lärartjänst ledigförklaras, bör förordnandet som studierektor kungöras ledigt på samma gång som lärartjänsten. Ledigkungörande av befattning som studierektor för högstadiet bör emellertid ske inte blott då ordinarie eller extra ordinarie lärartjänst är ledig samtidigt som studierektorsbefattning skall tillsättas, utan så snart möjligheter föreligger att bereda lärare i kunskapsämnen heltidstjänst vid skolan. Jämlikt 10 § de särskilda bestämmelserna beträffande försöksverksamhet med nioårig enhetsskola, vilken föreskrift utredningen förutsätter får fortsatt giltighet, må nämligen ordinarie eller extra ordinarie lärare i läroämnena vid statlig eller högre kommunal skola med bibehållen lön uppehålla heltidstjänst i kunskapsämnen vid försöksskola. Även om samtliga ordinarie och extra ordinarie tjänster i kunskapsämnen är besatta, då studierektor skall tillsättas, torde således annan än vid denna tidpunkt vid skolan anställda lärare kunna förordnas som studierektor under förutsättning att han kan erhålla heltidstjänstgöring vid skolan. Det torde därför vara av viss betydelse att befattningarna i dessa fall ledigförklaras.

Då det under försökstiden är angeläget, att möjligheter finns att låta kvalificerad lärares erfarenheter komma försöksdistrikten till godo, även om läraren icke vill lämna sin innehavande tjänst, och en sådan möjlighet

särskilt bör föreligga för att underlätta rekrytering av studierektorer, föreslår utredningen, att lärare, vilken skall förordnas som studierektor, skall kunna anställas på de i nyssnämnda 10 § angivna villkoren så snart han kan erhålla lärartjänstgöring i den omfattning han skall fullgöra såsom studierektor.

Om behov att anställa lärare ej föreligger i samband med att studierektor skall förordnas, bör förordnandet i första hand kungöras endast för distriktets lärare.

Statens folkskolinspektör skall vid sitt yttrande över sökande till studierektorsbefattning i tillämpliga delar anlägga samma synpunkter som vid yttrande till skolöverstyrelsen över sökande till överlärartjänst och särskilt beakta, att sökande utan erforderlig praktisk erfarenhet icke må komma ifråga till studierektorstjänst. Sedan inspektören yttrat sig, skall styrelsen förordna studierektor bland lämpligförklarade sökande.

Över folkskolinspektörs yttrande och skolstyrelsens tillsättningsbeslut skall besvär icke kunna anföras.

8. Vid avvägning av timnedsättningens storlek i olika skoldistrikt, har utredningen utgått från den gruppindelning av distriktet, som tillämpas vid distriktsöverlärarnas lönegradsplacering. Därvid har det emellertid visat sig vara mera ändamålsenligt att ange antalet avdelningar på respektive stadier än hela antalet avdelningar i distriktet, eftersom ett högstadium kan bestå av ett förhållandevis stort antal avdelningar genom att kringliggande kommuner har högstadiet gemensamt med skoldistriktet i fråga.

Utredningen föreslår nedsättning enligt en vidare latitud för studierektor för låg- och mellanstadium än för högstadium vid motsvarande antal avdelningar. Detta motiveras av att dessa senare stadier i stora och vidsträckta distrikt kan vara fördelade på ett stort antal skolor, belägna långt från varandra, vilket kan göra det nödvändigt för studierektor att lägga ned avsevärd tid på resor. Utredningen är medveten om att även högstadier kan komma att förläggas till flera skolenheter inom ett distrikt, men beträffande dessa torde i regel större koncentration eftersträvas, varför förhållandena i detta avseende torde vara olika och motivera den skillnad i latituder, som föreslagits.

9. Enligt utredningens uppfattning bör studierektor äga uppbära ett årligt arvode, vilket bör vara graderat med hänsyn till skoldistriktets storlek, d. v. s. efter antalet avdelningar på respektive stadier. Beloppet bör vara detsamma för studierektor på högstadiet som för låg- och mellanstadiet vid enligt den för timnedsättningen angivna tabellen jämförbara antal avdelningar.

10. För statsbidrag till försöksdistriktet gäller intill utgången av budgetåret 1954/55 särskilda bestämmelser, enligt vilka statsverket helt bestrider kostnaderna för avlöningen åt lärarna i kunskapsämnen på försöksskolas högstadium. Det föreligger enligt utredningens uppfattning ett oundgängligt behov av en förstärkning av den fackliga ledningen i flertalet försöksdistrikt, betingat av de särskilda krav högstadieundervisningen ställer. Behovet av studierektor har samma grund, vare sig studierektor anställs på låg- och mellanstadiet eller för högstadiet. Enligt utredningens upp-

fattning bör därför statsbidrag till arvode åt studierektor i försöksdistrikt utgå enligt samma regler, som kommer att gälla för statsbidrag till avlöning åt lärarna i kunskapsämnen på försöksskolas högstadium.

C. Den pedagogiska ledningen i skoldistrikt med i folkskolan inbyggda realskollinjer

I skoldistrikt med i folkskolan inbyggda realskollinjer föreligger i princip samma behov av förstärkt pedagogisk ledning som i försöksdistriktet. I båda fallen har en utbyggnad skett inom folkskolans organisatoriska ram, utan att erforderliga åtgärder vidtagits för att möta det ändrade behov av pedagogisk ledning, som härigenom uppstått och vilket torde kunna sägas vara särskilt stort för de inbyggda realskollinjernas del, eftersom dessa är examenslinjer. Utredningen har funnit, att vad som i föregående avsnitt föreslagits för att provisoriskt tillgodose försöksdistriktens behov av förstärkt pedagogisk ledning av högstadierna i allt väsentligt också kan avse distrikt med inbyggd realskollinje.

Vad utredningen i föregående avsnitt i fråga om behörighet, tillsättning, timnedsättning och arvode föreslagit beträffande studierektor för försöksskolas högstadium, föreslår utredningen tillika skola ha avseende å studierektor för i folkskolan inbyggd realskollinje, dock med undantag för vad som sagts om tillämpningen av 10 § de särskilda bestämmelserna beträffande försök med nioårig enhetsskola.

Den i tabellen för studierektors timnedsättning för högstadiet angivna lägsta latituden skall tillämpas även om antalet klassavdelningar i den inbyggda realskolan understiger fyra.

4. Remissyttranden

Skolstyrelseutredningens förslag har av de i ärendet hörda myndigheterna och organisationerna med få undantag tillstyrkts eller lämnats utan erinran, såvitt gäller förslagets uppläggning i stort. Spörsmålen om förstärkning av den pedagogiska ledningen har vid remissbehandlingen tilldragit sig det största intresset. Angelägenheten av snara åtgärder i dessa hänseenden understrykes allmänt. *Skolöverstyrelsen* finner en lösning av de frågor, som förslagen aktualiserar, vara så angelägen, att den enligt överstyrelsens bestämda uppfattning bör bli föremål för proposition till 1955 års vårriksdag. Överstyrelsen hänvisar i övrigt i fråga om behovet av åtgärder till sitt tidigare utlåtande över *Läroverkslärarnas riksförbunds* förutberörda framställning i ämnet.

Av remissmyndigheterna är det endast *statskontoret*, som icke blivit övertygat om att behovet av förstärkning av den pedagogiska ledningen i försöksdistriktet och skoldistriktet med inbyggda realskollinjer är av den angelägenhetsgraden, att provisoriska föreskrifter därom nu skulle vara erforderliga. Med erinran om de möjligheter, som för närvarande står till buds för att åstadkomma lättnad i vederbörande skolledares arbets-

börda, förklarar ämbetsverket sig därför närmast vara benäget att avstyrka, att redan nu, innan utredningen framlagt definitiva förslag, generella bestämmelser utfärdas för förstärkning av den pedagogiska ledningen.

I flera remissyttranden betonas, att det nu endast kan bli fråga om provisoriska anordningar, som icke får anses bindande för den slutliga utformningen av den lokala skolledarorganisationen. Sålunda framhåller exempelvis *folkskolläraryförbunden*, att utredningens förevarande förslag endast berör en del av den större frågan om skolväsendets lokala ledning överhuvudtaget, vilken fråga i sin tur har samband med skolans regionala ledning. Med hänsyn därtill saknas enligt förbundens mening väsentliga faktorer av betydelse vid ett ställningstagande till de nu framlagda förslagen. Bestämmelser av provisorisk art synes, fortsätter förbunden, icke böra utfärdas i större utsträckning än som är nödvändigt för skolans verksamhet intill den tidpunkt, då en slutgiltig lösning av hela det nämnda frågekomplexet föreligger. Med hänsyn till förslagets provisoriska karaktär och deras samband med frågor, som ännu icke utretts, utgör förbundens synpunkter inget slutligt ställningstagande. Liknande uttalanden göres bland annat av *överlärarförbundet* och *landskommunernas förbund*.

Statens lönenämnd har — från de synpunkter nämnden har att företräda — icke funnit anledning till erinran mot vad skolstyrelseutredningen föreslagit.

I det följande redogör jag — punktvis i anslutning till skolstyrelseutredningens olika förslag — i huvudsak endast för de erinringar i skilda detaljer, som i nu förevarande sammanhang är av betydelse för Kungl. Maj:ts och riksdagens ställningstagande till utredningsförslagen.

A. Behörighet till distriktsöverlärartjänst i försöksdistrikt m. m.

1. *Skolöverstyrelsen* anser, att överstyrelsen bör få bemyndigande att, om särskilda skäl föreligger, medge skoldistrikt rätt att ledigförklara skolledartjänst även för dels extra ordinarie adjunkt i Ce 29, eventuellt med begränsning till adjunkter i Ce 29 med anställning i det distrikt, där tjänsten ledigförklaras, dels sökande med annan än folkskollärary- eller ämnesläraryutbildning.

Med hänsyn till realskoleutredningens pågående arbete vill *överstyrelsen* icke nu rikta någon erinran mot att ämneslärare tills vidare ej får behörighet att söka överlärartjänst i distrikt med inbyggd realskollinje. Dock bör enligt överstyrelsens mening undantag i detta hänseende göras för Stockholms skoldistrikt; i enlighet med vad *Stockholms folkskoleledning* föreslagit i sitt yttrande bör utredningens förslag under p. 1 gälla för 1947 års skolor och Stockholms folkskolors sångklasser. *Rektorernas riksförening* och *Läroverkslärarnas riksförbund* anser däremot, att den vidgade behörig-

heten bör gälla överlärartjänster i alla skoldistrikt med inbyggda realskollinjer.

Läroverkslärarnas riksförbund erinrar vidare om att förbundet i sin tidigare framställning den 17 maj 1954 föreslagit, att de kommunala folkskolinspektörstjänsterna i försöksdistrikten utbytes mot särskilda skolchefstjänster och att tjänster av sistnämnt slag inrättas i alla större skoldistrikt, där försöksverksamhet med nioårig enhetsskola pågår eller inbyggd realskollinje förekommer. Förbundet vidhåller detta förslag men kan såsom ett provisorium alternativt tänka sig en mindre genomgripande ändring, innebärande att den nuvarande behörighetsbestämmelsen i § 8 c folkskolestadgan för kommunal folkskolinspektörsbefattning ändras från att avse »ledningen och tillsynen av arbetet inom folkskolan» till att avse »ledningen och tillsynen av distriktets skolväsen, i den mån detta lyder under folkskolestyrelsen eller särskilda skolstyrelsen» samt att befattningshavarna tillsättes genom förordnande på viss tid, dock högst sex år, och eventuellt benämnas kommunal skolinspektör. Förbundet förutsätter därvid, att utbildning för lektors- och adjunktsbefattning och erfarenhet av undervisning i läroverk eller på enhetsskolans högstadium vid ansökan till dylik tjänst icke kommer att väga mindre tungt än folkskolläroexamen och erfarenhet av undervisning i folkskolan.

2. *Skolöverstyrelsen* anför, att ett generellt införande av rektorstiteln skulle medföra åtskilliga praktiska olägenheter. Med hänsyn härtill och till önskvärldheten av att under provisorietiden företas minsta möjliga ändringar, föreslår överstyrelsen beträffande försöksdistrikten, att skolledare benämnas rektor, att s. k. annan överlärare benämnas överlärare och att pedagogisk ledare benämnas studierektor. Kommunal folkskolinspektör i försöksdistrikt bör i enlighet därmed benämnas rektor men tjänstetiteln bör för dylik befattningshavare ändras till skolchef. Överstyrelsen delar icke utredningens uppfattning, att de ändrade benämningarna omedelbart bör genomföras i samtliga skoldistrikt; frågan därom bör ytterligare övervägas.

Statskontoret anser, att det utan olägenhet kan anstå med ändring av skolledarnas benämning, till dess utredningen redovisat sitt slutliga förslag rörande skolväsendets lokala ledning. I varje fall finnes för närvarande enligt statskontorets mening ej anledning att använda rektorstiteln i andra distrikt än försöksdistrikten.

Städernas folkskolinspektörsförbund finner det innebära en oklarhet, att såväl skolledarna som övriga överlärare skall benämnas rektorer.

Landkommunernas förbund anser, att under provisoriet skolchefen bör bibehålla titeln distriktsöverlärare, en titel som enligt förbundets mening är väl användbar också för en akademiker.

3. I motiveringen för förslaget under denna punkt har skolstyrelseut-

redningen uttalat bland annat, att det icke finnes anledning att provisoriskt ändra gällande bestämmelser om undervisningsskyldighet för överlärare och tillsättning av dylik befattningshavare. Detta möter gensägelse från *Rektorernas riksförening* och *Läroverkslärarnas riksförbund*, som anser, att frågan om undervisningsskyldigheten bör bli föremål för förhandlingar samt att tillsättning av skolledare och kommunal folkskolinspektör i distrikt med någon form av högstadium bör ske enligt samma grunder som gäller för tillsättning av rektor vid kommunal realskola (efter förslag av skolstyrelsen tillsätter skolöverstyrelsen rektorsbefattningen för en tid av i regel sex år).

Skolöverstyrelsen föreslår i detta sammanhang, att såsom villkor för statsbidrag till rektors och överlärares lön bör gälla, att erforderligt kommunalt anslag beviljas till biträdespersonal på skolledarexpeditionen. Liknande önskemål kommer till uttryck i *folkskolläraryförbundens* yttrande.

B. Förstärkning av den pedagogiska ledningen i försöksdistrikten

4. Enligt *statskontorets* mening bör — därest en provisorisk lösning av spørsmålet om förstärkning av den pedagogiska ledningen skulle befinnas oundgängligen nödvändig — en reglering av studieledarinstitutionen endast avse högstadiet; möjligheten att förordna studieledare bör således begränsas till de fall, då vederbörande skolledare ej äger kompetens att leda högstadium.

Skolöverstyrelsen anser, i motsats till utredningen, att det skall ankomma på överstyrelsen och ej på skolstyrelsen att avgöra för vilket stadium studierektor skall anställas i det fall, där skolledaren äger kompetens att leda försöksskolans alla stadier. Skulle i dylika fall studierektor anställas för felaktigt stadium, skulle därigenom överstyrelsens arbete komma att ej oväsentligt tyngas och ledningen av försöksverksamheten försvåras.

Lämpligheten av att den biträdande pedagogiske ledaren benämnes studierektor ifrågasättes i vissa remissyttranden. *Statskontoret* och *landskommunernas förbund* förordar benämningen studieledare.

5. En konsekvens av den av utredningen deklarerade uppfattningen, att skolledningen i försöksdistrikten snarast måste stärkas och att förstärkningen i första hand bör sättas in på det pedagogiska planet, är enligt *skolöverstyrelsens* mening, att det bör åligga distrikt med minst 20 läraravdelningar att anställa studierektor. Dock bör överstyrelsen äga medge undantag från denna skyldighet. Överstyrelsen anför som exempel på fall, där skyldigheten ej bör utkrävas, att det knappast vore rätt att påtvinga särskilt framsynta och kunniga skolledare en studierektor, varav de kanske icke anser sig betjänta. Överstyrelsen betonar vidare liksom utredningen betydelsen av att olika sätt att förstärka den pedagogiska ledningen prö-

vas. Andra anordningar än anställande av studierektor bör därför få tillämpas efter medgivande av överstyrelsen. Vid remissbehandlingen av utredningsförslaget har detta särskilt aktualiserats av *Stockholms folkskole-direktion*, som tills vidare önskar åstadkomma förstärkning av den pedagogiska ledningen genom en anordning med ämneskonsulenter för olika ämnen och stadier samt genom inrättande av särskilda befattningar som rektorsassistenter. Skoldirektören anför härom bland annat följande.

Den nuvarande konsulentorganisationen i Stockholm, som omfattar sex ämneskonsulenter för högstadiet, torde troligen få utbyggas, när antalet klasser på högstadiet sedermera ökat. Dessutom bör även särskilda konsulenter för låg- och mellanstadiet anställas, vilket torde vara ofrånkomligt i de fall där ämneslärare utan erfarenhet av klasslärarundervisning förordnas till rektorer. Till den av skolstyrelseutredningen föreslagna studierektorns uppgifter skulle höra en rad åligganden utöver dem som för Stockholms del skulle tillkomma ämneskonsulenterna. Den ytterligare avlastning av rektorernas arbetsböda, som den föreslagna anordningen med studierektor skulle innebära, torde emellertid vara lika nödvändig i Stockholm som i övriga distrikt med försöksverksamhet. För att biträda rektor med uppgifter av pedagogiskt-administrativ art måste därför anlitas en kvalificerad lärare. Det är min uppfattning att denne lärare, förslagsvis kallad rektorsassistent, inte bör ha sina uppgifter avgränsade till något särskilt stadium. Han bör vara rektorsassistent överhuvudtaget, oavsett stadium. Inte heller synes det vara lämpligt med något bestämt stadgande, att rektorsassistent ovillkorligen skall ha erfarenhet av undervisning på annat stadium än rektor. Den personliga lämpligheten för uppgiften synes böra vara det avgörande. Men i stort sett torde det vara en fördel, om rektorsassistenten är utbildad för och har erfarenhet av undervisningen på annat stadium än rektor.

Rektorernas riksförening och *Läroverkslärarnas riksförbund* föreslår, att generella bestämmelser utfärdas om att studierektor skall finnas, dock att skolöverstyrelsen efter förslag av skolstyrelsen bör äga rätt att medge undantag.

Under återopande av den vikt, som måste tillmätas undervisningens uppläggning och bedrivande samt elevvården på lågstadiet, hemställer *småskolläraryrkesförbundet* om föreskrift, att studierektorstjänst obligatoriskt skall inrättas för lågstadiet och att behörig till dylik befattning skall i första hand vara den, som avlagt småskolläraryrkesexamen.

6. Vad utredningen anfört om principen för studierektors ställning föranleder ingen invändning från *skolöverstyrelsens* sida. Överstyrelsen — som förutsätter, att överstyrelsen bemyndigas fastställa en normalinstruktion av provisorisk karaktär — instämmer också i huvudsak i vad utredningen förordar beträffande studierektors uppgifter. Sin strävan att hävda principen om att endast en chef bör finnas synes utredningen enligt överstyrelsens mening dock i en del avseenden ha drivit väl långt; skall studierektor på ett rätt sätt kunna fullgöra sina uppgifter, torde detta förutsätta en

större självständighet för studierektor än vad utredningen velat tilldela honom.

Statskontoret finner angeläget, att studieledarens arbetsuppgifter strängt begränsas till det pedagogiska området och icke utsträcker till övriga göromål, som åligger skolans facklige ledare.

Läroverkslärarnas riksförbund understryker, att rektor och studierektor bör ha till större delen skilda arbetsområden men att rektor efter studierektors hörande skall ha högsta bestämmanderätten i de fall, då arbetsuppgifterna ligger inom samma område. Förbundet framhåller vidare, att, då studierektorsinstitutionen är motiverad av pedagogiska skäl, den icke bör tillåtas sjunka ned till en biträdesbefattning av till stor del administrativ eller kontorsmässig karaktär.

Landskommunernas förbund uttalar, att beträffande studieledarens arbetsuppgifter liksom i fråga om många andra detaljer rörande försöksverksamheten det gäller att försiktigt pröva sig fram och undvika uniformering; normalinstruktionen för studieledaren bör därför bli betydligt mera summarisk än enligt utredningens förslag. Liknande synpunkter anföres av *överlärarförbundet*, *folkskolläraryrket* och *småskolläraryrket*.

7. **Beträffande behörighet till studierektorsbefattning på högstadiet** har 14 av de 46 *skolstyrelserna i försöksdistrikten*, 12 av 50 i ärendet hörda *folkskolinspektörer* samt *statskontoret*, *Rektorernas riksförening* och *Läroverkslärarnas riksförbund* anslutit sig till den särskilda mening, som inom skolstyrelseutredningen uttalats av ledamoten Sävborg, nämligen att för behörighet till dylik befattning skall krävas behörighet till adjunktstjänst vid kommunal realskola eller ock behörighetsförklaring av skolöverstyrelsen.

Skolöverstyrelsen föreslår för sin del, att tills vidare ingen generell behörighet för studierektorsbefattning på högstadiet medges. Som behörighetsvillkor bör gälla, att sökanden med hänsyn till utbildning, erfarenhet och egenskaper av överstyrelsen förklarats lämplig för befattningen. Till stöd för denna ståndpunkt anför överstyrelsen bland annat följande.

Vad högstadiet beträffar är det uppenbart, att lärare, som är behörig till ordinarie adjunktstjänst, även måste vara behörig till studierektorstjänst. Detsamma torde även vara fallet för lärare behörig till ämneslärartjänst, oavsett om vederbörande avlagt ämneslärarinneexamen eller av överstyrelsen i vederbörlig ordning meddelats behörighet. För ingen av lärarna från dessa grupper gäller dock att han utan vidare är lämplig därför att han har formell behörighet.

Beträffande den återstående gruppen lärare i kunskapsämnen på enhetskolans högstadium — folkskollärare i 23 lönegraden — kan för närvarande följande anses gälla. Av de lärare, som är behöriga till ordinarie tjänst i 23 lönegraden vid början av läsåret 1955/56, kommer mer än 200 — utgörande sannolikt omkring en tredjedel eller mer av hela antalet — att

ha erhållit sin behörighet med stöd av övergångsbestämmelsen i kungl. brev den 4 juni 1954. De torde således helt eller nästan helt komma att sakna sedvanlig vidareutbildning. Av dem, som erhållit vidareutbildning, torde å andra sidan en del, kanske en betydande del, komma att sakna nämnvärd erfarenhet av här ifrågavarande stadium. I annat fall hade de troligen sökt behörighet med stöd av övergångsbestämmelsen. Med hänsyn bland annat till dessa förhållanden är det tveksamt, om man genom en generell behörighet för lärargruppen för närvarande tillför enhetsskolans högstadium den önskvärda förstärkningen. Å andra sidan finnes utan tvivel bland dessa lärare åtskilliga med utpräglad lämplighet för ifrågavarande uppgift.

Allt detta synes tala för den uppfattningen, att tills vidare i samtliga fall vederbörandes lämplighet bör provas.

Även beträffande behörighet till studierektorsbefattning på låg- och mellanstadiet förordar *skolöverstyrelsen* en föreskrift av innebörd, att som studierektor må förordnas den, som med hänsyn till utbildning, erfarenhet och egenskaper av överstyrelsen förklarats lämplig.

I fråga om tillsättning av studierektorsbefattning anser *skolöverstyrelsen* samma förfarande böra tillämpas som vid förordnande av distriktsöverlärare (*skolöverstyrelsen* upprättar förslag, varefter skolstyrelsen väljer bland de tre främsta på förslaget), dock att med hänsyn till den korta förordnandetiden överstyrelsens förslag och skolstyrelsens beslut icke bör få överklagas. Föreligger särskilda skäl bör, efter medgivande av överstyrelsen, studierektor få förordnas utan föregående ledigförklarande. Även *Läroverkslärarnas riksförbund* finner samma tillsättningsförfarande böra tillämpas som gäller beträffande distriktsöverlärare. *Rektorernas riksförening* anser däremot, att studierektor bör förordnas av *skolöverstyrelsen*.

Läroverkslärarnas riksförbund anför, att besvär över skolstyrelsens beslut om förordnande av studierektor bör få anföras på såväl materiella som formella grunder. Även *överlärarförbundet* och *folkskollärarförbunden*, vilka finner den föreslagna förordnandetiden om ett år vara väl kort, uttalar sig för att besvärsrätten icke skall beskäras.

8. I likhet med några av *skolstyrelserna* och *folkskolinspektörerna* samt *överlärarförbundet* finner *skolöverstyrelsen* den föreslagna nedsättningen i studierektors undervisningsskyldighet vara i knappaste laget. Överstyrelsen tillstyrker dock med hänsyn till förslagets provisoriska karaktär, att det tills vidare på försök får tillämpas.

Statskontoret, vars yttrande på denna punkt endast avser högstadiet, förordar däremot en snävare nedsättning, nämligen högst 4 veckotimmar vid ett antal klassavdelningar av 4—14 samt högst 8 veckotimmar vid högre antal avdelningar. Ämbetsverket utgår därvid från att den särskilda nedsättning i vederbörande skolledares undervisningsskyldighet, som beviljats på grund av hans bestyr med försöksverksamheten, beskäres i motsvarande grad.

Folkskolläraryförbunden och småskolläraryförbundet anser, att timnedläggningen bör ske efter i huvudsak samma grunder för samtliga stadiers studierektorer.

Rektorernas riksförening och Läroverksläraryns riksförbund anför, att undervisningsskyldigheten för studierektorer bör fastställas efter förhandlingar med berörda personalorganisationer.

10. *Stockholms folkskoledirektion* har, i anslutning till sitt önskemål att få tillämpa andra anordningar för förstärkning av den pedagogiska ledningen än anställande av studierektorer, förklarat sig förutsätta, att staden likväl erhåller statsbidrag med lika stort sammanlagt belopp, som skulle utgått, därest anordningen med studierektorer tillämpats. *Skolöverstyrelsen* uttalar, att i de fall då efter överstyrelsens medgivande särskilda anordningar för förstärkning av den pedagogiska ledningen tillämpas, statsbidrag bör utgå som om vederbörande distrikt i stället tillämpat den eljest vanliga anordningen.

Statskontoret finner sig icke kunna dela utredningens mening, att staten skall åtaga sig hela kostnaden för studieledararvode. Ämbetsverket föreslår, att i distrikt, där distriktsöverlärare är förordnad, statsbidrag skall utgå med 78 procent av arvodesbeloppet samt att i distrikt, där studieledaren biträder s. k. annan överlärare, distriktet själv skall gälda kostnaden för studieledararvodet. Statskontoret förordar vidare — i anslutning till förutberörda beslut av Kungl. Maj:t den 10 september 1954 angående studieledare i Timrå m. fl. försöksdistrikt — att statsbidrag till arvode åt timlärare för de veckotimmar, varmed studieledare erhåller nedsättning i undervisningsskyldigheten, skall utgå med endast två tredjedelar av det belopp, som enligt gällande statsbidragsbestämmelser skolat utgå.

C. Den pedagogiska ledningen i skoldistrikt med i folkskolan inbyggda realskollinjer

I de flesta remissyttranden har angivits, att de beträffande förslagen under B anförda synpunkterna i tillämpliga delar avser även förslaget under C.

Skolöverstyrelsen föreslår, att beträffande behörighet för och tillsättning av studierektorstjänster liksom ock beträffande statsbidrag till dessa motsvarande bestämmelser skall gälla som för rektorstjänster vid kommunala realskolor. Överstyrelsen bör dock bemyndigas att, om skäl därtill föreligger, förordna studierektor även utan föregående ledigförklarande. Vidare bör varken förslag eller förordnande få överklagas. Vad arvode och nedsättning i undervisningsskyldighet beträffar, bör enligt överstyrelsen samma bestämmelser gälla som för motsvarande tjänster inom enhetsskolan. Likaså bör, liksom vid enhetsskolan, medgivande att få upprätta en inbyggd realskola förenas med skyldighet att inrätta studierektorstjänst. Vad

beträffar studierektors arbetsuppgifter förutsätter överstyrelsen, att ämbetsverket bemyndigas att utfärda normalinstruktion för studierektor.

Landskommunernas förbund finner ej anledning föreligga att ge lägre statsbidrag till arvode åt studieledare vid i folkskolan inbyggd realskollinje än till arvode åt studieledare i försöksdistrikt.

5. Departementschefen

Vid 1950 års riksdags behandling av frågan om riktlinjer för enhetsskolans ledning och lokala organisation (prop. 133, Särsk U 3, Rskr 403) ansågs prövningen av vissa spörsmål böra ytterligare förberedas genom särskild utredning. Detta gällde främst frågorna om mellaninstanser för den nya skolan, om den lokala ledningen och organisationen av skolväsendet samt om lärartillsättningen. Dessa utredningsuppdrag har lämnats åt 1951 års skolstyrelseutredning. Redan tidigt stod det emellertid klart, att i och med försöksverksamhetens successiva utbyggande vissa provisoriska anordningar i förevarande hänseenden måste vidtagas utan hinder av det pågående utredningsarbetet. Vid 1952 års riksdag (prop. 224, KU 26, Rskr 407) fattades sålunda beslut om en provisorisk samordning av den lokala skolledningen i försöksdistrikten. Bestämmelser härom har meddelats i lagen den 6 juni 1952 (nr 434) om särskild skolstyrelse i vissa fall. Vid 1954 års riksdag (prop. 137, SU 141, Rskr 327) blev det nödvändigt att i samband med beslut om inrättande av ordinarie lärartjänster i kunskapsämnen på försöksskolans högstadium också pröva frågan om provisoriska bestämmelser rörande förfarandet vid tillsättning av dylika tjänster. Föreskrifter i detta hänseende har utfärdats av Kungl. Maj:t den 4 juni 1954 samt intagits i de särskilda bestämmelserna beträffande försöksverksamheten med nioårig enhetsskola.

Det nu till prövning föreliggande förslaget avser provisoriska bestämmelser rörande den fackliga och pedagogiska ledningen i försöksdistrikten. Försöksverksamheten har för de lokala skolledarna ostridigt medfört en ökad arbetsbörda med uppgifter av i många avseenden helt nya slag samt ett ökat ansvar. Då den fackliga ledningen med få undantag rekryterats från folkskolans lärarkår, är det helt naturligt, att erfarenhet av de med ämnesundervisningen på högstadiet förbundna pedagogiska och organisatoriska problemen i stor utsträckning saknas hos försöksdistriktens skolledare. En tillfredsställande lösning av detta spörsmål kan emellertid icke åstadkommas endast genom den i och för sig fullt följdriktiga åtgärden att vidga behörigheten till skolledarbefattningarna så, att även ämneslärarutbildade skolledare kan komma i fråga. En ämneslärarutbildad skolledare saknar nämligen i regel utbildning för klasslärarundervisningen på låg- och mellanstadiet samt erfarenhet beträffande folkskolans pedagogiska och or-

ganisatoriska problem. Endast rent undantagsvis torde man kunna räkna med att få en sådan skolledare, som fackligt och pedagogiskt behärskar försöksskolans samtliga stadier. Jag har för egen del blivit övertygad om att det för försöksverksamhetens ändamålsenliga bedrivande är nödvändigt att nu vidtaga åtgärder för att förstärka den lokala pedagogiska ledningen i försöksdistrikten. Med hänsyn till att på försöksskolans högstadium från och med innevarande budgetår inrättats ordinarie lärartjänster i kunskapsämnen med andra behörighetsvillkor än vad som gäller beträffande folkskollärartjänst, synes det såsom jag nyss antytt icke heller böra anstå med att vidga behörigheten till försöksdistriktens skolledarbefattningar så, att även lärare, behöriga till de nya ordinarie tjänsterna, kan komma i fråga till nämnda befattningar.

Skolstyrelseutredningens förslag beträffande den pedagogiska ledningen avser även de i folkskolan inbyggda realskollinjerna. För intagning på dessa linjer gäller vissa betygskrav; studiemålet är realexamen. Behovet av en förstärkt pedagogisk ledning för dessa examenslinjer torde icke kunna ifrågasättas.

Såsom framhållits såväl av skolstyrelseutredningen som i ett flertal remissyttranden är spörsmålet om den fackliga och pedagogiska ledningen endast en del av den större frågan om skolväsendets lokala ledning och organisation. Denna fråga har i sin tur samband med utformningen av skolans regionala ledning, dvs mellaninstansväsendet. Med hänsyn till att hela detta problemkomplex ännu befinner sig på utredningsstadiet, kan det i nuvarande läge uppenbarligen endast bli fråga om provisoriska åtgärder i de hänseenden, som här är aktuella. Jag vill understryka provisoriekaraktern — som för övrigt också får ses mot bakgrunden av att det här är fråga om försök med nya skolformer — samt framhålla, att den ståndpunkt till förevarande spörsmål, som statsmakterna nu må komma att intaga, icke får anses bindande för den slutgiltiga utformningen av den lokala fackliga och pedagogiska ledningen inom skolväsendet. Jag får i detta sammanhang även erinra om att jag vid anmälan i propositionen 1955:46 av frågan om fortsatt giltighet av 1952 års särskilda skolstyrelselag — utan att ta ståndpunkt till spörsmålet om när en slutgiltig lagstiftning rörande organisationen av skolväsendets lokala ledning borde kunna träda i kraft — ansett att 1952 års lag borde erhålla fortsatt giltighet åtminstone intill utgången av juni 1957.

Jag övergår härefter till att närmare behandla de olika punkterna i skolstyrelseutredningens föreliggande förslag och därmed sammanhängande frågor.

Jag biträder utredningens förslag, att även ordinarie lärare, som är behörig att söka och innehava ordinarie lärartjänst i kunskapsämnen på försöksskolas högstadium, skall vara behörig att i försöksdistrikt inneha

tjänst som distriktsöverlärare eller annan överlärare. Förordnas dylik ordinarie lärare att vara distriktsöverlärare eller annan överlärare, torde det få ankomma på Kungl. Maj:t att besluta, huru skall förfaras med vederbörandes ordinarie lärartjänst under förordnandetiden.

I anledning av vad skolöverstyrelsen anfört på denna punkt synes det mig böra få ankomma på Kungl. Maj:t att, om speciella skäl föreligger, medge behörighet till här avsedda skolledartjänster även för annan lärare än sådan ordinarie lärare, som är behörig till ordinarie tjänst i kunskapsämnen på försöksskolans högstadium. Jag utgår emellertid från att dylika undantagsfall kommer att bli ytterst fåtaliga.

Skolstyrelseutredningen har övervägt, huruvida den vidgade behörigheten till skolledartjänst bör avse även distrikt med inbyggd realskollinje, men avstått från att framlägga förslag härom. I princip ansluter jag mig till utredningens uppfattning på denna punkt. Med hänsyn till att realskollinjerna i regel omfattar mycket få avdelningar i förhållande till det totala antalet avdelningar i distriktet, synes nämligen någon generell vidgning av behörigheten till skolledarbefattningarna i dessa distrikt icke vara oundgängligen påkallad, i varje fall ej under provisorietiden. I anslutning till vad skolöverstyrelsen och Stockholms folkskoledirektion anfört i detta hänseende, bör dock enligt min mening Kungl. Maj:t äga medge, att en på motsvarande sätt som för försöksdistriktet vidgad behörighet till skolledarbefattningarna får tillämpas i sådana skoldistrikt med inbyggda realskollinjer, där antalet avdelningar på de inbyggda linjerna är särskilt stort eller där eljest speciella lokala förhållanden kan motivera ett undantag. Jag syftar härvid närmast på de överlärardistrikt i Stockholm, där verksamhet med 1947 års skolor prövas över hela distriktet i kombination med successivt framväxande försöksverksamhet med nioårig enhetsskola.

Med anledning av Läroverkslärarnas riksförbunds förslag beträffande de kommunala inspektörsbefattningarna får jag framhålla, att nuvarande bestämmelser i folkskolestadgan angående behörighet till dylika befattningar icke torde få anses innebära något ovillkorligt krav på avlagd folkskollärarexamen samt att uttrycket »folkskolan» i den återopade bestämmelsen i § 8 c i stadgan torde få anses omfatta även försöksskolans högstadium, där sådant finnes i distriktet. Någon jämkning av ifrågavarande bestämmelser är enligt min mening icke nu motiverad.

Skolstyrelseutredningen har i detta sammanhang föreslagit, att b e n ä m n i n g a r n a distriktsöverlärare och överlärare skall avskaffas i samtliga skoldistrikt och ersättas med titeln rektor. Vid remissbehandlingen har ett flertal jämkningar i detta förslag påyrkats. För egen del anser jag mig icke böra tillstyrka, att under provisorietiden någon ändring vidtages beträffande benämningarna på de olika skolledarna. Frågan härom synes ej böra prövas förrän i samband med utredningens slutliga förslag rörande organisationen av skolväsendets lokala ledning. I anslutning härtill för-

ordar jag, att sådan pedagogisk ledare, som avses i utredningens förslag, tills vidare benämnes studieledare.

Vad gäller frågan om lön åt distriktsöverlärare, som är behörig till ordinarie lärartjänst i kunskapsämnen på försöksskolans högstadium eller i läroämnen på inbyggd realskollinje, anser jag i likhet med utredningen, att löneförmånerna bör fastställas av Kungl. Maj:t efter framställning i varje särskilt fall. Jag förutsätter, att löneförmånerna därvid icke bestämes att utgå efter förmånligare grunder än som skulle ha gällt därest läraren inplacerats i den för vederbörande distriktsöverlärartjänst tillämpliga lönegraden, såvida icke läraren därigenom skulle komma att lida löne-minskning. I intet fall bör löneförmånerna fastställas till högre belopp än vad som motsvarar lönen i den högsta lönegraden för distriktsöverlärartjänst, dvs Cb 6. Beträffande annan överlärares avlöningsförmåner utöver folkskollärlönen finnes för närvarande inga statliga bestämmelser. Jag ifrågasätter ingen ändring i detta hänseende. I likhet med utredningen finner jag icke heller skäl föreligga för att göra någon ändring i folkskolestadgans och avlöningsreglementets bestämmelser rörande tillsättning av och undervisningsskyldighet för här ifrågavarande skolledare.

Jag ansluter mig till den av utredningen förordade principen för provisorisk förstärkning av den pedagogiska ledningen i försöksdistriktet. Där den facklige skolledaren icke äger utbildning för och erfarenhet av undervisning på såväl låg- och mellanstadiet som högstadiet, bör alltså s t u d i e l e d a r e få anställas för att biträda med den pedagogiska ledningen av det stadium, som skolledaren icke själv kan anses representera. Jag utgår därvid från att låg- och mellanstadiet i nu förevarande hänseende alltid skall anses utgöra *ett* stadium. Skulle undantagsvis skolledaren äga kompetens att leda försöksskolans alla stadier, bör studieledare kunna få anställas för det stadium, som skolstyrelsen prövar lämpligt. Jag kan således icke biträda skolöverstyrelsens mening, att det i sist åsyftade fall skulle ankomma på överstyrelsen att avgöra för vilket stadium studieledare bör anställas.

Utredningen har föreslagit, att det skall ankomma på s k o l s t y r e l s e n att b e s t ä m m a, huruvida studieledare skall finnas i distriktet, dock att s k o l ö v e r s t y r e l s e n s medgivande skall fordras, om distrikt med mindre än 20 läraravdelningar önskar anställa studieledare eller om distrikt önskar anställa flera än en studieledare. Överstyrelsen har däremot förordat, att det skall föreligga skyldighet för distrikt med minst 20 läraravdelningar att anställa studieledare, där ej överstyrelsen medger undantag från dylik skyldighet. För egen del ansluter jag mig till vad utredningen föreslagit i detta hänseende. Utformningen av den pedagogiska ledningen i försöksdistriktet bör således i första hand vara beroende av de lokala initiativen. Det kan enligt min mening icke förutsättas annat än att di-

strikten kommer att tillvarataga möjligheten att anställa studieledare, där en sådan förstärkning är påkallad. Det står fullt i överensstämmelse med försöksverksamhetens syfte, att frihet även lämnas för lokala initiativ till förstärkning av den pedagogiska ledningen genom andra anordningar än anställande av här avsedda studieledare. I dylika fall bör såsom villkor för statsbidrag till kostnaderna — beträffande vilken fråga jag återkommer i det följande — gälla att anordningarna godkänts av skolöverstyrelsen. I övrigt torde samarbetet mellan de lokala skolledningarna samt den regionala och centrala ledningen av försöksverksamheten medverka till att olika förekommande anordningar för förstärkning av den pedagogiska ledningen icke blir felaktigt inriktade.

I likhet med skolöverstyrelsen instämmer jag i vad utredningen anfört därom, att tillkomsten av studieledare icke skall medföra någon förändring i skolledarens ställning såsom närmast under skolstyrelsen ansvarig för försöksskolans ledning. Vad gäller arbetsuppgifterna för studieledare och i samband därmed i n s t r u k t i o n e n för dylik befattningshavare har vid remissbehandlingen åtskilliga olika synpunkter anförts. Det bör enligt min mening beaktas, att det även här är fråga om försöksverksamhet i egentlig mening. Det kan självfallet erbjuda svårigheter att på förhand göra en från alla synpunkter tillfredsställande avgränsning mellan skolledarens och studieledarens arbetsområden, särskilt som denna avgränsning i de enskilda fallen kan vara beroende både av lokala förhållanden och av vederbörande befattningshavares personliga egenskaper och förutsättningar. Det sistnämnda talar närmast för att normalinstruktionen ej bör bli för detaljerad, samtidigt som dock en alltför summarisk instruktion kan medföra risker för att studieledaren i förhållande till skolledaren får en otillräckligt självständig eller en alltför dominant ställning. Studieledaren får givetvis ej åläggas uppgifter av biträdeskaraktär eller sådana administrativa uppgifter, som ej direkt sammanhänger med utövandet av den pedagogiska ledningen. Då de här angivna och i remissyttrandena i övrigt framförda synpunkterna synes mig ha blivit i det stora hela tillfredsställande tillgodosedda i utredningens instruktionsförslag, bör det ankomma på skolöverstyrelsen att fastställa provisorisk normalinstruktion för studieledare i huvudsaklig överensstämmelse med utredningens förslag.

Vad därefter gäller frågan om b e h ö r i g h e t till studieledarbefattning och f ö r o r d n a n d e av studieledare vill jag först understryka, att den provisoriska studieledarbefattningen endast skall vara en med lärartjänst förenad arvodessyssla. Behörighetsbestämmelserna synes icke böra göras detaljerade och onödigt invecklade, och förfarandet vid förordnande av studieledare synes kunna utformas på ett enkelt sätt utan någon alltför komplicerad procedur och därmed förenad tidsutdräkt. De förslag och erinringar, som vid remissbehandlingen framförts på denna punkt, synes i många avseenden knappast ägnade att förenkla behörighetsvillkoren och

förordnandeprocéduren. Jag har, med utgångspunkt i vad jag nu framhållit, ansett mig böra biträda skolöverstyrelsens mening såtillvida, att jag icke finner några generella behörighetsvillkor med avseende å avlagda examina böra uppställas. I stället bör i varje särskilt fall såsom villkor gälla, att sökande förklaras lämplig för befattningen med hänsyn till sin utbildning, erfarenhet och övriga egenskaper.

Det enda formella behörighetsvillkoret bör således vara, att vederbörande är lärare; det ligger ju för övrigt helt i sakens natur. Vad sedan gäller frågan om vilken myndighet, som bör verkställa lämplighetsprövningen, ansluter jag mig till utredningens förslag, att denna prövning skall ankomma på statens folkskolinspektör. Förordnande å studieledarbefattning bör, såsom utredningen förordat, meddelas av skolstyrelsen, som därvid har att förordna någon av de lämpligförklarade. Mot skolstyrelsens beslut om förordnande bör besvär på materiella grunder ej få anföras.

Som huvudregel bör gälla, att studieledaren skall vara lärare vid försöksskolan. Endast om särskilda skäl föreligger, bör lärare vid annan skola få inneha studieledarförordnande vid försöksskola. Fråga om medgivande härtill bör, såsom utredningen förordat, prövas av skolöverstyrelsen.

Vad jag nu föreslagit rörande behörighet till studieledarbefattning och förordnande av studieledare bör tillämpas för såväl högstadiet som låg- och mellanstadiet.

Den av utredningen föreslagna nedsättningen i den u n d e r v i s n i n g s k y l d i g h e t, som skall åligga studieledaren i hans egenskap av lärare, har av skolöverstyrelsen bedömts vara tillmätt i knappaste laget, medan däremot statskontoret förordat snävare nedsättningsmöjligheter. Jag har för egen del ansett mig böra godtaga utredningens förslag på denna punkt med några mindre jämkningar avseende intervallerna för antalet avdelningar, vilka icke lämpligen synes böra skära i varandra. Mitt förslag framgår av följande sammanställning.

Högstadiet (kl. 7—9)		Låg- och mellanstadiet (kl. 1—6)	
antal avd.	nedsättn.	antal avd.	nedsättn.
4—9	4—6	8—19	4—8
10—14	6—8	20—29	6—10
15—	8—12	30—	8—14

I enlighet med utredningens förslag bör nedsättningen bestämmas av skolöverstyrelsen inom de här angivna intervallerna.

Jag är icke nu beredd att ta ställning till frågan om storleken av det a r v o d e, som bör utgå till studieledare. Det torde böra få ankomma på Kungl. Maj:t att besluta härom. Jag vill i detta sammanhang framhålla, att det i vissa försöksdistrikt, där även högre skolor förekommer, kan be-

finnas lämpligt att förordna rektor vid dylik högre skola att vara studieledare vid försöksskolan. Särskilt torde en dylik anordning aktualiseras för sådana försöksdistrikt, där den högre skolans mot försöksskolans högstadium svarande klasser successivt avvecklas i takt med högstadiets utbyggande. Det torde få ankomma på Kungl. Maj:t att i dylika och liknande fall beluta, huruvida och i vad mån studieledararvode skall utgå.

Inrättande av studieledarbefattningar i försöksdistrikten i enlighet med vad jag nu förordat kommer att medföra kostnader dels för studieledararvoden, dels för arvoden åt timlärare för de timmar, varmed undervisningsskyldigheten för studieledarna nedsättes. Dessa kostnader torde få anses utgöra merkostnader på grund av försöksverksamheten. Med hänsyn härtill synes statsbidrag till ifrågakostnader tills vidare böra utgå med 100 procent.

Därest försöksdistrikt tillämpar annan, av skolöverstyrelsen godkänd anordning för förstärkning av den pedagogiska ledningen än anställande av studieledare i enlighet med vad jag i det föregående anført, synes statsbidrag böra utgå högst med belopp, motsvarande de kostnader, som skulle ha uppkommit för distriktet, om den vanliga ordningen tillämpats. Det torde böra ankomma på skolöverstyrelsen att för dylikt distrikt efter erforderliga beräkningar fastställa det sammanlagda högsta statsbidragsbeloppet för varje redovisningsår.

Här ifrågakostnader, som i vad gäller timmarvoden för nedsättningstimmar synes kunna grovt beräknas till sammanlagt omkring 130 000 kronor för nästa redovisningsår, torde böra bestridas ur förslagsanslaget till Folkskolor m.m.: Bidrag till avlöning åt lärare vid folkskolor. Bidraget torde böra utanordnas enligt samma förskotts- och slutregleringssystem, som gäller för försöksskolans övriga lönekostnadsbidrag. Nämnade anslag kommer därvid att påverkas av de nya kostnaderna först från och med budgetåret 1956/57.

Såsom jag redan inledningsvis framhållit bör en förstärkning av den pedagogiska ledningen komma till stånd även beträffande de i folkskolan inbyggda realskollinjerna. I fråga om lärarpersonalen och statsbidrag till avlöning åt lärare vid dessa examenslinjer tillämpas enligt beslut vid 1954 års riksdag samma bestämmelser som för kommunal respektive praktisk kommunal realskola. Bland annat med hänsyn härtill anser jag mig böra förordna följande särskilda regler för inbyggd linje i nu förevarande hänseenden. Studieledare för examenslinjen skall anställas, såvida ej skolöverstyrelsen medger undantag från denna skyldighet eller tillämpning av annan anordning för den pedagogiska ledningens förstärkning. För behörighet till studieledarbefattning bör, liksom beträffande behörighet till rektorstjänst vid kommunal realskola, krävas behörighet till ordinarie ämneslärartjänst. Studieledare bör, liksom ämneslärare, för-

ordnas av skolstyrelsen utan föregående prövning av statlig myndighet. Den i det föregående av mig förordade lägsta latituden för timnedsättning på högstadiet bör tillämpas även om antalet klassavdelningar på linjen understiger fyra. Statsbidrag bör utgå med 78 procent av kostnaderna för studieledararvode och timarvoden för nedsättningstimmar.

Beträffande den pedagogiska ledningen för de inbyggda linjerna synes i övrigt de grunder, som jag förut förordat med avseende å försöksdistrikten, böra äga motsvarande tillämpning. Kostnaderna för timarvode för nedsättningstimmar vid de inbyggda linjerna torde grovt kunna uppskattas till sammanlagt omkring 50 000 kronor för nästa redovisningsår.

De av mig i det föregående förordade grunderna beträffande vidgad behörighet till distriktsöverlärartjänster i försöksdistrikten m. m. samt för förstärkning av den pedagogiska ledningen i försöksdistrikten och skoldistrikt med i folkskolan inbyggda realskollinjer ävensom för statsbidrag till studieledararvode m. m. torde böra underställas riksdagens godkännande. Av riksdagen godkända grunder i nämnda hänseenden torde böra tillämpas tills vidare från och med redovisningsåret 1955/56. Det torde få ankomma på Kungl. Maj:t att senare efter förslag av skolöverstyrelsen meddela bestämmelser i anslutning till dessa grunder ävensom utfärda i övrigt erforderliga föreskrifter i de hithörande frågor, som jag i det föregående icke närmare berört.

Under åberopande av vad jag sålunda anfört och föreslagit hemställer jag, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen

att godkänna av mig förordade grunder beträffande *dels* vidgad behörighet till distriktsöverlärartjänster i försöksdistrikten m. m., *dels* förstärkning av den pedagogiska ledningen i försöksdistrikten och i skoldistrikt med i folkskolan inbyggda realskollinjer, *dels ock* statsbidrag till kostnader för studieledararvode m. m., att tillämpas tills vidare från och med redovisningsåret 1955/56.

IV. Särskilda bestämmelser beträffande verksamheten på försöksskolans högstadium

1. Inledning.

Till och med läsåret 1950/51 var det tekniskt möjligt att beträffande försöksdistrikten i huvudsak tillämpa de för den nuvarande folkskolan gällande författningsbestämmelserna rörande lärares anställnings- och avlöningsförhållanden samt statsbidrag m. m. Då försöksverksamheten läsåret 1951/52 för första gången nådde upp i enhetsskolans högstadium, blev det nödvändigt att tillskapa vissa särskilda bestämmelser i nämnda hänseenden. Frågan härom upptogs vid *1951 års riksdag* i propositionen nr 155, vari behandlades spörsmål om lärarkategorier och kompetenskrav, anställningsform och tillsättningsförfarande, undervisningsskyldighet, löneställning samt statsbidrag m. m., allt avseende lärarpersonalen på högstadiet. Med stöd av riksdagens beslut i anledning av nämnda proposition (SU 126, Rskr 207) utfärdade Kungl. Maj:t den 8 juni 1951 särskilda bestämmelser beträffande försöksverksamheten inom vissa skoldistrikt m. m. Dessa bestämmelser ägde enligt riksdagsbeslutet giltighet under budgetåren 1951/52—1953/54. Sedan *1952 års riksdag* (höstsessionen) i anledning av propositionen 1952:241 fattat beslut om ändrad lönegradsplacering för bland annat lärartjänster vid de högre statliga och kommunala skolorna (SU 230, Rskr 438), vidtogs med giltighet från och med den 1 januari 1953 vissa ändringar i bestämmelserna genom Kungl. Maj:ts beslut den 22 maj 1953.

I och med att verksamheten på försöksskolans högstadium utbyggdes, aktualiserades frågan om särskilda statsbidrag till denna verksamhet. Spörsmålet härom prövades vid *1953 års riksdag* (prop. 126, SU 139, Rskr 276). Därvid beslöts, att de nya statsbidragsgrunderna — som i vissa hänseenden fick retroaktiv verkan från och med budgetåret 1952/53 — skulle jämte 1951 års särskilda föreskrifter, i vad dessa tillkommit på grundval av riksdagens beslut, äga tillämpning till och med budgetåret 1954/55.

Med stöd av 1953 års riksdags beslut har Kungl. Maj:t den 30 juni 1953 utfärdat »Särskilda bestämmelser beträffande försöksverksamheten med nioårig enhetsskola», vilka bestämmelser alltså gäller intill utgången av innevarande budgetår. Såvitt rör lärarpersonalen på högstadiet har bestämmelserna, med verkan från och med den 1 juli 1954, undergått tämligen genomgripande ändringar, sedan *1954 års riksdag* dels i anledning av propositionen nr 137 (SU 141, Rskr 327) godkänt grunder beträffande bland annat inrättande av ordinarie lärartjänster i kunskapsämnen på försöks-

skolans högstadium, provisoriskt förfarande vid tillsättning av dylika tjänster samt förflyttningsskyldighet för ordinarie lärare i kunskapsämnen på försöksskolans högstadium, dels ock i anledning av propositionerna nr 149 och 160 (SU 139 och 140, Rskr 325 och 326) fattat beslut om inrättande av ordinarie folkskollärartjänster i 23 lönegraden bland annat på försöksskolans högstadium samt om grunder för avlöning vid dylika tjänster m. m.

Såsom framgår av den nu lämnade redogörelsen är de särskilda försöksskolebestämmelserna för fortsatt giltighet efter utgången av innevarande budgetår i vissa hänseenden beroende av riksdagens beslut. Bestämmelserna innehåller, förutom de föreskrifter som grundar sig på förutberörda beslut av 1951—1954 års riksdagar, jämväl en mängd rent administrativa föreskrifter. Bestämmelserna är i sin nu gällande lydelse intagna i statsliggaren för budgetåret 1954/55 s. 680—685. Såsom framgår av den inledande paragrafen gäller bestämmelserna — där ej annat angives — *försöksskolornas högstadium*, alltså klasserna 7—9. Beträffande det närmare innehållet i bestämmelserna torde här få hänvisas till statsliggaren.

Vid sidan av de särskilda försöksskolebestämmelserna gäller beträffande verksamheten på högstadiet bland annat olika av Kungl. Maj:t utfärdade, för alla försöksdistrikt tillämpliga föreskrifter rörande förstärkningsanordningar, regionalt samarbete, skolplikt vid nioårig försöksskola, m. m.

Den 16 juli 1954 har Kungl. Maj:t uppdragit åt skolöverstyrelsen att, efter samråd med överstyrelsen för yrkesutbildning, arbetsmarknadsstyrelsen och de sakkunniga för översyn av vissa statsbidrag på skolväsendets område, uppgöra och inkomma till Kungl. Maj:t med förslag till *dels* de särskilda bestämmelser beträffande försöksverksamheten med nioårig enhetsskola, som bör gälla från och med budgetåret 1955/56, *dels ock* de bestämmelser i övrigt rörande med försöksverksamheten sammanhängande anordningar på skolväsendets område, som överstyrelsen finner böra utfärdas för tillämpning från och med nämnda budgetår.

I anledning därav har *skolöverstyrelsen*, efter samråd med nämnda ämbetsverk och sakkunniga, med skrivelse den 15 december 1954 till Kungl. Maj:t avlämnat *förslag till särskilda bestämmelser om försöksverksamheten med nioårig enhetsskola*. Över förslaget har efter remiss yttranden avgivits av *statskontoret, statens lönenämnd, riksräkenskapsverket, statens pensionsanstalt, överstyrelsen för yrkesutbildning, arbetsmarknadsstyrelsen* och *de sakkunniga för översyn av vissa statsbidrag på skolväsendets område* ävensom av *Svenska stadsförbundet, Svenska landskommunernas förbund, Skolstyrelseförbundens rikskommitté, Läroverkslärarnas riksförbund, Statens folkskolinspektörers förbund, Städernas folkskolinspektörsförbund, Sveriges överlärarförbund, Sveriges folkskolläraryrkesförbund* och *Sveriges folkskolläraryrkesförbund* (gemensamt yttrande) samt *Svenska fackläraryrkesförbundet*. Därjämte har *Stockholms folkskoleledirektion* inkommit med yttrande i ärendet.

2. Skolöverstyrelsens förslag jämte remissyttranden.

Skolöverstyrelsens förslag innebär — förutom viss omdisposition av nuvarande bestämmelser — dels åtskilliga ändringar och nya föreskrifter i hänseenden, beträffande vilka Kungl. Maj:t äger besluta utan riksdagens medverkan, dels ock ändrade eller nya bestämmelser i frågor, som torde böra anmälas för eller underställas riksdagen. I nu förevarande sammanhang torde endast de spörsmål böra behandlas, för vilkas prövning riksdagens medverkan synes erforderlig. Detta gäller i första hand frågor om provisorisk reglering av anställnings- och avlöningsförhållanden m. m. beträffande lärare för den förberedande yrkesundervisningen i klass 9 y, inrättande av ordinarie övningslärartjänster på högstadiet samt viss jämkning av grunderna för försökskostnadsbidraget och bidraget till viss undervisningsmateriel. I samband därmed torde vidare få anmälas frågan om medelsanvisningen för nästa budgetår under anslaget till Folkskolor m. m.: Försökskostnadsbidrag. Därjämte torde få upptas vissa högstadiet avseende spörsmål om inrättande av parallellavdelningar, inställande av undervisningen för deltagande i pedagogiskt samarbete, nedsättning av undervisningsskyldighet i vissa fall, språktillägg och flyttningskostnadsersättning. Slutligen torde få behandlas frågan om förlängd giltighet av de med riksdagens medverkan tillkomna bestämmelser, som avses icke skola ändras till sin innebörd, och i samband därmed spörsmålet om de nya försöksskolebestämmelsernas giltighetstid överhuvudtaget.

Skolöverstyrelsens förslag omfattar även vissa föreskrifter rörande tjänste- och familjepension för de lärarkategorier på högstadiet, beträffande vilka pensionsfrågan ännu icke prövats av statsmakterna. Detta spörsmål torde få behandlas i annat sammanhang på föredragning av chefen för civildepartementet.

A. Lärare för den förberedande yrkesundervisningen i klass 9 y

Gällande bestämmelser. Beträffande verksamheten i klass 9 y gäller — utöver övriga för försöksverksamheten meddelade föreskrifter — i huvudsak följande bestämmelser.

För undervisningen i yrkesämnen (yrkesteori och yrkespraktik) i klass 9 y skall vara anställda *yrkeslärare*. För elevernas handledning under yrkespraktik i näringslivet må anlitas särskilda s. k. *handledare*. Heltidstjänst som yrkeslärare ledigförklaras och tillsättes i samma ordning som icke-ordinarie folkskollärartjänst. Sökande till yrkeslärarbefattning skall av överstyrelsen ha förklarats behörig att antagas till lärare vid försöksskola i det eller de ämnen, som lärartjänsten omfattar.

I *heltidstjänst i kunskapsämnen på högstadiet* må inräknas undervisning i övningsämnen och *yrkesämnen* med tillhoppa högst en tredjedel av det sam-

manlagda antalet veckotimmar på tjänsten. I *övningslärartjänst vid försöksskola*, med vilken är förenad undervisningsskyldighet i övningsämne minst 8 veckotimmar, må därutöver inräknas jämväl undervisning i *yrkesämnen*, dock ej med högre timantal än vad som motsvarar timtalet för övningsämnet eller övningsämnena. Undervisning i *yrkesämne* må vidare såsom *fyllnadstjänstgöring* inräknas i tjänst som fast anställd yrkeslärare vid central verkstadsskola, i övningslärartjänst vid statlig eller högre kommunal skola eller folk- och fortsättningskola enligt nyssnämnda för övningslärare vid försöksskola gällande bestämmelser, samt, i en omfattning motsvarande högst en tredjedel av det sammanlagda antalet veckotimmar på tjänsten, i tjänst som lärare i teoretiska eller praktiska läroämnen vid statlig eller högre kommunal skola.

Till *avlönning* åt yrkeslärare utgår *statsbidrag* med belopp, motsvarande skolans samtliga kostnader för ifrågavarande ändamål, dock med högst 7 kronor 40 öre för undervisningstimme (till kommunal yrkesundervisningsanstalt utgår motsvarande statsbidrag med 78 procent av totalkostnaderna, dock med högst 5 kronor 75 öre för undervisningstimme). Finnes det vara av betydelse för yrkesundervisningens ändamålsenliga bedrivande att anställa lärare med särskild kompetens eller särskilda kvalifikationer eller föreligger eljest särskilda skäl må skolöverstyrelsen underställa Kungl. Maj:t fråga om statsbidrag till avlöning åt yrkeslärare med högre belopp för undervisningstimme än nu angivits.

Till avlöning åt lärare i sådan yrkesavdelning (klassavdelning) i kommunal anstalt för yrkesundervisning, som till mer än hälften av det för avdelningen normala elevantalet består av elever, vilka i skolplikthänseende tillhör klass 9 y i försöksskola, utgår statsbidrag enligt samma grunder som för bidrag till avlöning åt yrkeslärare i försöksskola. Enligt dessa grunder utgår också statsbidrag till kostnaderna för ersättning för fyllnadstjänstgöring i yrkesämne.

F ö r s l a g. *Skolöverstyrelsen* framhåller, att åtskilliga faktorer, som föranlett att regleringen av avlönings- och anställningsförhållandena m. m. för lärarna i klass 9 y erhållit en helt provisorisk karaktär, fortfarande kvarstår. Ovisshet råder sålunda beträffande den framtida utformningen av lönefrågorna för yrkeslärarna inom yrkesundervisningen, vilka därför endast fått en provisorisk lösning. Vidare erinrar överstyrelsen om att frågan om yrkeslärarkårens utbildning ännu icke blivit löst i vad gäller utbildningen av lärarinnor i husligt arbete och vissa andra lärare. Med hänsyn härtill anser överstyrelsen en definitiv löne reglering för lärarna i 9 y ännu icke böra genomföras. Anställningsförhållandena synes alltså böra givas en provisorisk utformning. Då emellertid erfarenhet numera vunnits rörande ett stort antal för löneförhållandenas bedömning grundläggande faktorer, anser överstyrelsen, att förutsättningar föreligger för en fastare utformning av den provisoriska regleringen än vad hittillsvarande förhållanden medgivit.

Den förberedande yrkesundervisningen innefattar yrkesämnena med såväl yrketeoretiskt som yrkespraktiskt innehåll. Inom flertalet linjer har undervisningen en övervägande praktisk inriktning med visst mindre teoriinslag

som naturligt komplement till den yrkespraktiska undervisningen. Den yrkesteoretiska undervisningen torde, framhåller överstyrelsen, med hänsyn till ämnesinnehåll och uppläggning i allmänhet kunna jämföras med den undervisning i praktiska läroämnen, som bedrivs vid praktiska realskolor och motsvarande skolformer. På lärarna i dessa ämnen torde också i allmänhet böra uppställas behörighetskrav, som gäller för ämneslärare i praktiska läroämnen vid sådana skolformer. De yrkesteoretiska ämnena bör därför erhålla beteckningen **p r a k t i s k a l ä r o ä m n e n** och yrkeslärarna i dessa ämnen i princip anställas som **ä m n e s l ä r a r e i p r a k t i s k a l ä r o ä m n e n** och anställningsvillkoren regleras i anslutning härtill. Yrkeslärare med övervägande yrkespraktisk undervisning bör fortfarande benämnas **y r k e s l ä r a r e**. Den yrkespraktiska undervisningen innefattar ämneskretsen jordbrukspraktik, trädgårdsskötsel, husdjurskötsel, skogsvårdspraktik, avverkning och transport, hushållsarbete, sömnad, kontorsgöromål, butiksgöromål, verkstadsarbete och snickeri. Som en sammanfattande beteckning torde böra väljas termen **y r k e s a r b e t e**.

Beträffande **ä m n e s l ä r a r e i p r a k t i s k a l ä r o ä m n e n** anför överstyrelsen vidare huvudsakligen följande.

Praktiska läroämnen (yrkesteori) är *dels* yrkesräkning, jordbrukslära, husdjurslära, skogsvårdslära och avverknings- och transportplanering, *dels* yrkesritning, teknologi och branschkännedom, *dels* handelsräkning, handelslära, räkenskapslära, ekonomisk geografi, affärskorrespondens, stenografi och maskinskrivning, *dels* kostlära, hemvårdslära med material- och redskapslära, hemekonomi, sömnadsteori och barnavård med demonstrationer. Såsom praktiskt läroämne bör även, efter överstyrelsens bestämmande, anses annat ämne, som skall ge teoretiska kunskaper i anslutning till eller som förberedelse till yrkesarbete eller till visst yrke. Praktiska läroämnen bör få förekomma inom yrkesförberedande linje och, efter skolöverstyrelsens bestämmande, inom högstadiet i övrigt.

Då timplanerna upptar ett jämförelsevis ringa antal timmar praktiska läroämnen (yrkesteori) inom flertalet grenar av den förberedande yrkesutbildningen, torde undervisningen däri till stor del komma att handhavas av yrkeslärare. Endast i handelsämnen är yrkesteorin av större omfattning.

Överstyrelsen anser det emellertid vara av vikt, att särskilda tjänster i praktiska läroämnen inrättas, där detta låter sig göra. Om väl kvalificerade lärare skall kunna förvärfvas till dessa tjänster, bör de i lönehänseende jämföras med motsvarande tjänster vid praktiska kommunala realskolor. I praktiska läroämnen bör ordinarie adjunkts- eller ämneslärartjänster kunna inrättas i de ämnen, som motsvarar dem, vilka kan ingå i adjunktstjänster i praktiska läroämnen vid praktiska kommunala realskolor. Då det är fråga om en provisorisk löneroglering, bör övriga tjänster i praktiska läroämnen liksom yrkeslärartjänsterna tills vidare vara extra ordinarie.

Extra ordinarie adjunktstjänster och motsvarande ämneslärartjänster bör vidare endast inrättas i lönegraderna Ce 27 respektive Ce 25. Vid praktiska kommunala realskolor är dylika tjänster reserverade för *dels* handelslinjen beträffande handelsteknik (omfattande ämnena handelsräkning, bokföring, handelslära och handelsrätt, inköps- och försäljningsteknik) samt varu-

kännedom, dels för den tekniska linjen beträffande ämnena mekanik med hållfasthetslära, materiallära (teknisk varukännedom), beskrivande maskin- och byggnadslära, industriell ekonomi, ritteknik samt fältmätning och avvägning. På försöksskolans högstadium har motsvarande ämnen delvis andra benämningar och annat sakligt innehåll. Dessutom kan undervisning meddelas i andra yrkesgrenar, där ämnena i fråga om lärarens teoretiska utbildning ställer samma krav som i de nu uppräknade.

I fråga om adjunks- och ämneslärartjänster i Ce 27 respektive Ce 25 i praktiska läroämnen bör det därför ankomma på överstyrelsen att besluta, vilka ämnen som må ingå i tjänsterna och vilka behörighetsvillkor som skall gälla för lärarna. Överstyrelsen kommer därvid att tillse, att dylika tjänster inrättas endast i ämnen, där kraven på lärarnas teoretiska utbildning bör motsvara dem, som gäller för förut uppräknade ämnen.

För lärare, som undervisar i dylika ämnen bör, i den mån de ej erhåller tjänster, tillämpas reglerad befordringgång enligt Kungl. Maj:ts cirkulär den 8 maj 1953.

Beträffande andra praktiska läroämnen bör tills vidare ej inrättas särskilda tjänster. I stället bör tillämpas reglerad befordringgång. För närvarande gäller i detta hänseende kungl. brev den 30 juni 1948, som avser lönegraderna Cg 17 och Ce 17. Nämnade befordringgång bör tillämpas för lärare i stenografi och maskinskrivning samt annat praktiskt läroämne, som överstyrelsen bestämmer.

Den icke minst betydelsefulla konsekvensen av att yrkesteoretiska ämnen på högstadiet jämställas med praktiska läroämnen blir, att de för sistnämnda ämnen gällande timarvodena blir tillämpliga. Det torde därigenom bli möjligt att kunna förvärva väl kvalificerade lärare för den timtjänstgöring i yrkesteori, som ofta torde erfordras, då timtalet ej förslår till hel- eller halvtidsanställning.

Beträffande statsbidrag till avlöning åt lärare i praktiska läroämnen räknar överstyrelsen med samma grunder, som nu gäller för bidrag till avlöning åt lärare i kunskapsämnena, alltså bidrag med belopp motsvarande distriktets samtliga avlöningskostnader.

För yrkeslärarna bör — bortsett från lärarna i husligt arbete — enligt överstyrelsens mening i princip krävas motsvarande behörighet som för yrkeslärarna vid centrala verkstadsskolor. Undervisningen ligger på samma nivå som de centrala verkstadsskolornas första årskurs och kan på de yrkesområden, där en direkt jämförelse kan göras, sägas ha i stort sett samma uppläggning och kursinnehåll. Med hänsyn härtill bör, fortsätter överstyrelsen, löneställningen i princip avvägas efter för de centrala verkstadsskolorna gällande förhållanden och lönesystemet i övrigt i tillämpliga delar anknyta till dessa skolors system. Överstyrelsen anför härom vidare huvudsakligen följande.

För yrkeslärarna vid de centrala verkstadsskolorna gäller sedan den 1 juli 1951 en provisorisk lönereglering. Fast anställd yrkeslärare, som har full tjänstgöring, åtnjuter vid dessa skolor en årslön motsvarande årslönen i löneklass 20 å löneplan 1 i statens löneplansförordning med rätt till löneklassuppflyttningar t. o. m. löneklass 23. Yrkeslärare anses ha full tjänstgöring, därest han undervisar dels under 35 veckor av arbetsåret 37 vecko-

timmar i yrkesarbete och 4 veckotimmar i yrkesteoretiska ämnen, dels under återstoden av arbetsåret 45 veckotimmar i yrkesarbete. Arbetsåret omfattar cirka 46 veckor. Har lärare mindre än full tjänstgöring verkställs vissa avdrag å lönen, olika för teoriundervisningen och den praktiska undervisningen. Till vikarier och timplärare utgår ersättning i särskild ordning. För teoriundervisning utöver 4 veckotimmar utgår särskilt timarvode, vilket i princip synes avvägt efter TC 14.

Heltidsanställda yrkeslärare i 9 y torde böra placeras i lönegrad Ce 20. Undervisningsskyldigheten torde lämpligen fastställas till 35 veckotimmar. Med hänsyn till den föreslagna lägre undervisningsskyldigheten och det kortare arbetsåret vid försöksskolan i förhållande till de centrala verkstads-skolorna bör krävas en proportionsvis större undervisning i teoriämnen. Överstyrelsen föreslår, att minst 10 veckotimmar av undervisningsskyldigheten skall avse praktiskt läroämne. Möjlighet bör dock av bland annat schematekniska skäl föreligga att utbyta viss del, förslagsvis högst 4 veckotimmar, av sistnämnda undervisning mot undervisning i yrkesarbete. Därvid torde böra gälla den vid yrkesskolorna tillämpade evalveringsregeln 1 veckotimme praktiskt läroämne = 1,5 veckotimme yrkesarbete. Möjlighet bör lämpligen även finnas att i viss utsträckning — förslagsvis till högst en tredjedel — inräkna övningsämne i yrkeslärartjänst. Övningsämnet bör därvid ersätta undervisningen i yrkesarbete. Vid undervisning över den fastställda undervisningsskyldigheten torde i yrkesarbete ersättning böra utgå såsom för timplärare.

För extra ordinarie yrkeslärare bör avlöningsreglementet för folkskolan i tillämpliga delar gälla. Dock bör placering i löneklass ske enligt i statens allmänna avlöningsreglemente angivna grunder.

Yrkeslärare, som ej kan vinna extra ordinarie anställning, bör, där fråga ej är om fyllnadstjänstgöring, anställas som timplärare. För undervisningen i yrkesarbete torde böra fastställas särskilt timarvode.

Möjligheten att inräkna undervisning i yrkesarbete såsom fyllnadstjänstgöring i ämneslärar-, övningslärar- eller yrkeslärartjänst vid annan skola bör föreligga i ungefär samma utsträckning som nu. Behov torde emellertid även föreligga att i de föreslagna yrkeslärartjänsterna i viss utsträckning inräkna närmast motsvarande undervisning vid andra skolor. Överstyrelsen föreslår därför, att i sådan tjänst må kunna ingå praktiskt läroämne eller övningsämne eller närmast motsvarande undervisning vid kommunal anstalt för yrkesundervisning.

Till avlöning åt yrkeslärare torde i enlighet med de principer, som ligger till grund för statsbidragen till försöksdistriktens kostnader, statsbidrag böra utgå med belopp, motsvarande skolans samtliga kostnader för ifrågasvarande ändamål, dock självfallet endast i den mån undervisningen är statsbidragsberättigad och bedrivs i enlighet med gällande tim- och kursplaner och i övrigt meddelade bestämmelser.

Statsbidrag enligt samma grunder bör jämväl utgå till avlöning åt lärare i kommunal yrkesskola, där mer än hälften av elevantalet består av 9 y-elever. Om löneförmånerna i detta fall är gynnsammare än motsvarande förmåner i försöksskolan, bör dock statsbidraget begränsas till det belopp, som skulle ha utgått, om försöksskolans anställnings- och avlöningsförhållanden i stället gällt.

Vad beträffar undervisningen i h u s l i g t a r b e t e (yrkesarbetet hushållsarbete och sömnad jämte motsvarande praktiska läroämnen, nämligen kostlära, hemvårdslära med material- och redskapslära, hemekonomi, barnavård med demonstrationer samt sömnadsteori), bör denna enligt överstyrelsens förslag i anställningshänseende jämföras med motsvarande övningsämnen (hushållsgöromål och kvinnlig slöjd) och lärarna anställas som övningslärare, varvid dock löneställningen och kompetenskraven bör anknytas till för kommunala flickskolor gällande förhållanden. Överstyrelsen anför härom följande.

Med hänsyn till regleringens provisoriska natur bör ordinarie tjänster icke kunna inrättas. Stadgan och avlöningsreglementet för övningslärare och timplärarkungörelsen bör i tillämpliga delar gälla. Undervisningsskyldigheten bör sålunda vara 30 veckotimmar. I tjänsten bör jämväl få inräknas motsvarande övningsämne, dock med högst en tredjedel.

R e m i s s y t t r a n d e n. De av skolöverstyrelsen föreslagna grunderna för en provisorisk reglering av anställnings- och avlöningsförhållanden m. m. beträffande lärarna för den förberedande yrkesundervisningen i klass 9 y har i de flesta remissyttrandena tillstyrkts eller lämnats utan erinran. Statskontoret har dock förklarat sig bestämt avstyrka överstyrelsens förslag. Statens lönenämnd har icke blivit övertygad om att tiden är mogen för en så fast reglering som enligt överstyrelsens förslag av anställnings- och avlöningsförhållandena för hithörande lärarkategorier. Tre reservanter i lönenämnden har emellertid ansett en reglering av förevarande spörsmål i enlighet med överstyrelsens förslag vara oundgängligen nödvändig och har icke funnit det försvarligt med ett ytterligare fördröjande därav.

Statskontoret anför till motivering för sin avvisande ställning bland annat följande.

Vid bedömning av det framlagda förslaget kan enligt ämbetsverkets mening icke bortses från det förhållandet, att den undervisning som meddelas i klass 9 y skall vara yrkesförberedande och därför icke torde kunna jämföras med undervisningen i motsvarande ämnen vid en praktisk realskola. Kravet på vederbörlig lärarens kompetens lärare också merendels kunna sättas lägre än vid sistnämnda skolor.

När det gäller att ta ställning till frågan om lärarnas löneställning — detta gäller lärare såväl i praktiska läroämnen som i yrkesarbete — torde det ligga närmast till hands att utgå från förhållandena vid de kommunala yrkesundervisningsanstalterna. Jämväl därvid måste beaktas, att i klass 9 y undervisningen har yrkesförberedande karaktär, medan yrkes-skolorna har en målsättning som går vida längre. Redan med hänsyn härtill torde det stå klart, att ämbetsverket ställer sig avvisande till inrättande av ordinarie och extra ordinarie tjänster i lönegraderna 27 och 25 samt till tillämpning av bestämmelserna angående reglerad beföringsgång för vissa icke-ordinarie lärare.

Härtill kommer emellertid följande förhållanden. Som statskontoret framhöll i utlåtande den 14 juni 1951 över ett av skolkommissionen framlagt

betänkande rörande statsbidrag till yrkesundervisningsanstalterna, representerar yrkesskolväsendet en rik flora av skilda skoltyper. För lärarna har i regel icke kunnat uppställas krav på viss kompetens. Lärarkåren är ytterst heterogen. I betänkande angående yrkesutbildningen har 1952 års yrkesutbildningssakkunniga framlagt nya förslag rörande statsbidrag till denna undervisningsgren. De sakkunniga synes hysa den principiella uppfattningen, att statsbidraget åtminstone i första hand bör utgöras av procentbidrag å lärarlönerna, vilka i sin tur skulle utgå enligt ett av statsmakterna fastställt löneordning. De sakkunniga har emellertid — i avvaktan på tillkomsten av ett sådant löneordning — förordat ett bidragssystem, som bygger på principen om bidrag till varje undervisningsavdelning. Samtidigt har de sakkunniga hemställt, att särskilda sakkunniga måtte utses med uppdrag att utarbeta ett löneordning för lärare vid yrkesskolor.

Det förefaller uppenbart, att en löneordning för lärarna i klass 9 y — av vilken undervisning närmare erfarenheter ännu icke erhållits — icke redan nu bör åvägbringas. Därigenom skulle statsmakterna binda sig beträffande hela det svårbemästrade frågekomplexet rörande löneordningen för lärarna vid de egentliga yrkesskolorna. Skulle emellertid den av yrkesutbildningssakkunniga förordade utredningen tillsättas, synes det å andra sidan naturligt, att denna utredning jämväl får överväga spørgsmålet om löneordning för lärarna i klass 9 y.

Statskontoret ifrågasätter i stället vissa provisoriska ändringar i gällande statsbidragsbestämmelser. Med det statsbidragsbelopp å högst 7 kronor 40 öre per undervisningstimme, som nu utgår för undervisning i yrkesämnen, synes kommunerna enligt ämbetsverkets mening i allmänhet få full täckning för sina lönekostnader, såvitt gäller undervisning i yrkesarbete. Då detta däremot icke alltid lär vara fallet i fråga om mera kvalificerad undervisning, vill statskontoret icke motsätta sig, att bidragsbeloppet för undervisning i praktiska läroämnen, vilka kan jämföras med teoretiska allmänna ämnen, uppräknas till högst 11 kronor 55 öre (TC 21, ortsgrupp 3), därest undervisningen bestrides av adjunktskompetent lärare, samt eljest till högst 9 kronor 55 öre (TC 17, ortsgrupp 3). Ämbetsverket förutsätter därvid, att Kungl. Maj:t jämväl framdeles skall äga befogenhet att medge högre bidrag, om särskilda skäl föreligger.

Statens lönenämnd, som finner det ligga närmast till hands att tills vidare föreslå mindre långt gående åtgärder än de av överstyrelsen förordade, anser sig likväl icke böra motsätta sig en provisorisk reglering i huvudsaklig överensstämmelse med den föreslagna, därest en fastare ordning inom förevarande område bedömes nödvändig för försöksverksamhetens ändamålsenliga bedrivande. Lönenämnden anför vidare bland annat följande.

Vad angår lärartjänsterna i praktiska läroämnen kan lönenämnden biträda överstyrelsens förslag till lönegradsplacering. Vad åter rör lärarna i husligt arbete (yrkesarbetet hushållsarbete och sömnad jämte motsvarande praktiska läroämnen) har överstyrelsen ansett att dessa lärare skall jämföras med övningslärare i hushållsgöromål och kvinnlig slöjd och erhålla samma lönegradsplacering som sådana lärare vid kommunal flickskola.

Lönenämnden — som vid sin bedömning utgått från den av överstyrelsen föreslagna uppläggningsen av undervisningen i husligt arbete — vill icke motsätta sig förslaget, även om vissa betänkligheter kan anföras mot det samma med hänsyn därtill, att för lärare i hushållsarbete avses skola kunna godtagas lägre kompetens än den, som fordras av lärare i hushållsgöromål vid kommunal flickskola.

Vad angår yrkeslärarna innebär överstyrelsens förslag, att dessa lärare skall i lönehänseende jämföras med yrkeslärarna vid de centrala verkstadsskolorna. Undervisningsskyldigheten för enhetsskolans lärare synes emellertid bli avsevärt mindre omfattande än för lärarna vid verkstadsskolorna. Med hänsyn härtill och då — såsom framgår av vad överstyrelsen anført — undervisningen i enhetsskolan icke ligger på högre nivå än de centrala verkstadsskolornas första årskurs måste enligt lönenämndens mening starka betänkligheter anföras mot den föreslagna löneställningen. Nämnden anser för sin del att avlöningsförmånerna för hithörande lärare vid enhetsskolan bör sättas lägre än enligt den lönegrad, vilken lagts eller kan komma att läggas till grund för lönebestämningen för de centrala verkstadsskolornas yrkeslärare.

För undervisning på den praktiska linjen i 1947 års skolor i Stockholm må enligt Kungl. Maj:ts beslut den 4 juni 1954 folkskoledirektionen anställa lärare, som av direktionen prövats äga kompetens för ändamålet. Till avlöning åt lärare i praktiskt ämne på denna linje utgår statsbidrag med 78 procent av avlöningskostnaden, dock med högst 78 procent av det belopp för undervisningstimme, som skulle tillkomma läraren om han åtnjöt timarvode TC 15. *Stockholms folkskoledirektion* hemställer nu i sitt yttrande, att yrkeslärare måtte få anställas vid 1947 års skolors praktiska linje på samma villkor, som enligt överstyrelsens förslag skall tillämpas för motsvarande lärare i försöksskolorna.

B. Övningslärare

Enligt gällande bestämmelser skall stadgan och avlöningsreglementet för övningslärare samt med stöd av dessa utfärdade författningar äga motsvarande tillämpning beträffande övningslärare på försöksskolans högstadium. Därvid skall de särskilda föreskrifterna för folkskolan gälla, dock att ordinarie tjänst ej må inrättas och att beträffande kompetenskrav och löneställning skall tillämpas bestämmelserna för övningslärare vid kommunal realskola.

Skolöverstyrelsen föreslår — med erinran om att ordinarie ämneslärartjänster numera kan inrättas på försöksskolans högstadium — att även ordinarie övningslärartjänster skall få inrättas på högstadiet. Överstyrelsen finner vidare en ändring av nuvarande försöksskolebestämmelser påkallad i avseende å undervisningsskyldigheten för gymnastiklärare. Enligt 12 § 2 mom. övningslärarstadgan må gymnastiklärare, som handhar planläggning och övervakande av elevernas friluftsverksamhet vid allmänt läroverk, högre kommunal skola eller privatläroverk, härför tillgodoräkna

en veckotimme, därest han vid skolan undervisar 14—20 veckotimmar, och två veckotimmar, därest hans undervisning överstiger 20 veckotimmar. Då uppgiften att planlägga och övervaka elevernas fritidsverksamhet är i huvudsak av samma omfattning och innebörd för högstadiets gymnastiklärare som för motsvarande lärare vid kommunala realskolor, bör enligt överstyrelsens mening tillgodoräkning enligt nyssnämnda föreskrift i övningslärarstadgan medges även för högstadielärarna.

Mot ifrågavarande förslag har i remissyttrandena ingen erinran riktats.

C. Försökskostnadsbidrag m m.

Gällande bestämmelser m. m. Försökskostnadsbidraget utgör ett av leden i statens särskilda bidrag till försöksverksamheten med nioårig enhetsskola (prop. 1953:126, SU 139, Rskr 276). Försökskostnadsbidraget avses skola utgöra kompensation till försöksdistriktet för på högstadiet ökade kostnader främst i fråga om läroböcker, förbruknings- och undervisningsmateriel, skolskjutsar och inackordering. Enligt gällande försökskolebestämmelser skall försökskostnadsbidraget — som utanordnas för löpande budgetår — beräknas efter antalet elever på vederbörande försöksskolas högstadium vid läsårets början och utgå till distrikt i stad eller köping med 15 kronor per elev och läsår och till annat distrikt med 22 kronor per elev och läsår, dock att försöksdistrikt i stad eller köping med särskilt omfattande glesbebyggelse må, efter medgivande av Kungl. Maj:t i varje särskilt fall, åtnjuta försökskostnadsbidrag med det högre av nämnda belopp. Medel för ändamålet har sedan budgetåret 1953/54 anvisats under ett särskilt riksstatsanslag, Folkskolor m. m.: Försökskostnadsbidrag. För budgetåret 1953/54 var anslaget, som då inkluderade vissa retroaktiva bidrag, upptaget med 156 000 kronor; nettoutgiften för samma budgetår uppgick till 127 246 kronor. För innevarande budgetår är anslaget uppfört med 140 000 kronor (statsliggaren s. 688).

Vid 1953 års riksdag beslöts också att för försöksdistriktens del införa bland annat ett särskilt tilläggsbidrag till det för folkskolan utgående statsbidraget till lokaler och inventarier. Gällande bestämmelse härom har följande lydelse.

Till bestridande av kostnader för anskaffande av nya skollokaler åt försöksdistrikt — eller, där försöksverksamheten icke omfattar hela distriktet, motsvarande skolområde eller överlärardistrikt — genom nybyggnad eller om- och tillbyggnad eller genom ianspråktagande av kommunal byggnad eller inköp av annan befintlig byggnad samt för utförande av mera omfattande ändrings- och reparationsarbeten å befintliga skollokaler ävensom för anskaffande av den första uppsättningen inventarier till klassrum, gymnastiksal, slöjdsalar och skolkök samt, såvitt gäller den förberedande yrkesundervisningen, till skolverkstäder och andra lärosalar för denna undervisning må — oavsett för vilket eller vilka stadier av försöksdistriktets (skolområdets, överlärardistriktets) skolväsen lokalerna

äro avsedda — utöver statsbidrag enligt kungörelsen den 31 december 1945 (nr 882) angående statsbidrag till byggnadsarbeten för folkskoleväsendet utgå särskilt statsbidrag, motsvarande 8 procent av det statsbidragsbelopp, som utgår enligt nyssnämnda kungörelse.

Till bestridande av kostnader för anskaffande av den första uppsättningen nödvändiga inventarier i undervisningslokaler för klass 9 y må efter Kungl. Maj:ts prövning i varje särskilt fall statsbidrag utgå jämväl, då förutsättningar för statsbidrag enligt bestämmelserna i nyssnämnda kungörelse ej föreligga.

F ö r s l a g. Beträffande anslaget till försökskostnadsbidrag för budgetåret 1955/56 har *skolöverstyrelsen* i sina ordinarie anslagsäskanden föreslagit en av det ökande elevantalet på högstadiet betingad höjning av anslaget med 60 000 kronor till 200 000 kronor.

I förslaget till försöksskolebestämmelser förordar överstyrelsen vidare, att försöksdistrikt skall kunna få ett utöver förut angivna belopp förhöjt försökskostnadsbidrag, om Kungl. Maj:t med hänsyn till skatteunderlag eller andra liknande förhållanden så prövar skäligt. För ändamålet beräknar överstyrelsen för nästa budgetår en anslagshöjning med 60 000 kronor utöver det förut angivna beloppet av 200 000 kronor. Till stöd härför anför överstyrelsen följande.

I motionen II: 135 till 1954 års riksdag hemställdes, att till försöksdistrikt med särskilt omfattande glesbebyggelse, högt skattetryck eller andra speciella svårigheter, efter Kungl. Maj:ts prövning i varje särskilt fall finge utgå försökskostnadsbidrag med upp till 22 kronor i stad eller köping och upp till 33 kronor i landsbygdskommun per elev och år.

I utlåtande 1954: 8 avstyrkte statsutskottet motionen under hänvisning bland annat till att det för försöksdistrikten gällande särskilda statsbidragssystemet, vari försökskostnadsbidraget utgjorde ett led, borde i oförändrat skick prövas under den av 1953 års riksdag beslutade tidsperioden. Utskottet förutsatte emellertid, att vid den omprövning av hithörande statsbidragsfrågor, som komme att verkställas, behovet av att differentiera statsbidragen efter distriktens för försöksverksamhetens bedrivande varierande förutsättningar i ekonomiska och andra hänseenden upptoges till förnyat övervägande med ledning av då vunna erfarenheter samt med beaktande av övriga på förevarande spörsmål inverkan omständigheter.

Vid avvägningen av den kompensation för merkostnader till följd av försöksverksamheten, som beslutats av 1953 års riksdag, har hänsyn icke ansetts böra tagas till olika förutsättningar försöksdistrikten emellan i annan mån, än att försökskostnadsbidraget differentierats efter geografiska grunder. Såsom i motionen framhållits torde emellertid särskilt i kommuner med svagt skatteunderlag eller i övrigt mindre tillfredsställande ekonomiska förhållanden försöksverksamheten icke sällan draga dryga kostnader, som endast ofullständigt täckes av författningsenligt utgående statsbidrag. I likhet med motionären finner överstyrelsen det därför angeläget att åtgärder vidtages, som i möjligaste mån undanröjer de ekonomiska konsekvenserna i angivna hänseende.

Beträffande den förut återgivna bestämmelsen om bidrag till lokaler och inventarier föreslår överstyrelsen ett tillägg av innebörd, att efter Kungl.

Maj:ts prövning statsbidrag skall få utgå jämväl till anskaffande av den första uppsättningen nödvändiga inventarier och undervisningsmateriel för sådan undervisning i yrkesarbete eller praktiskt läroämne, som ej är anknuten till viss undervisningslokal. Till motivering härför anför överstyrelsen följande.

Till kostnader för anskaffande av den första uppsättningen nödvändiga inventarier i undervisningslokaler för 9 y kan för närvarande Kungl. Maj:t besluta, att statsbidrag må utgå även i fall, då förutsättningar härför författningsenligt icke föreligger. Inventariebegreppet tolkas därvid så vidsträckt att även stadigvarande undervisningsmateriel inkluderas. Inom vissa linjer förekommer emellertid icke inventarier i undervisningen i anknytning till viss typ av skollokal, och för den i dessa fall erforderliga undervisningsmaterielen kan därför särskilt statsbidrag ej utgå. Detta gäller exempelvis verktygsutrustningen inom den skogliga linjen, jordbruksmaskiner inom jordbrukslinjen samt skrivmaskiner i handelsundervisningen. Även i dessa fall bör Kungl. Maj:t i varje särskilt fall äga medgiva statsbidrag. Bidrag bör ej blott avse undervisningen i 9 y utan även yrkesarbete och praktiska läroämnena på högstadiet i övrigt.

R e m i s s y t t r a n d e n. Skolöverstyrelsens ifrågavarande förslag har vid remissbehandlingen i allmänhet tillstyrkts eller lämnats utan erinran. *Statskontoret* avstyrker dock att möjlighet tillskapas att höja försökskostnadsbidraget utöver eljest utgående belopp.

Sakkunniga för översyn av vissa statsbidrag på skolväsendets område — på grundval av vilkas utredning de särskilda statsbidragsbestämmelserna för försöksskolan tillkommit — erinrar med avseende å försökskostnadsbidraget om att de i nämnda utredning uttalat bland annat, att de föreslagna bidragen borde vara av provisorisk karaktär och att de icke borde automatiskt kunna påräknas vare sig för försöksverksamhetens sista fas eller för den definitiva enhetsskolan. En särskild prövning borde, framhåll de sakkunniga vidare, sedermera äga rum, huruvida och under vilken tid bidragen efter den löpande periodens slut fortfarande borde utgå samt om och i vilken grad beloppen därvid borde ändras. Enligt de sakkunnigas mening torde det visserligen ännu vara för tidigt att ifrågasätta ett slopande av de särskilda bidragsbestämmelserna för försöksdistrikten, men de sakkunniga finner det i vart fall tveksamt om man vid fastställandet av nya bestämmelser på området bör ytterligare utveckla det nuvarande bidragssystemet. Det kan, därest en utvidgning av bidragsmöjligheterna ändock anses böra genomföras, ifrågasättas, om icke i så fall det ökade bidraget i stället borde få formen av ett engångsbelopp, vars storlek Kungl. Maj:t finge bestämma från fall till fall.

Den av överstyrelsen föreslagna vidgade rätten till inventariebidrag synes de sakkunniga befogad. Det torde emellertid, anför de sakkunniga, böra betonas, att det endast bör vara fråga om undervisningsmateriel för stadigvarande bruk.

D. Övriga frågor

a) Inrättande av parallellavdelningar

Enligt de för folkskolestadiet nu gällande anvisningarna beträffande lärjungarnas fördelning på läraravdelningar m. m. (kungörelsen 1950: 137) må vid skola eller skolenhet, där lärjungeantalet ej överstiger sammanlagt 500, inom varje årsklass inrättas en parallellavdelning för varje påbörjat 35-tal lärjungar. Överstiger lärjungeantalet 500 bör medeltalet lärjungar i läraravdelningarna på folkskolestadiet icke understiga 32. För försöksskolans högstadium finnes inga särskilda bestämmelser i detta hänseende. *Skolöverstyrelsen* föreslår nu beträffande högstadiet, att klassavdelning skall få uppdelas i parallellavdelningar för varje påbörjat 30-tal lärjungar. Vid remissbehandlingen har erinran häremot endast riktats av *statskontoret*, som anser att i detta hänseende icke bör fastställas förmånligare regler än som för närvarande gäller för de allmänna läroverken. Liksom i varje avdelning av realskolans klasser bör enligt ämbetsverkets mening även på försöksskolans högstadium kunna undervisas 35 lärjungar i varje klassavdelning.

b) Pedagogiskt samarbete

Enligt § 43 mom. 5 folkskolestadgan må skolstyrelse efter bemyndigande av vederbörande folkskolinspektör förordna om undervisningens inställande högst tre dagar under ett läsår för att bereda lärare tillfälle att under pågående termin deltaga i kurser eller möten, som är av betydelse för hans lärarverksamhet. Enligt Kungl. Maj:ts beslut den 11 september 1953 äger skolöverstyrelsen medge, att undervisningen vid försöksskola må därutöver inställas högst två dagar under ett läsår för att bereda lärare tillfälle att åhöra annan lärares undervisning. Detta beslut har anmälts för riksdagen i propositionen 1954: 137 (s. 26). *Skolöverstyrelsen* föreslår nu att bemyndigandet av den 11 september 1953 skall gälla även för att bereda lärare tillfälle att deltaga i kurser eller möten av betydelse för försöksverksamheten. Mot detta förslag har ingen erinran riktats vid remissbehandlingen.

c) Nedsättning av undervisningsskyldighet

Enligt § 133 mom. 9 läroverksstadgan må för lärare, som ålagts omfattande arbetsuppgifter utom den egentliga undervisningstiden, den eljest stadgade undervisningsskyldigheten kunna minskas, dock icke utan skolöverstyrelsens medgivande med mera än två undervisningstimmar per vecka. Enligt § 72 mom. 3 stadgan för kommunala realskolor kan, då särskilda skäl prövas föreligga, minskning av den stadgade undervisningsskyldigheten för ämneslärare medges av skolöverstyrelsen, dock ej med mer än högst två undervisningstimmar i veckan i varje särskilt fall. Någon motsvarande föreskrift för försöksskolans högstadium har icke intagits i nu gällande försöksskolebestämmelser. *Skolöverstyrelsen* förklarar, att det

hittills rätt tvekan, om överstyrelsen haft möjlighet att nedsätta undervisningsskyldigheten för lärare med speciella arbetsuppgifter på högstadiet. Överstyrelsen föreslår nu för högstadiet en föreskrift av samma innebörd som den för realskolorna i detta hänseende gällande bestämmelsen. *Stockholms folkskoleledningen* anser, att det i särskilda fall bör finnas möjlighet för överstyrelsen att medge större nedsättning än två veckotimmar. I övrigt har vid remissbehandlingen ingen erinran framställts mot överstyrelsens ifrågavarande förslag.

d) Fyllnadstjänstgöring

Enligt gällande försöksskolebestämmelser må i tjänst som lärare i läroämnena vid statlig eller högre kommunal skola inräknas undervisning i kunskapsämnena på försöksskolas högstadium eller, beträffande undervisning i engelska, på försöksskolas mellanstadium eller inom folkskolan i övrigt. Har lärare i läroämnena vid statlig eller högre kommunal skola dylik fyllnadstjänstgöring, må lärare vid försöksskolan fullgöra viss del av sin undervisningsskyldighet vid den högre skolan. *Skolöverstyrelsen* föreslår att dessa bestämmelser kompletteras med en föreskrift av innebörd, att i heltidstjänst i läroämnena vid försöksskola skall kunna efter medgivande av överstyrelsen inräknas tjänstgöring i läroämnena vid statlig eller högre kommunal skola även i andra fall än som avses i nu gällande bestämmelser. Vad överstyrelsen sålunda föreslagit har icke föranlett några erinringar vid remissbehandlingen.

e) Språktillägg och flyttningskostnadsersättning

I anslutning till 1954 års riksdags beslut rörande folk- och småskollärares avlöningsförhållanden m. m. (prop. 160, SU 140, Rskr 326) har i 23 § 4 mom. avlöningsreglementet för folkskolan (Arf) och 12 § tilläggsbestämmelserna till Arf införts föreskrifter om språktillägg, innebärande att dylikt tillägg skall utgå till lärare vid folkskola, mindre folkskola eller småskola inom vissa av rikets nordligaste gränsorter. Tilläggsbeloppet utgör för ordinarie och extra ordinarie lärare 600 kronor per läsår och för extra lärare med föreskriven examen 2 kronor 20 öre per anställningsdag.

Enligt 25 § Arf utgår ersättning för flyttningskostnad endast då ordinarie lärare i folkskolan förflyttas på grund av indragning av övertalig tjänst eller eljest utan egen ansökan eller därom uttryckt önskan samt under förutsättning att förflyttningen medför ändring av stationeringsort eller innebär åläggande att byta bostad. För lärare, å vilken statens allmänna avlöningsreglemente (Saar) är tillämpligt, utgår flyttningskostnadsersättning enligt 33 § 3 mom. Saar, innebärande bland annat, att dylik ersättning utgår jämväl då ordinarie eller extra ordinarie lärare skall tillträda högre tjänst, som avses i Saar (dock ej vid befordran inom reglerad befordringsgång), eller till- eller frånträda förordnande å högre dylik tjänst.

Då grunderna beträffande anställnings- och avlöningsförhållanden m. m. för lärarna på försöksskolans högstadium år 1951 prövades av riksdagen (prop. 155, SU 126, Rskr 207), erhöll Kungl. Maj:t bemyndigande att besluta rörande tillämpning av Saar och Arf å nämnda lärare. Enligt gällande försöksskolebestämmelser skall för lärare i kunskapsämnen och folkskollärare i 23 lönegraden Arf och med stöd av detta utfärdade författningar äga motsvarande tillämpning, dock att dels lärare skall placeras och uppflyttas i löneklass på sätt som enligt Saar gäller för motsvarande lärare vid kommunal realskola, dels ordinarie adjunkt eller ämneslärare skall vara underkastad samma förflyttningsskyldighet som enligt 13 § B. Saar gäller för ordinarie lärare vid högre kommunal skola, dels ock lönetillägg enligt 23 § Arf icke skall tillkomma ifrågavarande lärare. För folkskollärare i 23 lönegraden gäller dessutom vissa av Kungl. Maj:t den 4 juni 1954 meddelade bestämmelser angående bland annat lön under tjänstledighet samt förflyttningsskyldighet (statsliggaren s. 687 och 688).

Skolöverstyrelsen föreslår nu att språktillägg skall inom de ifrågavarande orterna få utgå till folkskollärare i 23 lönegraden och till folkskollärare med full tjänstgöring på högstadiet (för folkskollärare med tjänstgöring av sistnämnda slag gäller kungl. brev den 6 juni 1952 angående avlöningsförmåner för folkskollärare vid full tjänstgöring vid högre skola, statsliggaren s. 617). Överstyrelsen åberopar svårigheterna att förvärva kvalificerade lärare till dessa trakter samt framhåller, att för folkskollärare tjänstgöring på högstadiet i vissa fall medför sämre löneförmåner än inom folkskolan i övrigt, därest språktillägget bortfaller; i andra fall blir löneökningen väl blygsam.

Överstyrelsen föreslår vidare, att lärare på högstadiet skall äga åtnjuta ersättning för flyttningskostnad samt rätt till anstånd med ändring av stationeringsort enligt de för lärare vid kommunala realskolor gällande grunderna. Här om anför överstyrelsen huvudsakligen följande.

Efter ändringar i Saar utgår från och med den 1 juli 1953 flyttningskostnadsersättning jämväl till lärare vid högre kommunala skolor under samma förutsättningar, som gäller för statstjänstemän. Dessa lärare kan dessutom medges anstånd med omstationering i samband med befordran eller tvångsförflyttning, varvid traktamente enligt allmänna resereglementet utgår. Sådana förmåner utgår icke till högstadiets lärare, då dessa är underkastade Arf. I motion I: 104 till 1954 års riksdag föreslogs, att lärarpersonalen på högstadiet skulle medgivas flyttningsersättning. I utlåtande 1954: 177 anförde statsutskottet, att denna fråga borde upptagas till prövning i samband med omarbetningen av bestämmelserna för enhetsskolan. Utskottet ställde sig positivt till motionärens yrkande i denna del.

Överstyrelsen finner det principiellt riktigt, att högstadiets lärare även i avseende å rätten till här ifrågavarande avlöningsförmåner jämställas med de kommunala realskolornas lärare. Icke minst med hänsyn till angelägenheten att trygga en god rekrytering av lärare till försöksskolorna bör möjlighet föreligga att bjuda dessa lärare förmåner, som utgå till lärare vid

motsvarande skolformer. Med hänsyn till gällande normer för statsbidragen till försöksdistrikten bör dessa förmåner utgå helt av statsmedel samt i konsekvens därmed beslut i dylika frågor fattas av skolöverstyrelsen.

Statskontoret — som icke vill motsätta sig, att flyttningskostnadsersättning utgår till lärare i kunskapsämnen och till övningslärare — finner sig ej kunna tillstyrka, att språktillägg får utgå på högstadiet. Ämbetsverket anför, att de speciella svårigheter i samband med undervisningen av finskspråkiga barn, som motiverat språktillägg i finskspråkig bygd, torde minska eller helt bortfalla i högre klasser.

Statens lönenämnd anser sig — om än med tvekan — kunna tillstyrka överstyrelsens förslag om språktillägg såsom ett provisorium. Vad överstyrelsen förordat rörande flyttningskostnadsersättning och anstånd med ändring av stationeringsort finner nämnden sig kunna biträda. Lönenämnden erinrar vidare om att nämnden tidigare framhållit såsom synnerligen angeläget, att frågan om ett förenhetligande så långt möjligt av avlöningsbestämmelserna för lärarpersonalen inom undervisningsväsendet i dess helhet vid lämplig tidpunkt upptas till prövning.

Läroverkslärarnas riksförbund framhåller, att ett genomförande av överstyrelsens förslag rörande flyttningskostnadsersättning är en nödvändig förutsättning för att försöksdistrikten skall kunna hävda sig i konkurrensen med övriga högre skolor om den kompetenta arbetskraften. Beträffande språktillägg finner förbundet det icke vara riktigt, att någon åtskillnad i detta hänseende göres mellan lärargrupperna, utan föreslår, att tillägg skall utgå till samtliga lärare i berörda kommuner. Förbundet hemställer vidare, att i försöksskolebestämmelserna inarbetas föreskrifter om partiell tjänstledighet — varom bestämmelse saknas i Arf — samt om tjänstledighet för studier för ämneslärare. Även *Stockholms folkskoleledirektion* framhåller angelägenheten av bestämmelser i sistnämnda hänseenden.

Folkskolläraryförbunden — som tillstyrker överstyrelsens förslag om språktillägg och icke riktar någon erinran mot vad överstyrelsen förordat rörande flyttningskostnadsersättning — anser, att folkskollärare med full tjänstgöring vid högre skola enligt kungl. brev den 6 juni 1952 även bör få uppbära arvode för undervisning i engelska enligt 23 § 3 mom. Arf.

f) Försöksskolebestämmelsernas giltighet

Skolöverstyrelsen föreslår, att försöksskolebestämmelserna med de av överstyrelsen förordade ändringarna och tilläggen skall gälla från och med den 1 juli 1955, dock att vissa av överstyrelsen föreslagna bestämmelser rörande pension avses skola lända till efterrättelse från och med den 1 juli 1951. Mot detta förslag har — såvitt nu är i fråga — vid remissbehandlingen ingen erinran framställts. Pensionsfrågorna kommer, såsom förut nämnts, att behandlas i annat sammanhang.

3. Departementschefen.

Såsom framgår av den lämnade redogörelsen kan *u n d e r v i s n i n g e n* i *y r k e s ä m n e n* (yrkesteori och yrkespraktik) i försöksskolans klass 9 y enligt *nu gällande bestämmelser* bestridas på följande olika sätt och med statsbidrag enligt följande olika grunder:

a) *I heltidstjänst i kunskapsämnen vid försöksskola* må inräknas undervisning i yrkesämnena vid skolan med högst en tredjedel av det sammanlagda antalet veckotimmar på tjänsten (15 § tredje st.). *Statsbidrag* till avlöning åt lärare i kunskapsämnena utgår med 100 procent (22 § 1 mom.).

b) *I övningslärartjänst vid försöksskola*, med vilken är förenad undervisningsskyldighet i övningsämne minst 8 veckotimmar, må därutöver inräknas undervisning i yrkesämnena vid skolan, dock ej med högre timtal än vad som motsvarar timtalet för övningsämnet eller övningsämnena (16 §). *Statsbidrag* till avlöning åt övningslärare utgår enligt folkskolans grunder, alltså med 78 procent (22 § 2 mom.).

c) Undervisning i yrkesämne må såsom *fyllnadstjänstgöring* inräknas i *tjänst som fast anställd yrkeslärare vid central verkstadsskola, i övningslärartjänst vid statlig eller högre kommunal skola eller folk- och fortsättningskola* enligt de bestämmelser, som angivits under b), samt — i en omfattning motsvarande högst en tredjedel av det sammanlagda antalet veckotimmar på tjänsten — i *tjänst som lärare i läroämnen vid statlig eller högre kommunal skola* (20 §). Försöksdistriktet har att till den skola, vid vilken tjänsten är placerad, utge ersättning med belopp, motsvarande det timarvode, som skulle ha utgått, därest läraren fullgjort ifrågavarande undervisning såsom tilläggstimmar vid den egna skolan. Till dylik ersättning utgår *statsbidrag* enligt de grunder, som anges i det följande under d) (23 § 2 mom.).

d) Undervisningen i yrkesämnena bestrides i övrigt av *yrkeslärare*, för vilka inga av Kungl. Maj:t meddelade avlöningsbestämmelser gäller (17—19 §§). Till avlöning åt yrkeslärare utgår *statsbidrag* med belopp motsvarande skolans samtliga kostnader för ändamålet, dock med högst 7 kronor 40 öre för undervisningstimme (till kommunal yrkesskola utgår nu statsbidrag med 78 procent av totalkostnaderna, dock med högst 5 kronor 75 öre för undervisningstimme). Finnes det vara av betydelse för yrkesundervisningens ändamålsenliga bedrivande att anställa lärare med särskild kompetens eller särskilda kvalifikationer eller föreligger eljest särskilda skäl, äger Kungl. Maj:t medge statsbidrag med högre belopp per undervisningstimme än nyss sagts (22 § 3 mom.).

e) Till avlöning åt lärare i sådan yrkesavdelning (klassavdelning) i *kommunal anstalt för yrkesundervisning*, som till mer än hälften består av elever, vilka i skolplikthänseende tillhör klass 9 y i försöksskola, utgår *statsbidrag* med under d) angivet belopp.

Skolöverstyrelsen har nu föreslagit en provisorisk tjänste- och lönereglering för lärare i klass 9 y, innebärande dels inrättande av lönegradsplacerade yrkeslärartjänster, dels inrättande av särskilda adjunkts- och ämneslärartjänster för undervisning i de yrkesteoretiska ämnena, dels ock införande av möjlighet att för undervisning i husligt arbete anställa yrkeslärare såsom övningslärare med tjänstgörings- och avlöningsförhållanden anknutna till de för övningslärare i hushållsgöromål och kvinnlig slöjd vid kommunal flickskola gällande grunderna. Mot detta förslag har vid remissbehandlingen starka betänkligheter anförts av statskontoret och statens lönenämnd. Statskontoret har sålunda bestämt avstyrkt bifall till förslaget, medan lönenämnden för sin del, utan att ha blivit övertygad om att tiden är mogen för en reglering av hithörande spörsmål i enlighet med överstyrelsens förslag, icke velat motsätta sig ett genomförande av detta, dock med vissa jämkningar i olika hänsenden.

För egen del finner jag mig icke kunna biträda överstyrelsens ifrågasvarande förslag. Det är enligt min mening ej välbetänkt att i nuvarande läge, innan frågan om en tjänste- och lönereglering för de kommunala yrkeskolornas yrkeslärare prövats, genomföra en dylik provisorisk reglering för försöksskolans yrkeslärare. Jag har vidare icke blivit övertygad om behovet och lämpligheten av att för den förberedande undervisningen i yrkesteoretiska ämnen i klass 9 y inrätta särskilda adjunkts- och ämneslärartjänster efter förebild av förhållandena vid de praktiska kommunala realskolorna. Jag anser mig icke heller kunna tillstyrka den av överstyrelsen föreslagna särställningen för yrkeslärare i husligt arbete.

Med hänsyn till vikten av att försöken med den förberedande yrkesundervisningen i klass 9 y bedrives på ett ändamålsenligt sätt och att försöksdistriktens möjligheter att rekrytera lärare för denna undervisning på allt sätt underlättas, har jag emellertid övervägt vilka anordningar i detta syfte, som lämpligen kan vidtagas utan att frågan om en fastare reglering av de inom skolväsendet kommunalt anställda yrkeslärarnas tjänstgörings- och avlöningsförhållanden föregripes. Det måste härvid beaktas, bland annat, att försöksskolorna till stor del är belägna på orter, där undervisning i övrigt på högstadienivån antingen helt saknas eller ock är anordnad i begränsad utsträckning och där alltså tillgången på lärare utanför försökskolan är av liten omfattning. För lärarerekryteringen och för ett ändamålsenligt utnyttjande av den disponibla arbetskraften är det av vikt att kunna genom olika kombinationer bereda lärarna full tjänstgöring. I detta syfte är bland annat möjligheterna till fyllnadstjänstgöring av icke oväsentlig betydelse. De nuvarande, till sin konstruktion rätt olika anordningarna för att bestrida den förberedande yrkesundervisningen får ses mot bakgrunden av dessa förhållanden. Det är önskvärt, att dessa anordningar i organisatoriskt hänseende icke ytterligare kompliceras. Jag har emellertid funnit det möjligt att medelst vissa mindre jämkningar av de nuvarande bestäm-

melserna åstadkomma tills vidare godtagbara lösningar av de problem, som på detta område är mest trängande.

Samtidigt med dessa jämkningar bör i anslutning till den statsbidragsreform för de kommunala yrkesskolorna, som i annat sammanhang föreslås, genomföras en omläggning av statsbidragsgrunderna för den förberedande yrkesundervisningen i syfte att bereda skoldistriktet full ersättning för de avlöningskostnader, som kan anses böra rimligen följa med denna undervisning. Omläggningen av statsbidragsgrunderna syftar främst på bidraget till kostnaderna för avlöning av yrkeslärare, där 100-procentsregeln hittills stått i relation till maximeringen av motsvarande statsbidrag vid de kommunala yrkesskolorna.

Med dessa utgångspunkter har jag ansett mig böra föreslå följande ändringar beträffande de nyss under a)–e) angivna anordningarna.

a) Den rent yrkesteoretiska undervisningen i klass 9 y är för närvarande av större omfattning endast på handelslinjen. Det är också främst på denna linje, som det torde föreligga ett klart motiverat behov av att i vissa ämnen ha tillgång till lärare med högre kompetens än vad egentliga yrkeslärare i regel besitter. Med hänsyn härtill bör möjligheten att i *lärartjänst i kunskapsämnen* inräkna undervisning i yrkesämnen utökas till att omfatta högst två tredjedelar av det sammanlagda antalet veckotimmar på tjänsten, såvitt gäller de rent yrkesteoretiska ämnena på handelslinjen (enligt gällande förebild till timplanen för klass 9 y: handelsräkning, handelslära, räkenskapslära, ekonomisk geografi och affärskorrespondens). Därest dylik tjänst med mer än en tredjedel av undervisningsskyldigheten i yrkesämnen ledigförklaras i ämneskombination, som är tillåten för ordinarie adjunktstjänst (se läroverksstadgan § 175 mom. 3) eller för ämneslärartjänst (se statsliggaren s. 631) vid praktisk kommunal realskola, bör den få vara ordinarie, om denna anställningsform eljest gäller för tjänsten. Fastställer överstyrelsen inom ramen av ifrågavarande ämnen på handelslinjen annan ämneskombination än de nyss åsyftade, bör tills vidare endast icke-ordinarie anställning medges. I övrigt bör de enligt a) nu gällande bestämmelserna — även i fråga om *statsbidrag* — alltjämt gälla. Dock torde Kungl. Maj:t böra äga att, om särskilda skäl föreligger, efter prövning i det enskilda fallet medge inräkning av yrkesämnen upp till högst två tredjedelar av undervisningsskyldigheten även i fråga om andra yrkesteoretiska ämnen än förut angivits. Ett dylikt bemyndigande synes erforderligt bland annat med hänsyn till att tid efter annan försök med nya linjegrenar inom klass 9 y prövas och timplanerna ändras.

b) På grund av att lärarna i husligt arbete mera sällan har dubbelkompetens (i både hushållsgöromål och sömnad), torde det i de mindre och medelstora försöksdistriktet vara förenat med svårigheter att åstadkomma fulltidstjänstgöring för en yrkeslärare i husligt arbete. Antalet timmar

enligt nu gällande förebild till timplanen är på husmodersgrenen i hushåll 16 och i sömnad och barnavård 7 samt på lantushållsgrenen i hushåll 13, i sömnad och barnavård 6 och i trädgårdsskötsel m. m. 4. Med hänsyn härtill torde det vara nödvändigt att i större utsträckning än beträffande andra yrkesämnen utnyttja *övningslärare* för undervisningen i husligt arbete. För att därvid möjliggöra en tillfredsställande lärarrekrutering torde den nuvarande regeln, att antalet veckotimmar i yrkesämnen för övningslärare ej får överstiga antalet veckotimmar i övningsämnen, böra hävas såvitt gäller yrkesämnen i husligt arbete. Den grundläggande bestämmelsen om att det alltid skall ingå minst 8 veckotimmar övningsämnen i övningslärartjänst bör däremot bibehållas. Nuvarande grunder för *statsbidrag* till avlöning åt övningslärare torde böra bibehållas.

c) De nuvarande organisatoriska bestämmelserna om *fyllnadstjänstgöring* i yrkesämnen synes icke böra ändras. De jämkningar, som under a) och b) föreslagits med avseende å möjligheterna för lärare i kunskapsämnen och övningslärare vid den egna försöksskolan att undervisa i yrkesämnen, bör alltså icke gälla beträffande motsvarande fyllnadstjänstgöringsfall. Med utgångspunkt i den vid 1953 års riksdag tills vidare antagna principen, att statsbidrag till avlöning åt lärare för den förberedande yrkesundervisningen i klass 9 y skall utgå med 100 procent och med hänsyn till vad jag i det följande under d) ämnar föreslå, torde *statsbidrag* till den ersättning, som försöksdistrikt enligt vederbörliga bestämmelser har att utge för fyllnadstjänstgöringen, böra tills vidare utgå med 100 procent.

d) Vid en omprövning av grunderna för *statsbidraget* till kostnaderna för avlöning åt *yrkeslärare* synes mig särskilt följande omständigheter böra beaktas. Med nuvarande statsbidragsbelopp — högst 7 kronor 40 öre per undervisningstimme — torde försöksdistriktet icke utan förhållandevis betydande egna ekonomiska insatser kunna ge sina yrkeslärare någon fastare anställning. Ehuru det nuvarande statsbidragsbeloppet formellt är avsett att utgöra 100 procent av avlöningskostnaderna, torde det i de flesta fall icke räcka ens till timarvodesavlöning. I annat sammanhang föreslås nu en förbättring av statsbidraget till de kommunala yrkesskolorna, bland annat för avlöningskostnader. Förslaget innebär på denna punkt också en väsentlig förenkling av statsbidragssystemet. Även för försöksskolans klass 9 y synes det vara motiverat såväl att lyfta statsbidragsnivån upp till den antagliga verkliga och samtidigt från det allmännas synpunkter godtagbara lönekostnadsnivån som att förenkla statsbidragssystemet; den nuvarande maximeringen av statsbidragsbeloppet per undervisningstimme medför självklart komplicerade statsbidragsrekvisitioner och tidsödande granskning.

Den grundläggande statsbidragsregeln bör, liksom hittills, tills vidare vara, att statsbidraget till kostnaderna för avlöning åt yrkeslärare skall utgå med belopp motsvarande distriktets samtliga kostnader för ändamålet.

När det sedan gäller den erforderliga maximeringen av statsbidraget, synes i första hand den ändringen böra vidtagas, att bidraget bestämmes per veckotimme, som angives i den för undervisningen i vederbörlig ordning fastställda timplanen, i stället för såsom nu per fullgjord undervisningstimme. Genom denna ändring kommer statsbidrag att beräknas även för avlöning under helgdagar, lov eller motsvarande ledighet, vilket från rekryteringssynpunkt är av betydelse. Det är vidare väsentligt enklare att beräkna totalantalet veckotimmar i yrkesämnen med avdrag för de veckotimmar, som bestritts enligt a)—c), än att göra motsvarande uträkning med avseende å antalet undervisningstimmar.

Det synes vidare lämpligt, att maximeringen av statsbidraget i förhållande till distriktets verkliga kostnader icke, såsom nu, göres för varje timme utan att den i stället tar sikte på det sammanlagda belopp, som för helt redovisningsår skall utgå i statsbidrag för ifrågavarande, i gällande timplan upptagna veckotimmar. Genom en dylik maximering möjliggöres för distriktet att, inom ramen för det relativt lätt uppskattade totalbidraget för redovisningsåret, själv göra den differentiering av avlöningen, som kan finnas påkallad vid anställande av den för skilda slag av yrkesundervisning erforderliga arbetskraften. Vidare underlättas statsbidragsrekvisitionen och granskningen av densamma högst väsentligt.

Vad därefter gäller storleken av det statsbidragsbelopp per veckotimme, som skall reglera storleken av det maximala statsbidraget för helt redovisningsår, må följande synpunkter anföras. Beloppet torde böra ortsgrupperas men däremot icke i övrigt differentieras; en gradering alltefter yrkesgren torde med hänsyn till den mångförgrenade verksamheten i klass 9 y icke kunna genomföras på ett rättvist sätt och torde för övrigt icke vara ändamålsenlig för att få fram ett tillfredsställande men samtidigt enkelt statsbidragssystem. Det bör vidare beaktas att det i vissa fall kan bli nödvändigt att såsom timlärare i de yrkestestetiska ämnena anlita relativt högt avlönad arbetskraft, exempelvis adjunkts- eller ämneslärarkompetenta lärare, vilka kan förutsättas kräva timarvode såsom för övertimmar vid den egna skolan, medan i andra fall åter förhållandevis billig arbetskraft kan utnyttjas. I praktiken torde avlöningskostnaderna för den förberedande yrkesundervisningen alltså spridas över en ganska vid skala, såväl i fråga om själva avlöningsnivån som beträffande begreppet full tjänstgöring (exempelvis för adjunkts- och ämneslärarkompetenta lärare genomsnittligt 21,5—26,5 veckotimmar, för övningslärare 30 veckotimmar, för vissa yrkeslärare 37—45 veckotimmar). För att rekrytera ett tillfredsställande urval av yrkeslärare för olika grenar kan det vara nödvändigt för distriktet att bereda lärare en fastare anställning medelst vissa avlöningsförmåner under tjänstledighet, sjukdom, o. d. Statsbidraget bör rimligen avses skola innefatta täckning även för dylika kostnader.

Med dessa överväganden har jag ansett mig böra föreslå, att ifrågavarande

de statsbidragsbelopp per veckotimme avväges till följande belopp i kronor räknat:

Ortsgrupp			
2	3	4	5
370	385	400	415

Krontalen utgör ungefär 1/35 av belopp mellan 22 och 23 löneklassen. Det torde få ankomma på Kungl. Maj:t att besluta om erforderliga jämkningar av dessa krontal i den mån så påkallas med hänsyn till ändringar av den för statstjänstemännen gällande allmänna lönenivån.

e) För att icke vid försöksverksamhetens bedrivande valet mellan att anordna den förberedande yrkesundervisningen i försöksskolan och att förlägga den till *kommunal yrkesskola* skall influeras av ekonomiska synpunkter, bör tills vidare alltså gälla den principen, att till avlöning åt lärare i sådan yrkesavdelning vid kommunal yrkesskola, som till mer än hälften av det för avdelningen normala elevantalet består av elever, vilka i skolpliktshänseende tillhör klass 9 y i försöksskola, *statsbidrag* skall utgå med 100 procent av avlöningskostnaderna. För här avsedd yrkesskolavdelning bör alltså det statsbidrag till avlöningskostnader, som i annat sammanhang föreslås, uppräknas till 100 procent.

Med anledning av den av Stockholms folkskoledirektion i samband med remissbehandlingen gjorda framställningen rörande bland annat statsbidrag till avlöning åt lärare i praktiska ämnen på den praktiska linjen av 1947 års skolor i Stockholm förordar jag, att den nu gällande statsbidragsgrunden omlägges i huvudsaklig överensstämmelse med vad jag i det föregående förordat. Statsbidrag bör således utgå med 78 procent av distriktets kostnader för ändamålet, dock ej med högre sammanlagt belopp för redovisningsår än som motsvarar ett visst statsbidragsbelopp per veckotimme. Sistnämnda belopp synes böra avvägas till 320 kronor. Det bör ankomma på skolöverstyrelsen att bestämma det högsta antal veckotimmar per läsår, för vilket statsbidrag må utgå.

Merkostnaderna för den omläggning av statsbidragsgrunderna för avlöning åt yrkeslärare, som jag nu förordat, synes för nästa redovisningsår kunna uppskattas till ett sammanlagt belopp av mellan 200 000 och 250 000 kronor.

Jag biträder skolöverstyrelsens förslag, att från och med nästa budgetår ordinarie övningslärartjänster skall få inrättas på försöksskolans högstadium. Jag har icke heller någon erinran mot förslaget, att bestämmelserna om undervisningsskyldighet för gymnastiklärare på högstadiet utformas så, att lärare, vilken handhar planläggning och övervakande av elevernas friluftsverksamhet, för dessa uppgifter må tillgodoräkna veckotimmar enligt samma grunder, som i detta hänseende gäller för gymnastiklärare vid kommunal realskola. Jag får i anslutning härtill anmäla,

att skolöverstyrelsen och statskontoret i annat sammanhang tillstyrkt bifall till en ansökning av Sköns försöksdistrikt om rätt till här avsedd tillgodoräkning för en gymnastiklärare under redovisningsåret 1954/55. Om ej riksdagen framställer någon erinran däremot, torde Kungl. Maj:t vilja bifalla denna ansökning och eventuellt andra liknande ansökningar, som kan komma att göras för innevarande redovisningsår.

Den automatiska ökningen för nästa budgetår av medelsanvisningen under förslagsanslaget till Folkskolor m. m.: Försökskostnadsbidrag torde i enlighet med skolöverstyrelsens beräkningar böra uppskattas till 60 000 kronor. Skolöverstyrelsen har på denna punkt vidare föreslagit, att försöksdistrikt skall kunna få ett utöver det enligt gällande grunder utgående bidraget förhöjt bidragsbelopp, om Kungl. Maj:t så prövar skäligt med hänsyn till skatteunderlag eller andra liknande förhållanden. För detta ändamål har överstyrelsen beräknat en anslagshöjning med ytterligare 60 000 kronor. Jag finner mig emellertid icke böra tillstyrka någon ändring beträffande grunderna för försökskostnadsbidragets storlek. Förevarande anslag, som nu är uppfört med 140 000 kronor, torde alltså för nästa budgetår böra höjas med 60 000 kronor till 200 000 kronor.

Jag anser mig böra biträda överstyrelsens förslag, att Kungl. Maj:t skall äga att efter prövning i varje särskilt fall medge bidrag till den första uppsättningen nödvändiga inventarier och undervisningsmateriel för sådan undervisning, som ej är anknuten till viss undervisningslokal. Denna bidragsmöjlighet bör dock enligt min mening endast gälla den förberedande yrkesundervisningen i klass 9 y och den torde, såsom statsbidragsakkunniga framhållit, i fråga om undervisningsmateriel endast böra avse stadigvarande dylik materiel. Förevarande bidrag, som innebär en komplettering av det för folkskolan utgående byggnadsbidraget, avses skola beräknas enligt samma grunder, som gäller för sistnämnda bidrag.

I fråga om grunderna för inrättande av parallellavdelningar på försöksskolans högstadium har skolöverstyrelsen föreslagit en regel av innebörd, att parallellavdelning skall få inrättas för varje påbörjat 30-tal elever. För egen del anser jag mig i nuvarande läge, med hänsyn bland annat till rådande lärarbrist inom skolväsendet, icke kunna för försöksskolans högstadium i princip förorda ett lägre delningstal än det som för närvarande tillämpas beträffande de med högstadiet parallella skolformerna. Som huvudregel bör alltså gälla, att parallellavdelning må inrättas för varje påbörjat 35-tal lärjungar. Det synes mig dock angeläget att undantag göres för odifferentierade klasser på högstadiet. I dylika klasser bör parallellavdelning få inrättas för varje påbörjat 30-tal elever.

Beträffande förstärkningsanordningar i försöksskolan torde det liksom hittills få ankomma på Kungl. Maj:t att besluta i huvudsaklig överensstäm-

melse med vad som i dylikt hänseende gäller för de högre skolornas motsvarande stadium.

Jag har ingen erinran mot att den genom Kungl. Maj:ts beslut den 11 september 1953 medgivna möjligheten att i försöksdistrikt inställa undervisningen högst två dagar per läsår för visst pedagogiskt samarbete får utnyttjas även för att ge lärare tillfälle att deltaga i kurser eller möten av betydelse för försöksverksamheten.

Vid 1951 års riksdag (prop. 155 s. 26) beslöts beträffande undervisningsskyldigheten för lärarna i kunskapsämnen på högstadiet, att denna skulle helt överensstämma med undervisningsskyldigheten för motsvarande lärare vid kommunala realskolor. Statsmakterna har således redan godkänt den av överstyrelsen ifrågasatta möjligheten att i särskilda fall för lärare i kunskapsämnen nedsätta den eljest stadgade undervisningsskyldigheten med högst två veckotimmar. En föreskrift rörande denna möjlighet torde böra inflyta i försöksskolebestämmelserna.

En utvidgning av möjligheterna till fyllnadstjänstgöring för lärare i kunskapsämnen på högstadiet synes angelägen bland annat från rekryteringssynpunkt. Jag har ingen erinran mot överstyrelsens förslag på denna punkt. Fyllnadstjänstgöringen bör kunna avse även annan försöksskolas högstadium.

Vid 1951 års riksdag (prop. 155 s. 30) erhöll Kungl. Maj:t bemyndigande att besluta rörande tillämpningen av Saar och Arf å högstadiets lärare i kunskapsämnen. Detta bemyndigande synes alltjämt böra gälla, enär ingetdera reglementet utan särskilda ändringar är möjligt att tillämpa beträffande ifrågavarande lärare.

Jag biträder överstyrelsens förslag rörande flyttningens kostnader sättnings och anstånd med ändring av stationeringsort, vilket förslag alltså bör gälla med avseende å de lönegradsplacerade lärarna på högstadiet. Språktillägg utgår enligt beslut vid fjolårets riksdag till lärare i folkskolan i finskspråkiga bygder. Jag är icke beredd att förorda, att rätten till språktillägg utsträcker till att gälla för andra lärarkategorier. Beträffande folkskollärare med full tjänstgöring vid högre skolor, bland annat vid försöksskolans högstadium, får jag erinra om att det enligt beslut vid 1950 års riksdag (prop. 185, SU 163, Rskr 299) och 1952 års riksdag (prop. 153, SU 175, Rskr 334) ankommer på Kungl. Maj:t att bestämma storleken av de tilläggsarvodena, som må utgå till dylika folkskollärare. Det torde också få ankomma på Kungl. Maj:t att senare pröva de vid remissbehandlingen gjorda framställningarna om inarbetande i försöksskolebestämmelserna av Saars föreskrifter rörande bland annat partiell tjänstledighet och tjänstledighet för studier.

Jag torde i detta sammanhang även få anmäla ett här tidigare icke berört spörsmål, nämligen frågan om utbyte av ordinarie lärare

tjänst i kunskapsämnen mot extra ordinarie dylik tjänst på högstadiet. Enligt beslut vid 1952 års riksdag (prop. 153, SU 175, Rskr 334) må såsom ett led i åtgärderna för avhjälpan av lärarbristen vid de högre skolorna sådant utbyte ske beträffande visst antal ordinarie lärartjänster vid allmänna läroverk, högre kommunala skolor m.fl. läroanstalter. Närmare bestämmelser härom har intagits i kungl. brev den 19 december 1952 (statsliggaren s. 619). Den huvudsakliga innebörden av dessa bestämmelser är, att ordinarie tjänst, som varit ledigförklarad minst två gånger under loppet av minst ett år utan att kunna besättas med ordinarie innehavare, må kunna utbytas mot extra ordinarie tjänst med samma lönegradsnummer eller mot extra ordinarie tjänst med det lägre av de två för ordinarie tjänst av motsvarande slag gällande lönegradsnumren. Till utbytestjänst som adjunkt i Ce 27 må därvid ifrågakomma även den, som ej genomgått praktisk lärarkurs (provår) och till utbytestjänst som ämneslärare i Ce 25 även den, som icke i fråga om omfattningen av fullgjord tjänstgöring uppfyller kraven för extra ordinarie anställning. Från försöksdistriktens sida har framställts önskemål om möjligheter till liknande åtgärder beträffande adjunks- och ämneslärartjänster på försöksskolans högstadium. Med hänsyn till den mycket kännbara lärarbristen på högstadiet synes dessa önskemål böra tillgodoses. Jag förordar därför, att utbyte enligt samma grunder som för de högre skolorna skall från och med nästa budgetår få ske beträffande sammanlagt 20 adjunks- och ämneslärartjänster på försöksskolans högstadium.

I den mån jag icke i det föregående föreslagit ändring eller tillägg beträffande de av riksdagen vid skilda tillfällen godkända grunderna för högstadieverksamheten i olika hänseenden, torde de av riksdagen sålunda godkända grunderna böra gälla i oförändrad form.

Grunderna för högstadieverksamheten torde, med de ändringar och tillägg som i det föregående förordats, lämpligen böra erhålla giltighet tills vidare. De bestämmelser, som bör utfärdas med stöd av riksdagens beslut, och i övrigt erforderliga föreskrifter rörande försöksverksamheten torde liksom hittills böra sammanarbetas till särskilda försökskolebestämmelser. I dessa torde även böra införas de föreskrifter, som påkallas i anledning av vad jag under föregående avsnitt förordat beträffande den fackliga ledningen i försöksdistriktet. De nya försökskolebestämmelserna torde alltså icke böra tidsbegränsas till sin giltighet utan synes böra gälla tills vidare från och med budgetåret 1955/56. Det torde få framhållas, att statsmakterna under de närmaste åren synes komma att få ta ställning till åtskilliga spörsmål, som på olika sätt sammanhänger med försökskolebestämmelsernas utformning; jag erinrar om de frågor rörande skolväsendet, som för närvarande är föremål för överväganden inom 1951 års skolstyrelseutredning och allmänna statsbidragsutredningen samt av de särskilda statsbidragsakkunniga för skolväsendet.

Slutligen torde jag i förevarande sammanhang få erinra om att *dels* 1945 års riksdag bemyndigat Kungl. Maj:t att, där i särskilda fall omständigheterna det föranleda, besluta om statsbidrag till kommunal skola utan hinder av att någon mindre avvikelse från de av riksdagen beträffande statsbidraget fastställda grunderna och villkoren ägt rum, *dels ock* 1949 års riksdag bemyndigat Kungl. Maj:t att, då det kan finnas påkallat för att möjliggöra försöksanordningar inom skolväsendets område, medge avvikelser från bestämmelser, som tillkommit med riksdagens medverkan (1945 års åttonde huvudtitel, s. 386; 1949 års åttonde huvudtitel, s. 254). Dessa bemyndiganden torde liksom hittills böra gälla även med avseende å i särskilda fall möjligen erforderliga avvikelser från de försöksskolebestämmelser, som tillkommit med riksdagens medverkan.

Under återopande av vad jag sålunda anfört och förordat hemställer jag, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen att

a) godkänna av mig i det föregående angivna grunder *dels* för särskilda bestämmelser beträffande verksamheten på försöksskolans högstadium, *dels ock* rörande statsbidrag till avlöning åt lärare i praktiska ämnen å den praktiska linjen av 1947 års skolor i Stockholm, att tillämpas tills vidare från och med budgetåret 1955/56;

b) till *Folkskolor m.m.: Försökskostnadsbidrag* för budgetåret 1955/56 under åttonde huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 200 000 kronor.

Vad departementschefen sålunda under II, III och IV hemställt, däri statsrådets övriga ledamöter instämmer, bifaller Hans Maj:t Konungen samt förordnar, att till riksdagen skall avlätas proposition av den lydelse, bilaga vid detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:
Margaretha Blennow

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

	Sid.
I. Erfarenheter av den allmänna försöksverksamheten	3
1. Försöken med enhetsskoleorganisation	3
2. Försöksverksamheten inom det högre skolväsendet	17
3. Utvecklingen utanför försöksdistrikten	23
4. Departementschefen	24
II. Vissa frågor rörande statliga realskolor inom försöksdistrikten ..	26
Departementschefen	32
III. Den fackliga ledningen i försöksdistrikten m. m.	36
1. Inledning	36
2. Nuvarande förhållanden	37
3. Skolstyrelseutredningens förslag	40
4. Remissyttranden	49
5. Departementschefen	57
IV. Särskilda bestämmelser beträffande verksamheten på försöks-	
skolans högstadium	65
1. Inledning	65
2. Skolöverstyrelsens förslag jämte remissyttranden	67
A. Lärare för den förberedande yrkesundervisningen i klass 9 y	67
B. Övningslärare	74
C. Försökskostnadsbidrag m. m.	75
D. Övriga frågor	78
3. Departementschefen	82